

Nobels litteraturpris og mottakelsen av Knut Hamsuns

Markens grøde

Analyser av Nobelprisens betydning for resepsjon og kanonisering

Thomas Bastiansen

Mastergradsoppgave i nordisk litteratur
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
Våren 2020

Forord

Året 2020 markerer 100-årsjubileet for Knut Hamsuns nobelpristildeling. Det markerer også treårsjubileet for skandalen som skapte kollaps i Nobelkomiteen. Å fordype seg i det hamsunske universet har vært krevende, men ikke desto mindre givende. Flere bidragsyttere fortjener stor takk for å ha hjulpet meg i arbeidet med masteroppgaven.

Først og fremst, takk til medstudentene mine for en studietid som har vært unik og engasjerende både faglig og sosialt.

Takk til elever og kollegaer på Holen skole. Dere gjør det givende å være lærer! Jeg er takknemlig for å ha fått muligheten til å kombinere masterskriving og yrkesliv.

Takk til deltakerne på masterforum, som har kommet med utfordrende – men uvurderlige – tilbakemeldinger. Takk også til alle hjelpsomme ansatte på Manuskript- og librarsamlingen.

Takk til Julie for korrekturlesing og hjelp med det engelske sammendraget. Takk til Ellen for mange fine stunder, gode råd og faglig inspirasjon til oppgaven.

Takk til familie og venner for støtte og nødvendige avbrekk.

Den største takken skylder jeg professor Eirik Vassenden. Tusen takk for konstruktiv og motiverende veiledning fra start til slutt.

Thomas Bastiansen
Bergen, mai 2020

Men det er jo faa Ting som varer længe, Tiden tar det, Tiden tar alt og alle.
Jeg mister en Smule Navn i Verden, et Billede, en Byste, det vilde vel neppe ha blit en Rytterstaty.
[...]

Nu brukes jeg til Skremsel for Børn. Lat det være som det vil med det ogsaa.
Om Hundrede Aar og kanskje mindre er Børnenes Navne sammen med mit Navn glempt.

Knut Hamsun i *Paa gjengrodde stier*

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledende perspektiver.....	1
1.1 Problemstilling og bakgrunn for prosjektet.....	1
1.1.1 Knut Hamsun og <i>Markens grøde</i>	2
1.1.2 Nobels litteraturpris (1920).....	3
1.1.3 Resepsjonen og «Hamsun-problemet».....	4
1.2 Oppgavens avgrensninger og fremgangsmåte.....	7
Kapittel 2: Teoretisk utgangspunkt.....	10
2.1 Resepsjonestetikken.....	10
2.1.1 Forventningshorisonten	11
2.1.2 Litteraturhistorie og resepsjon.....	12
2.1.3 Litteraturkritikk som institusjon og litteraturkritikkens retorikk.....	14
2.2 Kulturell prestisje og litteraturens kretsløp.....	16
2.2.1 Kulturelt hierarki.....	17
2.2.2 Kulturell kapital.....	18
2.2.3 Kulturelt «hysteri».....	19
2.2.4 «Judging habitus»	20
2.3 Kanon	21
2.4 Teorienes relevans for oppgaven.....	23
Kapittel 3: Nobelpristildelingen (1920).....	27
3.1 Nobels litteraturpris i et historisk perspektiv.....	27
3.2 Nominasjonsprosessen	31
3.2.1 Harald Hjärne.....	32
3.2.2 Henrik Schück.....	34
3.3 Begrunnelsen.....	36
3.4 Tildelingen og takketalen.....	37
3.5 Oppsummering og delkonklusjon: Nobelpristildelingen, til hvem sin nytte?.....	40
Kapittel 4: Den tidlige resepsjonen av <i>Markens grøde</i> (1917–1945).....	42
4.1 Samtidsresepsjonen i dagspressen.....	42

4.1.1 En sunn moral med øre partier (Ronald Fangen).....	43
4.1.2 Sosialdemokratens hyllest (Fernanda Nissen).....	44
4.1.3 Maleriet over liv og død (Kristofer Uppdal).....	46
4.1.4 Det manglende «jernet» (Carl Joachim Hambro).....	47
4.1.5 Oppsummering: Samtidsresepsjonen og Nobelkomiteens vurdering.....	48
4.2 Resepsjonen i litteraturhistorier.....	49
4.2.1 En nyskapende idealisme (Kristian Elster d.y.).....	49
4.2.2 Den mektige ideen i en sønderrevet verden (Edvard Stang).....	50
4.2.3 Oppsummering: Litteraturhistoriene og Nobelkomiteens vurdering.....	52
4.3 Resepsjonen i den øvrige litteraturforskningen.....	52
4.3.1 Vandreren og «drømmelandet» (Charles Kent).....	52
4.3.2 En atypisk Hamsunhelt (John Landquist).....	54
4.3.3 Idealismen og trolldommen (Sigurd Hoel).....	55
4.3.4 Trylleriet og luseteateret (Alf Larsen).....	56
4.3.5 Et primitivt åndsinnhold (Einar Skavlan).....	57
4.3.6 Den problematiske fascismen (Nordahl Grieg).....	58
4.3.7 Oppsummering: Litteraturforskningen og Nobelkomiteens vurdering.....	59
4.4 Oppsummerende diskusjon og delkonklusjon.....	60
Kapittel 5: Den senere resepsjonen av <i>Markens grøde</i> (1945–2019).....	64
5.1 Resepsjonen i litteraturhistorier.....	64
5.1.1 Det universelle og opprinnelige (Andreas Hofgaard Winsnes).....	65
5.1.2 Høysangen til det produktive livet (Harald Beyer).....	66
5.1.3 En stor og hellig naturfølelse (Francis Bull).....	67
5.1.4 Et fortettet samtidsbilde (Willy Dahl).....	69
5.1.5 Utopien og sivilisasjonskritikken (Per Thomas Andersen).....	70
5.1.6 Oppsummering: Litteraturhistoriene og Nobelkomiteens vurdering.....	71
5.2 Resepsjonen i den øvrige litteraturforskningen.....	72
5.2.1 Drømmer og hekseri (Hans Heiberg).....	73
5.2.2 Fluktforsøket (Aasmund Brynildsen).....	74
5.2.3 Fantasiens makt (Rolf Nyboe Nettum).....	77
5.2.4 «Publikumstraumet» (Anna Sofie Hansen).....	78
5.2.5 Geissler – Hamsuns skygge (Atle Kittang).....	80
5.2.6 Geissler og den splittede Hamsun (Øystein Rottem).....	82

5.2.7 Geissler og Nobelprisen (Jørgen Haugan).....	83
5.2.8 Kampen om Hamsuns ettermæle.....	84
5.2.9 Oppsummering: Litteraturforskningen og Nobelkomiteens vurdering.....	86
5.3 Oppsummerende diskusjon og delkonklusjon.....	87
Kapittel 6: Nobelpristildelingen og resepsjonen i et kanonperspektiv.....	90
6.1 Kanon og kanondanning.....	90
6.1.1 Læreplaner og statlig styring av kanon.....	91
6.1.2 Litteraturkritikkens kanoniserende funksjon.....	92
6.1.3 Kanon som uttrykk for nasjonal identitet.....	93
6.1.4 Oppsummering.....	94
6.2 Nobelpristildelingen i et kanonperspektiv.....	94
6.3 <i>Markens grøde</i> -resepsjonen i et kanonperspektiv.....	97
6.4 Hamsuns selvkanonisering i <i>Paa gjengrodde stier</i>	99
6.5 Oppsummerende diskusjon og delkonklusjon.....	103
Kapittel 7: Konklusjon.....	105
Litteraturliste	109
Sammendrag.....	117
Abstract.....	118
Oppgavens profesjonsrelevans.....	119

Kapittel 1: Innledende perspektiver

1.1 Problemstilling og bakgrunn for prosjektet

Den 11. november 1920 besluttet Svenska Akademiens Nobelkomite å gi Nobels litteraturpris til Knut Hamsun, «för hans monumentala verk 'Markens grøde'». Nobelprisen er prestisjetung, og gis til «den som inom litteraturen har producerat det utmärktaste i idealistisk riktning» (Svensén 2001: 432, IX). Hamsun har siden gjennombruddet med *Sult* i 1890 vært en omdiskutert person og forfatter. Etter 1920 ble også nobelpristildelingen gjenstand for debatt. Det var nemlig ikke alle som stilte seg bak Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* som «idealistisk»¹. Senere har spenningsforholdet mellom Hamsuns litteratur og uttalte nazistiske sympatier preget debatten om forfatterskapet.

I den norske og nordiske resepsjonen nevnes Hamsun og *Markens grøde* sjelden isolert fra nobelpristildelingen. Dette gjelder alle typer resepsjonstekster, som avisannonser, biografier, litterære analyser, essays, litteraturhistorier, avhandlinger og øvrig forskningslitteratur – da som nå. Nobelprisen er den mest betydningsfulle av alle litterære priser, og den har en tendens til å definere prisvinnerne. Prisen fulgte Hamsun videre i forfatterskapet, og den har virket inn på leserne i deres møter med litteraturen hans. Den har også hatt betydning for kanoniseringen av Hamsuns forfatterskap. Nobelkomiteens vurdering har, og har hatt, en betydning for resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde*, og min interesse er å undersøke hvordan.

Denne masteroppgaven er en studie av nobelpris, resepsjon og kanon. Prosjektet mitt er å undersøke hvilken betydning Hamsuns nobelpristildeling har hatt for resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde*. Jeg analyserer resepsjonen, samt et nobelprismateriale bestående av nominasjoner, uttalelser og begrunnelser, i lys av resepsjonsteori og litteratursosiologi. Oppgavens teoretiske utgangspunkt er Hans Robert Jauss' resepsjonestetikk, og spesielt begrepet om forventningshorisonten² slik han bruker det i «Literary History as a Challenge to Literary Theory» (1982). Det består også av James F. Englishs studie av Nobelprisen og prestisje i *The Economy of Prestige* (2005). Jeg støtter meg dessuten til forskning på kanoniseringsprosesser. Perspektivene åpner for å diskutere resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde* med teoretiske og historiske blikk. De bidrar

¹ «Idealistisk» er et vidt uttrykk som er utfordrende å definere. Generelt viser idealisme til den filosofiske oppfatningen av at virkeligheten forankrer seg i ideer, mentalitet og åndelighet.

² En forventningshorisont er normsystemet som betinger en leseprosess.

også til å forstå Nobelprisens historie, kvaliteter og funksjoner. Oppgavens hovedproblemstilling er:

Hvilken betydning har Hamsuns nobelpristildeling hatt for resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde*?

I problemstillingen inngår flere forskningsspørsmål, og oppgaven er strukturert rundt disse. I kapittel tre: Hvordan vurderte Nobelkomiteen *Markens grøde* i 1920? I kapittel fire og fem: Hvordan ble *Markens grøde* vurdert før og etter 1945, og hvordan har resepsjonen endret seg? Hvordan stiller resepsjonen seg til Nobelkomiteens vurdering? I kapittel seks: Hvilken betydning har nobelpristildelingen hatt for Hamsuns kanoniseringsprosess?

Året 2020 markerer 100-årsjubileet for Hamsuns nobelpristildeling. Hamsun-forskningen omtaler og diskuterer nobelpristildelingen, men det finnes – så vidt meg bekjent – ingen resepsjonestetiske og litteratursosiologiske studier av *Markens grøde*-resepsjonen med nobelpristildelingen som utgangspunkt.³ Nobelpristildelingen, *Markens grøde*, resepsjonen og kanoniseringen er stadig aktuelle forskningsemner, ikke minst i lys av hverandre. Min intensjon er å bidra til Hamsun-forskningen ved å diskutere og problematisere Nobelprisens innflytelse på Hamsuns omdømme og ettermæle. Oppgaven kan si noe prinsipielt om leserresponser, og samtidig utforske Hamsun i et perspektiv som enda ikke er tilstrekkelig dekket.

1.1.1 Knut Hamsun og *Markens grøde*

Hamsun het opprinnelig Knut Pedersen, og han ble født 4. august 1859 i Vågå. Da han var tre år flyttet familien til Hamarøy i Nordland, nærmere bestemt til Hamsund, som Hamsun senere tok navn etter. Hamsun prøvde seg i flere yrker, som butikkbetjent, skomakerlærling, lensmann, lærer, gårdsarbeider og sekretær. Han hadde også noen opphold i Amerika. Etter gjennombruddet med *Sult* i 1890 anså han seg for alvor som dikter. Han var gift med Bergljot Bech fra 1898 til 1906, og med Marie Andersen fra 1908. Med Marie slo han seg ned på Hamarøy, før de i 1917 flyttet til Larvik og senere til Nørholm i Grimstad. Fra 60-årsalderen opplevde Hamsun svekket helse, og gikk blant annet i psykoanalytisk behandling. Han hadde et reaksjonært samfunnssyn og sympatiserte med nazismen. Etter andre verdenskrig ble han innlagt på psykiatrisk klinikk og betegnet som «en mann med varig svekkede sjelsevner». Det

³ Det foreligger avhandlinger med prosjekter som ligner mitt, eksempelvis Isak Peterssons studie av Boris Pasternaks nobelpristildeling og forfatterskap (2014), Oddgeir Synnes' hovedfagsoppgave om resepsjonshistorien til *Mysterier* (1997) og Aase K. Seglem Larsen sin masteroppgave om Nobelpris-bankettaler (2008).

ble reist søksmål mot Hamsun grunnet hans angivelige medlemskap i Nasjonal Samling, med krav om en erstatningssum på 325 000 kroner. Hamsun døde 19. februar 1952 i Grimstad (Rottem 2005: 56–58).

Markens grøde ble utgitt i 1917. I brevvekslinger med Christian Kønig og redaktør Thorvald Aadahl kaller Hamsun romanen for «et Varsku til mit Slægtsledd!» og han forteller at han vurderte å gi den undertittelen «en Bok til min norske Samtid» (Hamsun 1997a [1916]⁴: 130; Hamsun 1997b [1918]: 205). Mange leser *Markens grøde* som et utopisk og didaktisk verk, og som Hamsuns hyllest til naturen, jorden og bonden.⁵ Hovedpersonen Isak slår seg ned i ødemarken og bygger gården Sellanraa. Han er enkel, men arbeidsom, og styres av elementære livsbehov. Han stifter familie med Inger, en kvinne med hareskår. Datteren deres arver hareskåret, og som en følge av dette tar Inger livet av det nyfødte barnet. Barnemordet er et av de viktigste idyllbruddene i romanen. Etter drapet sendes Inger til fengsel i Trondheim. Da hun kommer tilbake opplever Isak henne som endret «i Klær og Utseende, fin, uten Hareskaar, bare med en rød Stripe på Overmunden. Hun hvislet ikke mere, det var det mærkelige, hun talte rent» (Hamsun 1917a: 138). Oppholdet i byen endret henne: hun har blitt operert, forfengelig og fremmed. Natursinnet til Inger fremstilles som «forurenset», og dette er bare ett eksempel på romanens sivilisasjonskritikk. Isak og Inger får sønnene Sivert og Eleseus. De er et motsetningspar og fungerer som symbolbærere for forholdet mellom natur og sivilisasjon. Isak og Inger får senere døtrene Leopoldine og Rebekka. I romanen opptrer også lensmannen Geissler. Han er én av Hamsuns mange vandrersfigurer, og oppfattes ofte som forfatterens talerør.⁶ Geissler vet det riktige, men han gjør det ikke, sier han selv (Hamsun 1917b: 223). *Markens grøde* ender harmonisk og symboltungt med at Isak – som gammel markgreve – går og sår i marken mens Inger står på kjøkkenet og lager mat.

1.1.2 Nobels litteraturpris (1920)

Nobelprisen er fundert på Alfred Nobels private formue. Den inspirerer til konkurrerende kunstutøvelse, og har høye pengepremier og globale ambisjoner. Prisen har en kanoniserende funksjon fordi den forvalter og distribuerer kulturell prestisje. Kanon er våre forestillinger om hvilken litteratur som er «best», «størst» eller «viktigst». I skolen er kanon et pedagogisk redskap som påvirkes av læreplaner, litteraturhistorier, kritikk og litteraturpriser. Den kulturelle

⁴ Flere steder viser jeg til tekster som er utgitt i artikkelsamlinger og nyutgivelser. Jeg refererer alltid til litteraturen med årstallet til utgivelsen som jeg har brukt, men jeg fører opp det originale årstallet i klammeparentes.

⁵ Se for eksempel Nissen (1917), Uppdal (1917), Elster (1924) og Skavlan (1934).

⁶ Se for eksempel Kent (1917), Landquist (1929) og Kittang (1996) sine lesninger av Geissler-skikkelsen.

prestisjen som forbindes med Nobelprisen har overføringsverdi til prisvinnerens omdømme på nasjonalt og globalt plan. Slik har Nobelprisen en viktig kanondannende funksjon. Det har den også hatt i Hamsuns tilfelle.

Nobelkomiteen til Svenska Akademien gjennomgår og diskuterer forslag til nobelpriskandidater. Hvert komiteemedlem skriver uttalelser om kandidatene, før de fremlegger et forslag til en prisvinner for Svenska Akademien i sin helhet. *Markens grøde* gjorde Hamsun til en «idealistisk» forfatter i Nobelkomiteens øyne. I 1920 bestod komiteen av Harald Hjärne, Per Hallström, Erik Axel Karlfeldt, Henrik Schück og Esaias Tegnér. Hamsuns kandidatur ble støttet av Karlfeldt, som var Svenska Akademiens faste sekretær. Flere av medlemmene var likevel skeptiske. Schück mente at Hamsun og *Markens grøde* ikke oppfylte kriteriene for Nobelprisen (Schück 2001 [1920]: 430–431). Hjärne uttalte på sin side at Hamsun burde få Nobelprisen for *Markens grøde* fordi den hadde en «snillrik⁷ och kraftig komposition och framställning» (Hjärne 2001 [1920]: 425). Nobelkomiteens endelige begrunnelse var at Nobelprisen i 1920 skulle tildeles Hamsun for det «monumentale» verket, *Markens grøde*.⁸ Sammenlignet med andre nobelprisbegrunnelser, er begrunnelsen atypisk fordi den viser til et enkeltverk, snarere enn til forfatterskapet i sin helhet.

Pristildelingen fant sted i Stockholm, og i tillegg til nobelprismedaljen ble Hamsun belønnet med en pengepremie på 192 453 norske kroner (Rottem 2005: 78–79). Etter tildelingen takket Hamsun Svenska Akademien for utmerkelsen, og gav en øverstrømmende hyllest til ungdommen (Hamsun 1920). Hamsun var begeistret for Tysklands propagandaminister, Joseph Goebbels, og i 1943 sendte Hamsun nobelprismedaljen sin i gave til ministeren (Rottem 2005: 80). Gaveoverrekkelsen var av stor symbolverdi, og er én av flere omstridte hendelser bak det såkalte «Hamsun-problemet».

1.1.3 Resepsjonen og «Hamsun-problemet»

Markens grøde-resepsjonen er bred og kompleks, og strekker seg over en tidsperiode på 103 år. Selv om resepsjonen er mangfoldig, går det et skille mellom to resepsjonshistoriske hovedtendenser. Skillet gjelder forståelsen av verdisynet i romanen. På den ene siden finnes de som sympatiserer med verdiene, og på den andre siden finnes de som stiller seg kritiske til dem (Rottem 2002: 125). Resepsjonen av forfatterskapet har vært preget av «Hamsun-problemet»,

⁷ Nobelkomiteen og Svenska Akademien bruker adjektivet «snillrik» om originalitet og høyverdig litterær verdi. Ordet har flere dekkende oversettelser på norsk, for eksempel «strålende», «begavet» eller «genial».

⁸ Hamsuns nobelpristildeling fant sted tre år etter utgivelsen av *Markens grøde*, delvis fordi flere tildelinger (henholdsvis i 1914 og 1918) ble avlyst eller utsatt på grunn av første verdenskrig, og delvis fordi Hamsuns kandidatur til Nobelprisen var omdiskutert.

som i hovedsak dreier seg om nazismen: Hvordan forholder vi oss til at Hamsun var en anerkjent forfatter og nobelprisvinner som også sympatiserte med nazismen? Har Hamsuns politiske ståsted innvirkning på hvordan vi bedømmer hans litterære kvalitet? *Markens grøde*, resepsjonen, kanoniseringen og nobelpristildelingen har vært studieobjekter for både norske og internasjonale litteraturforskere. Oppfatningen min er at hver studie av Hamsun, i større eller mindre grad og mer eller mindre bevisst, forholder seg til «Hamsun-problemet» og inntar et standpunkt. Jeg mener at studien av nobelpristildelingen kan belyse problematikken ytterligere. Jeg skal presentere noen av tendensene i *Markens grøde*-resepsjonen, og peke på hvordan «Hamsun-problemet» har utviklet seg.

Jørgen Sejersted og Eirik Vassenden presenterer de viktigste holdepunktene i Hamsun-debatten. Et av stridsemnene er praktisk-politisk, og handler om hvorvidt Hamsun skal, bør eller kan få et monument i hovedstaden (Sejersted og Vassenden 2009: 9–10). Nazismen har skapt en ufrivillig forventning i resepsjonen av romanen. I artikkelen «En Ildebrand i en Boglade» hevder Vassenden at ideologikritikerne ofte leser sivilisasjonskritikken og samfunnsanalysen i *Markens grøde* som irrasjonalisme eller fascisme (Vassenden 2010: 107).

Markens grøde ble hovedsakelig godt mottatt i 1917. Samtidskritikere som Ronald Fangen, Fernanda Nissen, Kristofer Uppdal og Carl Joachim Hambro legger vekt på verdier som peker i retning av Nobelkomiteens uttalelse tre år senere, deriblant idealismen. Flere vurderer romanen som høyverdig, og hevder at den gjør seg aktuell med et sunt og oppbyggelig budskap.

Hamsun og *Markens grøde* er viet stor plass i litteraturhistoriene. Før andre verdenskrig gir flere litteraturhistorikere rause omtaler av Hamsun, og fremstiller *Markens grøde* som av høy estetisk kvalitet. Blant dem er Kristian Elster. Andre, som Edvard Stang, er oppmerksomme på Hamsuns konservative og reaksjonære holdninger, selv om nazismen ikke hadde fått bred oppslutning. Andre verdenskrig markerer et skifte i litteraturhistorienes fremstillinger av Hamsun. Litteraturhistoriene har fremdeles positive vinklinger, men de er farget av Hamsuns politiske holdninger og handlinger i krigsårene. «Hamsun-problemet» kommer til uttrykk i ulik grad og på ulik måte, for eksempel hos Andreas Hofgaard Winsnes, Harald Beyer, Francis Bull, Willy Dahl og Per Thomas Andersen.

Hamsun-forskningen er et bredt, og noen navn er spesielt toneangivende. Trygve Braatøy leste Hamsuns forfatterskap psykoanalytisk. I *Livets cirkel* (1928) viser han hvordan Hamsuns underbevisste liv kommer til uttrykk i forfatterskapet.⁹ Aasmund Brynildsen stilte

⁹ Braatøys studie er viktig i Hamsun-forskningen, ikke minst fordi han bidrar til å gi Hamsuns tekster vitenskapelig substans. Likevel inkluderer jeg ikke studien i analys materialet mitt, fordi Braatøys litterære vurderinger av

tidlig spørsmål til «Hamsun-problemet». I essayet «Svermeren og hans demon» beskriver han problematikken gjennom en metaforbruk som henspiller på «djevelen» som Hamsun vil nedkjempe: «det var *tidens* djevel, hverken mer eller mindre; det var massen, pakket, demokratiet, humanismen, fremskrittet, bykulturen, intellektualismen, amerikanismen». Hamsun var *ikke* schizofren, men det var derimot tiden – som både beundret og hatet ham (Brynildsen 1973a [1952]: 9, 12). I 1980 forklarer Anna Sofie Hansen problematikken som et «publikumstraume»: «At han svigtete Norge til fordel for Tyskland – dvs. optrådte som landsforræder – blev et næsten uløseligt problem for den generation, der havde læst og godtaget Hamsuns forfatterskab» (Hansen 1980: 10). Det samme året publiserer Rolf Nyboe Nettum artikkelen «Fantasiens grøde. Et aspekt ved Knut Hamsuns diktning». Han argumenterer for at Hamsuns fantasiutfoldelse forankrer seg i vår verden (Nettum 1980: 94). Tidligere skrev han avhandlingen *Konflikt og visjon. Hovedtemaer i Knut Hamsuns forfatterskap 1890–1912* (1970). I avhandlingen undersøker han Hamsuns «dikteriske temaer» som utslag for bestemte holdninger.

Atle Kittangs *Luft, vind ingenting. Hamsuns desillusjonsromaner frå Sult til Ringen sluttet* er et hovedverk i Hamsun-forskningen. Førsteutgaven kom i 1984, og andreutgaven i 1996. Kittangs lesning av *Markens grøde* konsentrerer seg om Geissler, og han har blitt kritisert for å ha en apologetisk holdning til Hamsun. Han mener at Hamsuns storhet må anerkjennes på dens egne, urovekkende premisser. Den eventuelle sammenhengen mellom Hamsun og nazismen kan «ikkje rokke ved diktares brysame stordom» (Kittang 1996: 30). Jon Langdal stiller seg i opposisjon til Kittang. I en artikkel i *Agora* hevder han at Hamsun i *Markens grøde* fremstiller jødene negativt, og at forfatterskapet bærer preg av antisemittistiske og rasistiske trekk (Langdal 2015 [1999]). Lignende kritikk gir han i artikkelen «Markens Grøde – en verdig jublant?» fra 2018. I nyere tid har Øystein Rottem gitt viktige bidrag til Hamsun-forskningen. I *Hamsun og fantasiens triumf* hevder han at vi bør gjøre opp med «Hamsun-problemet» ved å frigjøre oss fra det juridiske, ontologiske, moralpolitiske og psykologiske paradigmet, og heller nærme oss «Hamsun-problemet» med en bred ånds-, idé- og mentalhistorisk synsvinkel (Rottem 2002: 11). Rottem skrev også biografien *Guddommelig galskap* (2006), Hamsun-kapittelet i antologien *Norske nobelprisvinnere* (2005) og etterordet til Gyldendals utgave av *Markens grøde* i 2002.

Britt Andersen går i dialog med Kittang og Rottem. I *Ubehaget ved det moderne* viser hun at skillet mellom forfatteren og politikeren Hamsun i dag er brutt ned, og at forfatterskapet

Markens grøde ikke er spesielt fremtredende, og ikke danner et kurant sammenligningsgrunnlag med Nobelkomiteens vurdering.

bør leses både som estetiske verk og politiske meningsbrytninger (B. Andersen 2011: 28). Andre nevneverdige representanter fra den nyeste Hamsun-forskningen er Frode Lerum Boassons doktoravhandling fra 2015 om Hamsuns vitalisme, Henning H. Wærps økokritiske lesning av *Markens grøde* fra 2018 og Even Arntzens *Hamsuns verden* fra 2019.

Viktige perspektiver finnes også i den biografiske «forsknings»litteraturen. John Landquists Hamsun-biografi ble utgitt for første gang i 1917, og er blant de tidligste biografiske arbeidene om forfatteren. Han argumenterer for at *Markens grøde* er en nyorientering i Hamsuns forfatterskap. Einar Skavlan hevder i sin Hamsun-biografi fra 1934 at *Markens grøde* «først og fremst [er] poesi» (Skavlan 1934: 268). Jørgen Haugan fører på sin side en Geisslerorientert lesning i *Solgudens fall. Knut Hamsun – en litterær biografi* fra 2004. Han mener at Geissler var avgjørende for at Hamsun fikk Nobelprisen, fordi Geissler sammenfatter romanens prosjekt (Haugan 2004: 242). Tore Hamsun og Marie Hamsun skrev også biografier om Hamsun som gir unik innsikt i hans liv og tankesett.

I *Markens grøde* fremmer Hamsun synet sitt fra barnemorddebatten.¹⁰ Debatten kan ha bidratt til at romanen falt i omdømme, noe Bjarne Markussen og Boasson diskuterer. Ståle Dingstad mener at *Markens grøde* i dag kunne blitt rammet av straffelov og sensur på grunn av de kontroversielle temaene (Dingstad 2017).¹¹ Flere, deriblant John Gustavsen (2009), hevder at Hamsun ikke er en fordomsfull forfatter, fordi han lever i tidens ånd og er et barn av sin tid.

Resepsjonen av *Markens grøde* er både langstrakt og mangfoldig. Ytterpunktene av resepsjonen er de aksepterende og sympatiske lesemåtene på den ene siden, og de kritiske lesemåtene på den andre. Flere er også splittet i sitt syn. «Hamsun-problemet» er komplekst, og åpner for å diskutere hvordan møtene mellom forståelsene i *vår* samtid og *Hamsuns* samtid byr på utfordringer. Flere av resepsjonens vurderinger står i kontrast til Nobelkomiteens, noe som legitimerer en kritisk forståelse av Hamsuns nobelpristildeling.

1.2 Oppgavens avgrensninger og fremgangsmåte

Analysematerialet mitt er todelt. Det består av «nobelpristekster», som er nominasjonstekstene, nobelprisbegrunnelsen, takketalen og Nobelstiftelsens statutter¹². Det består også av et utvalg

¹⁰ Mens Hamsun skrev *Markens grøde*, skrev han også artikler til avisdebatten om barnemord. Debatten varte fra 1915 til 1918. Hamsun ble engasjert i debatten etter at en mor ble dømt til åtte måneders fengsel for å ha drept sitt nyfødte barn (B. Andersen 2011: 96, 113). Hamsun mente at straffen skulle vært strengere. Han viderefører synspunktene i *Markens grøde*, der både Inger og Barbro tar livet av sine nyfødte barn.

¹¹ Dingstads påstand stod i *Aftenposten* i november 2017. Kort tid etter kommenterte Ronald Nystad-Rusaanes Dingstads syn: «Det finnes ingen grunner til å forskjønne det rasistiske budskapet i Hamsuns nobelroman. Men, å henvise til straffelov og sensur har aldri kommet kunsten til gode» (Nystad-Rusaanes 2017).

¹² Statuttene er Nobelstiftelsens vedtak og kriterier for tildeling av Nobelprisene. Statuttene bestemmer også hvordan arbeidet med prisen skal foregå (Svensén 2001: IX–X).

Markens grøde-resepsjon. Den tidlige resepsjonen strekker seg fra utgivelsen i 1917 og fram til 1945. Den senere resepsjonen strekker seg fra 1945 og fram til i dag. Inndelingen markerer vendepunktet i resepsjonen da Hamsun for alvor trådte fram som en politisk skikkelse mot midten av 1930-tallet. Inndelingen av resepsjonen i «tidligere» og «nyere» er grov, og er gjort med hensyn til oppgavens struktur. Resepsjonen i de to periodene er variert og mangfoldig, og flere fase- eller periodeinndelinger er mulige. Av samtidsresepsjon analyserer jeg fire anmeldelser som stod på trykk i fire forskjellige aviser i 1917. Størsteparten av analyse materialet består av et utvalg litteraturhistoriske fremstillinger, samt arbeidene til et bredt utvalg Hamsun-forskere og kommentatorer.¹³ Hamsuns selvresepsjon og selvkanonisering er også en del av resepsjonsmaterialet. Hamsun kommenterer sin egen fremtreden og sitt eget forfatterskap, eksempelvis i nobelpristakketalen (1920) og i *Paa gjengrodde stier* (1949).¹⁴ Resepsjonsutvalget spenner over nobelpristekster, anmeldelser, litteraturhistorier, biografier, litterære analyser, essays, avhandlinger og øvrig forskningslitteratur. Jeg vektlegger den nordiske, og primært den norske, resepsjonen.

Masteroppgaven min har ikke en entydig faghistorisk profil. For det første går jeg i dialog med den eksisterende Hamsun-forskningen, som i seg selv er et bredt fagfelt. For det andre er oppgaven en resepsjonsstudie, og den skriver seg inn i det resepsjonsestetiske og kritikkteoretiske forskningsfeltet. For det tredje har oppgaven et litteratursosiologisk og kanonorientert perspektiv som diskuterer hvordan estetiske vurderinger dannes i kulturelle institusjoner, og hvordan disse går i dialog med den offentlige litterære debatten. Oppgavens teoretiske grunnlag er todelt fordi prosjektet i seg selv følger to parallelle teoretiske linjer: den resepsjonsestetiske og den litteratursosiologiske. Metoden for oppgaven er på samme måte variert. Jeg analyserer resepsjons- og nobelpristekstene med retoriske og ideologikritiske tilnærminger, i lys av resepsjonsestetiske og litteratursosiologiske perspektiver. Samtidig går jeg institusjonsanalytisk til verks for å undersøke Nobelprisens funksjon i det litterære kretsløpet.

Det neste kapittelet er oppgavens teoridel. Der utdyper jeg de teoretiske perspektivene, og diskuterer hvordan de er relevante for å undersøke Hamsuns nobelpristildeling, *Markens grøde*-resepsjonen og kanoniseringen. Det tredje kapittelet er en presentasjon og analyse av

¹³ Av samtidsresepsjon analyserer jeg anmeldelsene til Ronald Fangen, Fernanda Nissen, Kristofer Uppdal og Carl Joachim Hambro fra 1917. Av litteraturhistorikere analyserer jeg arbeidene til Kristian Elster, Edvard Stang, Andreas Hofgaard Winsnes, Harald Beyer, Francis Bull, Willy Dahl, og Per Thomas Andersen. Av Hamsun-forskning analyserer jeg arbeidene til John Landquist, Sigurd Hoel, Einar Skavlan, Hans Heiberg, Alf Larsen, Aasmund Brynildsen, Atle Kittang, Anna Sofie Hansen, Rolf Nyboe Nettum, Øystein Rottem, Jørgen Haugan, Britt Andersen, Frode Lerum Boasson, Henning Howlid Wærp og Even Arntzen.

¹⁴ Også Tore og Marie Hamsun forsvarer Hamsuns ettermæle i flere av sine arbeider.

nobelpristekstene. Jeg diskuterer Nobelprisens kulturelle prestisje, og peker på noen trekk i prisens historie. Det fjerde og femte kapitlet utgjør oppgavens hoveddeler, hvor jeg foretar resepsjonsanalysene. Jeg starter med den tidlige *Markens grøde*-resepsjonen, og undersøker hvilken betydning nobelpristildelingen har hatt for denne. Videre tar jeg for meg den senere *Markens grøde*-resepsjonen, og undersøker hvordan nobelpristildelingen *nå* virker inn. Jeg diskuterer også hvorvidt det har skjedd noen grunnleggende forskyvninger i resepsjonens vurderinger og forventninger. I det sjette kapitlet diskuterer jeg Nobelprisens kanondannende funksjon og undersøker hvilken rolle nobelpristildelingen har hatt for kanoniseringen av Hamsun.

Kapittel 2: Teoretisk utgangspunkt

Problemstillingen følger to parallelle – og i denne oppgaven likestilte – teoretiske linjer: den *resepsjonestetiske* og den *litteratursosiologiske*. Et todelt teoretisk grunnlag er nødvendig for å dekke og ta hensyn til alle delene av prosjektet, altså *Markens grøde*-resepsjonen, historisk kontekst, kulturell definisjonsmakt, kanon og spørsmål om Nobelprisen som institusjon. Jeg bruker Hans Robert Jausss resepsjonestetikk, og spesielt tenkningen hans om forventningshorisonter, for å få grep om de historiske kontekstene som spiller inn i *Markens grøde*-resepsjonen. Utgangspunktet mitt er Jausss' artikkel «Literary History as a Challenge to Literary Theory»¹⁵, som står i *Toward an Aesthetic of Reception* (1982). Jeg tar også utgangspunkt i James F. Englishs litteratursosiologiske studie *The Economy of Prestige. Prizes, Awards and the Circulation of Cultural Value* (2005). Englishs perspektiver bidrar til å etablere et begrepsapparat for sirkulasjonen og institusjonaliseringen av kulturell prestisje, verdsetting og definisjonsmakt i forbindelse med Nobelprisen. Jeg supplerer med Harold Blooms perspektiver som belyser kanondanning, samt noen perspektiver fra den nordiske forskningen på kanoniseringsprosesser. Det teoretiske utgangspunktet mitt knytter seg til begrepet om «det litterære kretsløpet» som Robert Escarpit introduserte i 1958. I dette kapittelet gjør jeg rede for de teoretiske perspektivene, og kartlegger begrepsapparatet som er nødvendig for resten av oppgaven.

2.1 Resepsjonestetikken

Hans Robert Jausss (1921–1997) er en viktig representant for den tyske resepsjonestetikken. Han er særlig kjent for konseptet om forventningshorisontene («horizon of expectation»). Jausss stiller spørsmål til hvordan litterære verks historiske følgen etter hverandre i tid kan oppfattes som en sammenhengende litteraturhistorie. I «Literary History as a Challenge to Literary Theory» oppfordrer han produksjons- og gjenspeilingsestetikken til å åpne for en mottakelses- og virkningestetikk. Jausss kritiserer tidligere litterære tradisjoner og teorier, og særlig de marxistiske og formalistiske metodene:

[T]hey deprive literature of a dimension that inalienably belongs to its aesthetic character as well as to its social function: the dimension of its reception and influence. Reader, listener, and spectator – in short, the factor of the audience – play an extremely limited role in both literary theories (Jausss 1982: 18).

¹⁵ Artikkelen er oversatt fra tysk til engelsk av Timothy Bahti, og bygger på en forelesning som Jausss holdt ved Universitetet i Konstanz i 1967. Originaltittelen er «Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft».

Resepsjonen må være en større del av det litterære verkets historiske liv enn det tidligere har hatt, ifølge Jauss. Forfatteren, verket og leserne står i et triangulært forhold til hverandre. I dynamikken har sistnevnte avgjørende betydning fordi verkets historiske liv er utenkelig uten aktiv deltakelse fra leserne (Jauss 1982: 19).

2.1.1 Forventningshorisonten

For Jauss er resepsjon en prosess der verket gir gjenklang ved hver nye lesning og blir gitt nåtidig liv. Litterære verk er ikke isolerte objekter, og de fremtrer aldri på samme måte for enhver leser til enhver tid (Jauss 1982: 21). Jauss tar utgangspunkt i at lesere forstår tekster ut fra en forventningshorisont. Tilnærmingene er avledet fra Hans-Georg Gadamer, som definerte «forståelseshorisonten» som helheten av fordommer som alltid preger vår forståelse av omverdenen (Jordheim 2015: 72). I en leseprosess er forventningshorisonten et normsystem som betinger lesningen.

Jauss hevder at «The relationship of literature and reader has aesthetic as well as historical implications» (Jauss 1982: 20). Den *estetiske* implikasjonen er at leserens møte med et verk innebærer en utprøving av verkets estetiske verdi. Leserens vurdering er betinget av forventningshorisonten og leserens litterære erfaring. Vurderingen skjer gjennom en mer eller mindre ubevisst sammenligning med andre tekster som leseren kjenner til, for eksempel andre tekster av den samme forfatteren eller fra den samme sjangeren. Den *historiske* implikasjonen er at lesningene av et verk videreføres fra generasjon til generasjon i en «resepsjonskjede». Resultatet er at resepsjonen av et verk alltid forholder seg til tidligere vurderinger av verket. Leserens forventningshorisont er estetisk og historisk betinget, og tekstforståelsen foregår alltid innenfor denne. Forventningshorisonten er *ikke* sansbar, synlig eller mulig å erkjenne. Den er en form for ytre «påvirkning» som kontrollerer vår forståelse. Forventningshorisonten formes av sosiale forhold, kultur og historie. Den knytter seg til kollektive felleskap, og påvirkes av våre personlige erfaringer, andre verk som vi har lest og litterære vurderinger som andre har gjort før oss. Jauss mener at litterære perioder har sine egne forventningshorisonter, som baserer seg på tidens holdninger, normer og litterære forventninger (Jauss 1982: 22).

Enhver leseprosess er betinget av forventningshorisonten til leseren. I leseprosessen blir horisonten korrigert, endret eller reproduisert avhengig av hvor leseren og verkets horisont står i forhold til hverandre. Hvis leserens forventninger ikke stemmer overens med inntrykket som verket gir, kan resultatet være «horisontendring» eller «horisontforskyvning». Leserens kan oppnå en utvidet eller ny forståelse av verket gjennom en «horisontsammensmeltning». Leserens forventningshorisont preger tekstforståelsen, og ifølge Jauss er det mulig å definere

en objektiv forventningshorisont basert på samtidens forventninger til sjangrer, former og tematikker (Jauss 1982: 23). Jauss hevder at spenningsforholdene er viktige for å forstå den estetiske verdien til det aktuelle verket, fordi avstanden mellom leserens forventningshorisont og verket kan indikere hvilken estetisk verdi verket har (Jauss 1982: 25). Slik Jauss beskriver det, kan verk som bryter med samtidens normer være av høyere kunstnerisk verdi fordi de åpner for å endre eller utvikle den dominerende forventningshorisonten. Det peker tilbake på hovedpoenget om at resepsjonen er uunngåelig for å forstå verket, nettopp fordi resepsjonen *er* den historiske forståelsen av verket. Resepsjonen må stadig diskutere verket og utfordre forventningshorisonten. Jauss eksemplifiserer med at kanoniserte verk – «the so-called masterworks» – med tiden har reproduisert og naturalisert forventningshorisonten til leserne:

[T]heir beautiful form that has become self-evident, and their seemingly unquestionable "eternal meaning" bring them, according to an aesthetics of reception, dangerously close to the irresistibly convincing and enjoyable "culinary" art, so that it requires a special effort to read them "against the grain" (Jauss 1982: 25–26).

Når avstanden mellom leserens forventningshorisont og verket avtar eller minsker, nærmer verket seg «the sphere of culinary and entertainment art». Metaforbruken til Jauss henspiller på kokekunsten og det gastronomiske. «Kulinarisk» litteratur er for Jauss «lettfordøyelig» og «underholdende». Den «kulinariske» litteraturen krever ingen horisontendring, men oppfyller forventningene som den blir møtt med. Tidsperspektivet er avgjørende, og dreier seg om at de kanoniske verkene («the masterworks») brøt med normene og forventningene i *sin* samtid. De hadde høy estetisk verdi fordi de utfordret leserne og samtidens forventningshorisont. Imidlertid kan de kanoniske verkene, i *ettertiden*, nærme seg den «kulinariske» sfæren fordi leserne glemmer at verkene i sin tid skapte reglene for «stor» litteratur, og dermed ikke ser at de var nyskapende da de ble gitt ut. Dersom senere resepsjon betrakter verkets estetiske verdi som selvfølgelig, kan det fungere som «kulinarisk» og «lettfordøyelig» for leserne. Resepsjonen er avgjørende i en kanoniseringsprosess fordi kanoniske verk forandrer lesernes kriterier. De kanoniske verkene *i seg selv* endrer ikke estetisk verdi selv om de nærmer seg den «kulinariske» sfæren, men når verkene leses med ettertidens forutsetninger endres *vår forståelse* av dem. Å lese verkene «mot hårene» – «against the grain» – innebærer å lese dem mot deres samtid, og å forstå hvordan og hvorfor lesningene endret seg i ettertiden.

2.1.2 Litteraturhistorie og resepsjon

Jauss argumenterer for at de etablerte litteraturhistoriene og den litterære kanonen trenger en resepsjonsbasert nyskriving. Kriteriet for nyskrivingen er selve resepsjonestetikken, «the aesthetics of reception»:

The criterion for the formation of such a canon and the ever necessary retelling of literary history is clearly set up by the aesthetics of reception. The step from the history of the reception of the individual work to the history of literature has to lead to seeing and representing the historical sequence of works as they determine and clarify the coherence of literature, to the extent that it is meaningful for us, as the prehistory of its present experience (Jauss 1982: 20).

Jauss legger fram en «oppskrift» for en resepsjonsetetisk fundert litteraturhistorie. «Oppskriften» består av sju teser, som definerer hvordan litteraturhistorien kan bli «methodologically grounded and written anew» (Jauss 1982: 20).

Hovedpoenget i tesene er at resepsjonsanalyser må beskrive mottakelsen av et verk «within the objectifiable system of expectations that arises for each work in the historical moment of its appearance, from a pre-understanding of the genre, from the form and themes of already familiar works and from the opposition between poetic and practical language» (Jauss 1982: 22). Forventningshorisonten gjør det mulig å forstå verkets estetiske verdi ut fra virkningen det har på et gitt publikum. Ved å rekonstruere den samtidige forventningshorisonten til verket åpnes «the hermeneutic difference between the former and the current understandig of a work; it raises to consciousness the history of its reception» (Jauss 1982: 28). Dermed kan man tegne opp verkets resepsjonshistorie, og forstå hvordan verket har blitt til eller oppfattet som «kulinærisk». Verket må innordnes i den «litterære rekken» det tilhører, for å synliggjøre dets «historical position and significance in the context of the experience of literature» (Jauss 1982: 32). Litteraturhistorien trenger både synkrone og diakrone betraktningmåter¹⁶, og den skal være en egen historie med sitt eget forhold til den allmenne historien. Jauss' krav til litteraturhistorien har sammenheng med litteraturens sosiale funksjon: «The social function of literature manifests itself in its genuine possibility only where the literary experience of the reader enters into the horizon of expectations of his lived praxis, preforms his understanding of the world, and thereby also has an effect on his social behaviour» (Jauss 1982: 39).

Jauss redegjør for et tydelig teoretisk ståsted. Samtidig legger han føringer for hvordan det litteraturhistoriske og resepsjonsanalytiske arbeidet burde foregå. Jauss' tenkning er polemisk, men hovedsynspunktet er at litteraturhistorier som mangler resepsjonsperspektiv er feilslåtte. I en kritikk av Edvard Beyers litteraturhistorie legger Georg Johannesen fram prinsipper som belyser polemikken ytterligere. I likhet med Jauss er Johannesen kritisk til tidligere former for litteraturhistorieskriving. Han argumenterer for en nyskriving av litteraturhistoriene, og lurer på hvordan nyere norske litteraturforskere reviderer den norske

¹⁶ Diakron forskning tar for seg tidsdimensjoner som historie, utvikling og prosesser. Synkron forskning tar ikke slike hensyn, men studerer tilstander og situasjoner på et bestemt tidspunkt (Simonsen 2017).

tenkemåten rundt samfunn, språk og litteratur (Johannesen 1975: 13). Han kritiserer Beyer for å ikke ha definert kjernebegrepene for en norsk litteraturhistorie: «norsk», «litteratur» og «historie». Johannesen har – også i likhet med Jauss – meninger om hvordan litteraturhistoriene skal forholde seg til resepsjon og smaksdommer. I kritikken av Beyers litteraturhistorie mener Johannesen at rosende adjektiv er «uforståelige framandord» og at de bør bli forklart i «eit fotnoteapparat eller i eit litterært leksikon». Han mener at ordet «kritikk» skal holde fast ved «sine ’negative’ konnotasjonar av typen: ’usamd’, ’berre tullprat’ eller ’uforståeleg’. [...] Dersom ein roser frå no av, må det altså vere fordi ein angrip noko anna samstundes!» (Johannesen 1975: 48). Ifølge Johannesen, skal kritikken være nettopp *kritisk* og felle litterære kvalitetsdommer. Han er ute etter å avskaffe rosende adjektiver, klisjeer og kritikerfloskler, fordi han mener at disse ikke gir innblikk i resepsjonshistorien. For Johannesen fremstår de rosende adjektivene som nøytrale og ahistoriske. Ahistoriske vurderinger finnes ikke, ifølge Johannesen – så vel som Jauss – sitt syn. Litteraturhistoriene er under løpende kritikk fra flere hold, og resepsjon er en nødvendig del av litteraturstudiene.

Jauss’ prosjekt om å forsøke å rekonstruere objektive forventningshorisonter kan kritiseres for å være idealistisk eller urealistisk. Min oppfatning er at det ikke er mulig å rekonstruere én objektiv forventningshorisont på gitte tidspunkt i *Markens grøde*-resepsjonen. Snarere argumenterer jeg for at det er mulig å identifisere posisjoner, vurderingsmønstre, historiske hendelser og samfunnsmessige forhold som former forventningshorisonten og inngår i den. Forventningshorisonten er ikke en statisk, nøyaktig og målbar størrelse, men en metafor for leserens sett av forventninger. Den er et uttrykk for en kompleks og organisk prosess, som ikke lar seg forklare objektivt. Intensjonen min er å forstå hvorfor leserne har lest *Markens grøde* slik som de har, og hvordan bestemte vurderinger og «resepsjonskjeder» har blitt tradert i resepsjonen og mellom ulike lesere. Metoden for prosjektet mitt er i størst grad preget av Jauss’ utgangspunkt om at resepsjonen er nødvendig for å forstå hvordan et verk har blitt lest og forstått, og at verk og resepsjon alltid er uavsluttede størrelser.

2.1.3 Litteraturkritikk som institusjon og litteraturkritikkens retorikk

Kritikk er en sentral form for resepsjon, og en viktig aktør i den litterære offentligheten. Jahn H. Thon skriver om litteraturkritikken som institusjon. Han hevder at det ikke finnes en grunnleggende enighet om hva «kritikk som institusjon» innebærer, men han slår fast at begrepet henviser til:

[...] både et sosialt rom der kritikken virker, til forskjellige medier for formidling og til relasjoner mellom subjekter (utøvende kritikere) og objekter (det som verdsettes), mens de samtidig har

forskjellige betyningsvalører og konnotasjoner beroende på ulike tradisjoner og begrephistorier (Thon 2016a: 155).

Videre hevder han at kritikkens kjerneområde er kritisk veiledning, verdisseting og domfellelse ut fra et normsystem. Estetiske kvalitetsvurderinger har likevel alltid en samfunnsmessig ekvivalent (Thon 2016a: 155). Kritikken innbefatter med andre ord en rekke relasjonelle forhold, deriblant mellom leseren og teksten. Thon slår fast at:

Når en tekst får stor betydning for leseren, skyldes dette at den estetiske verdi og den meningsskapende lesning setter tekstens mangfold av ikke-estetiske verdier i direkte kontakt med leserens erfaringsverden (Thon 2016a: 156).

Thon forstår kritikkens relasjonelle forhold i tråd med den franske sosiologen Pierre Bourdieus begrepsapparat. Kritikken er som en kampsone, og kritikerne er kulturprodusenter: «[F]orfattere og kritikere inngår i en større sosial sammenheng som har definert dem som de de er, og som bestemmer deres *habitus* og måte å nærme seg kunst og litteratur på. Kritik forutsetter diskusjon, dominans og rivalisering, dvs. definisjonsmakt». Det innebærer også at den enkelte kritikeren samler opp i seg prestisjen som kritikken som institusjon har skaffet seg (Thon 2016a: 156–157). Kritikken foregår i alle leddene av det litterære kretsløpet, som i forfatterens selvkritikk, hos forlagene og i markedsavdelingenes prioriteringer (Thon 2016a: 159). Kritikken foregår også i forskningen, litteraturhistorieskrivingen, bibliotekene, pensumlistene, og ikke minst i prisjuryene.

Litteraturkritikken har særegne koder, et eget språk og en egen måte å overleve som kritikk på (Thon 2016a: 157). I tråd med Thons *resonnement* forstår jeg litteraturkritikken som en autonom praksis. Et vesentlig poeng – som dessuten er avgjørende for min metode – er at litteraturkritikken formes av en bestemt retorikk. Forståelsen av litteraturkritikkens retorikk er nødvendig for å studere kritikken som institusjon. Sissel Furuseth presenter ulike retoriske grep som litteraturkritikken beskjeftiger seg med. Særlig tre forhold er interessante i litteraturkritikkens retorikk:

1) i hvilken grad kritikken tar opp i seg og hermer stilgrep fra den litterære teksten som er objekt for vurdering, 2) hva slags retoriske mønstre som går igjen i den litteraturkritiske tradisjonen som sådan, og 3) hvordan kritikerspråket tar opp i seg vokabular og låner autoritet fra utenforliggende diskurser og fagområder (Furuseth 2016: 457).

Av litteraturkritikkens *typiske* retoriske grep, er noen spesielt relevante for mitt prosjekt. For det første benytter litteraturkritikken klassiske overtalelsesformer som *etos*, *logos* og *patos*. Et annet grep er «diskursive utvekslinger», som viser til at kritikeren leter etter begreper og metaforer utenfra, så vel som innenfor, litteraturtradisjonen (Furuseth 2016: 458). Et tredje er at kritikktoksten hermer etter, henspiller på eller går i dialog med objektteksten gjennom «retorisk speiling». Speilingen oppstår når kritikeren låner elementer fra objektteksten, men

kritikerne låner også fra hverandre (Furuseth 2016: 461). Et fjerde grep – og fallgruve – er kritikerklisjeene, som Johannesen kritiserer Beyer for å beskjeftige seg med. Vanlige kritikerklisjeer er rosende fraser og adjektiv som «mesterlig», «gripende», «betydelig», «eiendommelig» og «på høyde med». Typisk for klisjeene er at de har mangfoldige og vage meningsinnhold. Ordene forteller også mye om kritikerens arbeidssituasjon: «som handler om å skape journalistiske begivenheter, etablere kontakt med leserne og å veie bøkens kvaliteter opp mot hverandre» (Furuseth 2016: 467). Det femte og siste retoriske prinsippet dreier seg om kritikerens utsagnsposisjon. Bruken av personlig pronomen i litteraturkritikken varierer mellom entall («jeg») og flertall («vi»). Furuseth hevder at leseren av litteraturkritikken må finne ut om det eventuelle «vi»-et er et maskert «jeg», eller om vurderingen fremsettes på vegne av en større gruppe (Furuseth 2016: 470). Det er ikke gitt hvilket faktisk «vi» som korresponderer med anmeldelsens implisitte «vi». Spørsmålet er om kritikeren skriver for seg selv, eller om han har en representativ funksjon.

Litteraturkritikken er en autonom praksis som må analyseres på sine egne premisser. På grunn av dens autonomi er den tett forbundet med et eget retorisk begrepsapparat. En retorisk tilnærming til litteraturkritikken kan, resepsjonsetetisk sett, synliggjøre kritikerens kvalitetsvurdering.

2.2 Kulturell prestisje og litteraturens kretsløp

I forlengelsen av resepsjonsetikken bruker jeg den amerikanske professoren James F. Englishs teorier for å belyse de litteratursosiologiske aspektene ved problemstillingen min. I *The Economy of Prestige* studerer han litteratur- og kulturpriser, samt historien, funksjonene og effektene de har.

Dynamikken mellom forfatter, verk og resepsjon er grunnleggende for den litteratursosiologiske forskningen. Dynamikken viser litteraturens gang fra forfatterens idé, tilblivelsen av verket, og til resepsjonens vurderinger. Jeg forstår forholdet mellom forfatter, verk og resepsjon som et litterært kretsløp. Begrepet om det litterære kretsløpet ble introdusert av Escarpit i *Litteratursosiologi (Sociologie de la littérature)* i 1958. Slik han definerer det, utgjør forfattere, verk og lesere «et system av gjensidige påvirkninger, som gjennom et ytterst innviklet formidlingsapparat av kunstnerisk, teknologisk og kommersiell art forener bestemte [...] individer med et mer eller mindre anonymt kollektiv» (Escarpit 1971 [1958]: 7). Jeg argumenterer for at det er fruktbart med en utvidet forståelse av det litterære kretsløpet. Forlagsvirksomhet, produksjon, boksalg, trykking, og ikke minst litteraturpriser, utgjør andre viktige «krefter» i litteraturens kretsløp.

English er et kurant supplement til Jauss og Escarpit fordi han studerer hvordan priser og utmerkelse virker inn på det litterære kretsløpet. Begrepsapparatet er avledet fra Bourdieus modeller for økonomisk og kulturell kapital, men English anvender modellene på kulturpriser. Han tar for seg kulturpriser generelt og Nobels litteraturpris spesielt, og påpeker at prisindustrien har vokst de siste årene og fått en kompleks rolle i «the economy of cultural prestige». Et utvalg av Englishs begreper er spesielt aktuelle for problemstillingen min, henholdsvis kulturelt hierarki, kulturell kapital, kulturelt «hysteri» og «judging habitus». Begrepene er uløselig knyttet til hverandre, og de er grunnleggende for å studere Nobelprisen som institusjon.

2.2.1 Kulturelt hierarki

Nobelprisen har en viktig funksjon i den kulturelle økonomien fordi den forvalter kulturelle og symbolske transaksjoner. Prisindustrien fungerer som et kulturelt hierarki, som Nobelprisen trådte inn i som en sterk aktør – «as a formidable player and an enticing opponent» (English 2005: 54–55). I 1901, da den første Nobelprisen ble delt ut, startet en ny epoke i kulturprisenes historie. English hevder at Nobelprisen ble en «catalyst for a process that had been gaining momentum for some time». Det var nemlig en naturlig idé for flere å finansiere en pris med sin egen formue, men muligens ikke i Nobelprisens skala og størrelse.

Det er flere grunner til at Nobelprisen fikk enorm innflytelse og spredningskraft. Den hadde enestående ambisjoner og høye pengepremier. Nobel klarte også å «condense into a single prize a whole range of historically divergent forms of competitive emulation and antagonism» (English 2005: 55). Nobelprisen samlet et bredt spekter av former for kompetitiv kunstutøvelse. English hevder dessuten at Nobelprisen var fundert på en moderne og innovativ måte, gjennom den velstående filantropens private formue:

The prize was founded in a thoroughly modern way, by a wealthy industrialist whose private foundation, bearing his name, would serve as the prize's perpetual sponsor, gradually laundering his economic fortune and symbolic reputation through a series of cleansing cultural transactions. Nobel's determination to channel all of his capital into the awards and awarding institutions, diverting it from familial claimants, was, at the time, a shocking [...] highly objectionable innovation (English 2005: 55).

Nobelprisens «styrker» har overføringsverdi til prisvinnerne, for eksempel i form av kulturell prestisje. Nobelprisen markerte seg også globalt, fordi «these large sums would be going, according to decisions arrived at by an effectively 'neutral' Swedish jury, to foreign nationals, an unprecedented and highly controversial feature» (English 2005: 258). At prisen har globale ambisjoner kan bidra til prisvinnernes omdømme, også på tvers av landegrenser. Nobelprisen i litteratur får en universell funksjon og betydning gjennom at den sidestilles med de fire

resterende Nobelprisene, som deles ut i fredssaken, fysikk, kjemi og medisin. Nobelstiftelsen sidestiller med andre ord de litterære prestasjonene med vitenskapelige og politiske bragder. Gjennom historien har litteraturpriser generelt og Nobelprisen spesielt endret seg. Endringene kan ha virket inn på prisens definisjonsmakt. De økonomiske forholdene som konstant preger verdensbildet er én faktor. At prisindustrien stadig vokser er en annen.

2.2.2 Kulturell kapital

Litteraturprisene er viktige i det kulturelle hierarkiet, og er ikke minst en viktig del av vår kulturelle aktivitet. Nobelprisen er intet unntak. Den åpner for å diskutere litteraturens forhold til penger, politikk og sosiale forhold, men involverer også spørsmål om hvordan kulturell makt konstitueres (English 2005: 3). Nobelprisen forvalter kulturell kapital i form av status og prestisje, og English forstår prisen som et instrument for *distribusjon* av slik kapital. Prosjektet hans er å komme til rette med de komplekse transaksjonene som prisindustrien involverer (English 2005: 12). Han har en økonomisk tilnærming til kultur og kulturell kapital, og definerer kapital slik: «capital is not merely understood in its narrow economic sense [...], but rather is used to designate anything that registers as an asset, and can be put profitably to work, in one or another human endeavor» (English 2005: 9). I likhet med Bourdieu bruker han økonomiske begreper som «kapital», «investering», «sirkulasjon», «akkumulering» og «marked». I sosiologien handler ikke «økonomi» om økonomi i tradisjonell forstand eller om penger som sådan. Det handler om en *kulturell økonomi* som litteraturprisene inngår i, altså systemer som styres av kulturelle og symbolske transaksjoner (English 2005: 4). Nobelprisen er en del av disse systemene, blant annet fordi tildelingene er en form for gaveutveksling og uttrykk for høytidelige ritualer:

[W]e tend to think of a prize – including the trophy or medal, the honor it signifies, and whatever cash award accompanies it – as a sort of gift. [...] It involves both the awarders and the recipients in a highly ritualized theater of gestures and countergestures which, however reciprocal in some of its aspects, can be readily distinguished from the drama of marketplace exchange (English 2005: 5).

Gaveutvekslingen innebærer at Nobelprisen *gir* penger og prestisje til prisvinnere, samtidig som den tilegner seg symbolsk autoritet fra prismottakeren. Selv om den etymologiske betydningen til «pris» knytter seg til penger, argumenter English for at pristildelinger ikke er økonomiske transaksjoner i snever forstand. Nobelprisen er et kulturelt fenomen, som påvirkes av faktorer deretter: «generosity, celebration, love, play, community, are as real a part of the cultural prize as are marketing strategy and self-promotion» (English 2005: 7). Slik må Nobelprisen analyseres på *sine egne* premisser.

2.2.3 Kulturelt «hysteri»¹⁷

Prisindustrien har skutt fart de siste hundre årene, og fungerer som kulturens olympiade. Industrien har endret seg gjennom historien, og stadig flere forhold utfordrer definisjonsmakten som litteraturprisene har. Det kulturelle «hysteriet» er en gjentakende problemstilling i kulturen. Spørsmålet er om kulturen har blitt så mettet med priser og utmerkelser at de står i fare for å synke i verdi:

We should think [...] of a game that is being played at every point or position on the field, the entire field of cultural production a full-contact marketplace or zone of intraconversion on which the (economic) instruments and practices of engagement keep getting more various and more complex. [...] Contemporary newspaper accounts occasionally referred to the newly founded prizes as the 'cultural Olympics,' a tag which in various forms, still enjoys journalistic life today (English 2005: 11, 255).

Ved en slik kritisk forståelse av prisindustrien hevder English at priser over alt annet definerer prisvinneren (English 2005: 21). Prisene skal ideelt belønne dem som utmerker seg kulturelt, og skape et forum for stolthet, solidaritet og hyllest. Samtidig får prisene kritikk for å belønne middelmådighet, skape et nedverdiggende kappløp om oppmerksomhet og bidra til et lukket eliteforum for «cultural insiders» (English 2005: 25). De største prisene får mest kritikk, og påfallende nok kommer kritikken oftest fra anerkjente forfattere, kunstnere og kritikere, som selv kunne vært potensielle prisvinnere eller medlemmer i priskomiteer (English 2005: 187–188). Nobelpristildelingene er «rituals of symbolic exchange» som krever at alle deltakerne

¹⁷ English bruker begrepene «prize frenzy» og «cultural frenzy». «Hysteri» er min oversettelse, men flere norske ord er dekkende, for eksempel «raseri», «sinne» eller «kaos».

¹⁸ Karikaturtegningen er hentet fra Allén (2003), men ble opprinnelig trykket i tidsskriftet *Scientific American*.

anerkjenner og viser respekt (English 2005: 218). All oppførsel som avviker fra dette kan provosere prisinstitusjonen og det kulturelle fellesskapet.

Kritikken av litteraturprisene er gammel, og English er langt fra alene om å kritisere dem. Ett eksempel er Henri Peyre, Angel del R o, Herman Salinger og Ernst Waldinger sine svar på spørsmålet «What’s Wrong with the Nobel Prize?» Peyre mener at Russland og Spania har blitt oversett og urettferdig behandlet av Nobelkomiteen. Han mener at dramatikere og romanforfattere har blitt favorisert. Lignende hevder del R o at de skandinaviske forfatterne har blitt favorisert, mens Waldinger hevder at komiteens favoritter har vært «men whose least likely to excite criticism». Salinger kritiserer Svenska Akademien for å være slavisk opptatt av idealisme-kravet (Peyre mfl. 1951: 213–214, 216, 218). Andre eksempler på litteraturpris-kritikk er å finne i den norske kulturkretsen. Jan Kj rstad er skuffet over nobelpristildelingen i 2019, som gikk til Olga Tokarczuk (for 2018) og Peter Handke. Til *Aftenposten* sier Kj rstad at han håpet på nobelprisvinnere utenfor Europa. Han er glad for at den ene prisen gikk til en kvinne, men kritiserer Svenska Akademien for å ikke følge med på forfattere utenfor Europa (Kj rstad, i Pettrém og Schwencke 2019). Med Brageprisen som eksempel, hevder Tom Kvisle til NRK at vi drukner i litteraturpriser. Prestisjen synker når det finnes et så stort antall priser innenfor samme fagområde, påstår han (Kvisle, i Bergmo og Nordenborg 2011).

Det kulturelle «hysteriet» har også en mer optimistisk forklaring, nemlig at kulturen stadig ekspanderer: «precisely because of the expansion that has already occurred since the creation of the Nobels, there are [...] more positions on the fields of culture where new prizes can be installed» (English 2005: 68). At litteratur- og kulturprisene kritiseres og diskuteres – både innenfra og utenfra – er imidlertid en viktig del av det kulturelle spillet. Kritikken er verdifull fordi den utfordrer prisindustrien til endring og utvikling.

2.2.4 «Judging habitus»

Administratorer, dommere, akademimedlemmer, sponsorer, forfattere og andre involverte i Nobelprisen er «agents of intraconversion», ifølge English (2005: 11). Hver av dem representerer et sett av komplekse interesser for reglene bak «capital intraconversion». Begrepet «intraconversion» viser til utvekslingen av den kulturelle kapitalen. Prisdommernes vurderinger, for eksempel Svenska Akademiens Nobelkomite, er uttrykk for en «judging habitus». «Habitus» er Bourdieus’ begrep, som innebærer «the set of internalized [...] attitudes, inclinations, strategies, and dispositions that form the basis of one’s feel for the game one is playing» (English 2005: 364). English utelukker at penger er en motivasjon for komiteemedlemmene. Snarere ser han medlemmenes motiver som ideelle, realistiske eller

kyniske (English 2005: 121). Ideelt sett motiveres medlemmene av en forkjærlighet for kunst og litteratur. Realistisk sett motiveres medlemmene av en følelse av forpliktelse til organisasjonen som han eller hun er en del av. En mer kynisk motivasjon er et ønske om sosial og symbolsk anerkjennelse eller kulturell prestisje. Motivene står ikke isolert fra hverandre:

[P]rizes could never have attained their current level of cultural efficacy if they did not foster the joining of ideal and material, aesthetic and economic, generous and self-profiting impulses into a single, complex (conscious/unconscious) disposition – what we can think of as the judging *habitus* (English 2005: 121).

Nobelprisens «judging habitus» består av et komplekst system av impulser. Den symbolske verdien avhenger av den kulturelle prestisjen som medlemmene av Nobelkomiteen besitter¹⁹ (English 2005: 122). Publikums tillit til Nobelprisen avhenger også av akademimedlemmenes vilje til å investere i prisen personlig. På den måten blir vår tiltro til prisen en «belief by proxy», altså at vi mener det som prisen og komitemedlemmene legger opp til at vi skal mene (English 2005: 127).

2.3 Kanon

Nobelprisen og dens prestisje inngår i kulturens komplekse utvelgelses- og kanoniseringsprosesser. Kanon er våre forestillinger om hvilke forfattere og tekster som er «bedre» eller «viktigere» enn andre. Kanon er en prosess og et resultat, og fungerer dessuten som et pedagogisk redskap i skolen. Ordet «kanon» kommer fra gresk, og etymologien knytter seg til «rettesnor», «målestokk», «forbilde» og «regel». Begrepet er avgjørende for å forstå hvordan det litterære kretsløpet fungerer.

For å svare på kanonspørsmålet i problemstillingen min støtter jeg meg blant annet til Harold Blooms perspektiver som kommer til uttrykk i *The Western Canon. The Books and School of the Ages* (1994). Bloom er bekymret over kanonens status, og prosjektet hans er å skille ut kvalitetene som har gjort bestemte forfattere kanoniske.²⁰ Han gir et omfattende svar på spørsmålet om hvilke kriterier som danner kanon, men det kan sammenfattes slik:

The answer, more often than not, has turned out to be strangeness, a mode of originality that either cannot be assimilated, or that so assimilates us that we cease to see it as strange. [...] When you read a canonical work for the first time you encounter a stranger, an uncanny startlement rather than a fulfillment of expectations (Bloom 1994: 3).

¹⁹ Nobelpristildelingen i 2018 ble utsatt på grunn av krise og intern splittelse i Svenska Akademien. Flere kvinner hevdet å ha vært utsatt for seksuell trakassering fra ektemannen til en av akademimedlemmene, som følgelig gjorde at den kulturelle prestisjen og etosen til flere av medlemmene ble svekket.

²⁰ Bloom tar for seg tjueseks forfattere, men han mener at William Shakespeare er den desidert viktigste kanoniske forfatteren.

Blooms kriterier til et kanonisk verk er at det er originalt, selsomt, representativt og sublimt. Han legger avgjørende vekt på at det kanoniske verket har en «strangeness», som innebærer at verket oppleves som *fremmed* og originalt snarere enn at det oppfyller forventninger. Slik sett går Bloom i dialog med et av Jauss' kvalitetskriterium. Bloom hevder at forfattere selv danner kanon ved å bygge broer mellom forgjengere og etterfølgere (Bloom 1994: 522). Blooms sentrale konsept er «the anxiety of influence», som han mener er avgjørende for å forstå kanon: «There can be no strong, canonical writing without the process of literary influence, a process vexing to undergo and difficult to understand». Kanon eksisterer ikke uten påvirkning fra andre verk, og all sterk litteratur mistolker annen litteratur på en kreativ måte, hevder Bloom. Man skal ikke ha angst for den litterære påvirkningen, fordi det fullkomne kanoniske verket *er* angsten (Bloom 1994: 8). Bloom hevder at et gammelt kanonisk kriterium fremdeles er gyldig: «unless it demands rereading, the work does not qualify» (Bloom 1994: 30–31). Han mener at kanon forfaller fordi de færreste har en genuin kjærlighet til litteraturen:

The study of Western literature will also continue, but on the much more modest scale of our current Classics departments. [...] This development hardly need be deplored; only a few handfuls of students now enter Yale with an authentic passion for reading. You cannot teach someone to love great poetry if they come to you without such love (Bloom 1994: 519).

Kanon eksisterer fordi den skal sette grenser og lage en felles målestokk som er alt annet enn politisk og moralsk (Bloom 1994: 35). Bloom konkluderer med at kanon er en «*achieved anxiety*», fordi den bekrefter vår kulturelle angst samtidig som den gir den form og sammenheng (Bloom 1994: 526–527).

Jeg støtter meg til flere bidrag fra den nordiske forskningen på kanon. Erik Svendsen definerer kanon som «en pærlerekke af klassikere» (Svendsen 2011: 20). Hans Hauge definerer den som en nasjonal konstruksjon med et dannelsesformål (Hauge 2011: 127, 137). Torill Steinfeld mener at den norske litterære kanon karakteriserer norsk litteratur, befester forestillinger om en norsk folkesjel og bidrar til å konstruere en sammenhengende historie om den *norske* litteraturen (Steinfeld 2002: 451, 481).

Eiliv Vinje er klar på at kanon er mer enn «tilrådte, eventuelt obligatoriske leselister med eit historisk tilsnitt» (Vinje 2005: 75). Han hevder at ordet «kanon» har blitt populært, noe som innebærer en risiko. Populariteten kan medføre at ordet taper presisjon. Vinje forstår kanon som en fiksering av overlevert kunnskap eller traderte tekster som gjør krav på å være norm for ettertiden eller samtiden (Vinje 2005: 77). I *Det nye norskfaget* hevder Aasen og Nome at «Læreplaner er politiske og ideologiske tekster som speiler endringer i samfunnet og samtidas måte å tenke om skole, læring, litteratur, språk og samfunn på» (Aasen og Nome 2005: 9).

Utviklingen av norske læreplaner viser at den norske litterære kanonen hele tiden er i bevegelse, og at det vil alltid være strid om den (Vinje 2005: 82).

Atle Kittang mener at moderniteten brakte med seg en kanoniseringstrang og et behov for litterært hierarki (Kittang 2008: 15). Nobelprisen ble etablert på grunn av dette behovet. Min oppfatning er at Hamsuns nobelpristildeling har bidratt i kanoniseringsprosessen fordi Nobelprisens kulturelle prestisje har overføringsverdi til prisvinnernes omdømme. Kittang ser også en sammenheng mellom Nobelprisen og kanon, men han tar det ikke som en selvfølge at nobelprisvinnere kanoniseres: litteratur er kanonisk i kraft av sin slitestyrke, men litterære verks slitestyrke er ikke avhengig av hvilken idealistisk retning som kan leses ut av dem, hevder han (Kittang 2008: 18). Her viser Kittang eksplisitt til Nobelprisens statutter.

Den norske litterære kanonen styres av nasjonale retningslinjer. Per Thomas Andersen hevder at: «Måske bliver det kulturelle felt pludselig viktigere for politikere, fordi det er lettere at udøve indflytelse på nationale, kulturelle institusjoner end på den globaliserede verdensøkonomi» (P. T. Andersen 2011: 143). I Reform 94 skulle norskfaget etablere en felles kulturell referanseramme, og faget var strukturert rundt kanoniserte tekster (Aasen og Nome 2005: 14). «Kunnskapsløftet» trådte i kraft i 2006, og var uten noen form for kanon. Da læreplanen ble introdusert, uttalte komiteen at elevene ikke skulle lære noen kanon, fordi de skulle bli kanonkritiske (P. T. Andersen 2011: 144). Aasen og Nome hevder at målet med å lage nye læreplaner er å skape et norskfag som er aktuelt og tidsmessig i legitimering, faglig innhold og utforming (Aasen og Nome 2005: 10). Andersen hevder at det er problematisk å oppnå konsensus om en norsk identitet. Derfor er det også problematisk å definere en norsk litterær kanon. Kanonens status har endret seg, blitt redusert og oppdelt, blant annet på grunn av organisatoriske grep som modulisering av studieløpene, kortere studietid og opprettelse av nye studieprogrammer (P. T. Andersen 2011: 149). Andersen argumenterer for at kanon burde være en dynamisk kulturell arena. Man oppnår dette hvis skoler, universiteter, biblioteker, forlag, presse, forskere, biografer og litteraturhistorikere bidrar til en permanent kanonisering og kanonkritikk (P. T. Andersen 2011: 150). Kanondanningen knytter seg til en rekke ulike aktører, som åpner for å diskutere forholdet mellom Hamsuns nobelpristildeling og kanoniseringsprosess.

2.4 Teorienes relevans for oppgaven

I de neste kapitlene analyserer jeg nobelpristildelingen, *Markens grøde*-resepsjonen og kanoniseringen i lys av det teoretiske utgangspunktet som jeg har skissert. Jeg gjør noen

analytiske tilnærminger allerede her, for å klargjøre hvorfor og hvordan jeg anvender perspektivene i et prosjekt som dette.

Jauss' tenkning om forventningshorisonten er et verktøy for å forstå, identifisere og diskutere tendensene som har preget *Markens grøde*-resepsjonen på bestemte tidspunkt. For å forstå hvordan *Markens grøde* ble mottatt og vurdert før og etter 1945, diskuterer resepsjonsanalysene hvilke posisjoner, vurderinger og «resepsjonskjeder» som har preget periodene. Ulike lesere og ulike lesergrupper forstår tekster forskjellig. Leserne har vurdert *Markens grøde* basert på sine tidsspesifikke sosiale, kulturelle og historiske normer og litterære forventninger.

Jeg har to hensikter med å analysere *Markens grøde*-resepsjonen ut fra resepsjonestetikken. For det første er den tidlige og senere resepsjonen ulik. Én forklaring er at den er preget av forskjellige forventningshorisonter, som er styrt av sosiale, kulturelle og historiske omstendigheter. Svært forenklet kan man hevde at den tidlige resepsjonen i stor grad feiret og berømmet *Markens grøde*. Mange var enige i at romanen var «idealistisk», «utopisk» og «monumental». Etter andre verdenskrig ble romanen lest annerledes, og særlig i lys av Hamsuns uttalte nazistiske sympatier. For det andre kan sammenligningen av resepsjonsperiodene – i tråd med Jauss – synliggjøre utviklingen av resepsjonshistorien. Resepsjonen og kanoniseringen av Hamsun hadde allerede pågått i noen tiår før nobelpristildelingen i 1920. Det gikk også tre år mellom utgivelsen av *Markens grøde* og nobelpristildelingen. Det foreligger derfor vurderinger av romanen som ikke forholder seg til dens status som *nobelprisroman*. Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* i 1920 er ett eksempel på starten av en «resepsjonskjede» der romanen leses i et nytt lys. Jeg møter Hamsun- og *Markens grøde*-resepsjonen med en forståelse av at flere «resepsjonskjeder» har virket inn og formet vurderingene.

Diakrone og synkrone tilnærminger er nødvendige for å diskutere hvordan nobelpristildelingen har hatt betydning for *Markens grøde*-resepsjonen og kanoniseringen. Analysene krever overblikk over utviklingstrekk og langsiktige prosesser, i tillegg til dybdeblikk på resepsjon og samfunnsforhold på bestemte tidspunkt. Jeg analyserer nobelpristildelingen med et slikt synkront blikk. Tildelingen, og diskusjonene i for- og etterkant av den, er én del av resepsjonens forventningshorisont, noe Nobelkomiteens vurderingsmønstre forklarer. Kjell Espmark, som er medlem av Svenska Akademien, hevder at: «Vid en granskning av framför allt Nobelkommitténs utlåtanden ser man vissa vägledande principer framträda, drag i en ideologi och en estetik som förklarar många av de val – och refuseringar – eftervärlden satt frågetecken för (Espmark 1986: 9). Tildelingen er et resultat av interaksjonen mellom

komitemedlemmenes egne vurderingsgrunnlag og den «tvingande norm» i Nobels testament om at verket skal ha en idealistisk retning (Espmark 1986: 10). Tildelingen er en forståelsesprosess der litterære forventninger settes opp mot hverandre og interagerer.

Jauss hevder at: «A literary work [...] predisposes its audience to a very specific kind of reception by announcements, overt and covert signals, familiar characteristics, or implicit allusions» (Jauss 1982: 23). Verket legger føringer for en bestemt lese måte, for eksempel gjennom henvisninger, signaler og tegn. Verket vekker erindringer hos leseren, og skaper selv en bestemt følelsesmessig innstilling. Prinsippet om en «implisitt lese måte» er nødvendig for en Hamsun-studie som denne. For det første leser mange *Markens grøde* som en roman med didaktiske intensjoner, og prinsippet forklarer en slik tendens. At Hamsun selv kalte romanen «en Bok til min norske Samtid» og «et Varsku til mit Slægtsledd», er et eksempel på hvordan han instruerer leserne av romanen. For det andre er Hamsun kjent for å ha deltatt aktivt i resepsjonen av sitt eget forfatterskap. Han uttrykket seg ofte – både implisitt og eksplisitt – om sin egen fremtreden og sitt eget litterære prosjekt. Selvresepsjon og selvkanonisering kommer til uttrykk i deler av sakprosaen, der han utvilsomt legger til rette for bestemte lese måter.

De litteratursosiologiske begrepene som jeg har presentert er viktige for å analysere nobelpristildelingen og *Markens grøde*-resepsjonen. De er aktuelle for å studere hvordan kulturell prestisje forvaltes og distribueres. I tråd med begrepet om kulturell kapital, argumenterer jeg for at Hamsuns nobelpristildeling fungerer som en kulturell og symbolsk transaksjon. Det gjelder tildelingen i seg selv, men også seremoniene, talene, begrunnelsen, pengepremien og medaljen.

Jeg undersøker hvordan nobelpristildelingen har virket inn på vurderingene av *Markens grøde* på bestemte tidspunkt i romanens resepsjonshistorie. Ifølge English vokser det kulturelle «hysteriet», noe som forklarer hvorfor Hamsuns nobelpristildeling ser ut til å ha hatt størst betydning for den tidlige *Markens grøde*-resepsjonen. I tillegg har «Hamsun-problemet» overskygget nærmest samtlige lese måter i nyere tid, og dessuten bidratt til å sette Hamsun på dagsorden. Resepsjonen har også fått en større betydning i takt med det voksende «hysteriet». Nobelprisens status har endret seg over tid, og det samme gjelder den kulturelle prestisjen som den forvalter.

Englisms begrep om en «judging habitus» forklarer Nobelkomiteens vurderingspraksis. Nobelpristildelingen er en langsom prosess, og Nobelkomiteen må tolke det «idealistiske» og finne balanse mellom sine egne syn og viljen i Nobels testament (Espmark 1986: 51). I tråd med English, forstår jeg det slik at medlemmene selv forvalter en kulturell prestisje som legger

føringer for mottakelsen gjennom en «belief by proxy». At medlemmene legger føringer for leserne er i tråd med Jauss' prinsipper om «resepsjonskjedene» og implisitte lese måter.

Det litterære kretsløpet knytter seg til kanondiskusjonen generelt og til Hamsuns kanoniseringsprosess spesielt. Kanondiskusjonen forener de resepsjonestetiske og litteratursosiologiske perspektivene. I analysene undersøker jeg hvilken betydning tildelingen har hatt for kanoniseringen. Jeg stiller meg samtidig kritisk til innflytelsen den har hatt ved å sette søkelys på det kulturelle «hysteriet» og andre forhold som utfordrer den kanoniserende funksjonen til Hamsuns nobelpristildeling.

For å diskutere forholdet mellom nobelpristildelingen og resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde*, stiller jeg spørsmål til hvordan Nobelprisens kulturelle prestisje virker i det litterære kretsløpet. Perspektivene til Jauss og English utfyller hverandre fordi Jauss har et *historisk* perspektiv, mens English studerer *aktørene* i det litterære kretsløpet og har et tydelig begrep om definisjonsmakt. Jauss argumenterer for viktigheten av resepsjonsstudien, og English belyser verdien av å lese nobelpristildelingen som en del av resepsjonen. Prosjektet mitt har et todelt teoretisk perspektiv fordi prosjektet i seg selv følger to parallelle teoretiske linjer: den resepsjonsteoretiske og resepsjonshistoriske på den ene siden, og den litteratursosiologiske, institusjonsanalytiske og kanonkritiske på den andre. Sammen danner de grunnlaget for å studere forholdet mellom nobelpristildelingen, *Markens grøde*-resepsjonen og kanoniseringen.

Kapittel 3: Nobelpristildelingen (1920)

I dette kapittelet analyserer jeg nobelpristildelingen gjennom et primærmateriale som består av statuttene som regulerer Nobelkomiteens arbeid, medlemmenes uttalelser, Svenska Akademiens begrunnelse og Hamsuns takketale. Tekstene dokumenterer Hamsuns nobelpristildeling fra nominasjonsprosessen til prisoverrekkelsen, og gir innsikt i Nobelkomiteens vurderingspraksis. Først presenterer jeg Nobelprisens historie og diskuterer Hamsuns plass i denne. Jeg presenterer statuttene, og undersøker hvordan Nobelkomiteens tolkning av den «idealistiske riktningen» har utviklet seg. Jeg undersøker Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* ved å analysere uttalelsene til Harald Hjärne og Henrik Schück, samt Svenska Akademiens prisbegrunnelse. Avslutningsvis analyserer jeg Hamsuns takketale. Kapittelet gir en oversikt over nobelpristildelingen til Hamsun, og danner grunnlaget for de påfølgende resepsjonsanalysene. Jeg støtter meg til blant andre Kjell Espmark, Bo Svensén og Sture Allén, som har skrevet om sine erfaringer med å være medlem i Svenska Akademien. Arbeidene deres er relevante for prosjektet mitt fordi de gir innsikt i hvordan Nobelkomiteens vurderingspraksis har utviklet seg. De forteller også om hvordan arbeidet innad i komiteen foregår.

3.1 Nobels litteraturpris i et historisk perspektiv

Alfred Nobel (1833–1896) var sin tids mest berømte svenske, hevder Helmer Lång i sitt oversiktsverk over Nobelprisen i litteratur. Nobel hadde ingen arvinger, og han testamenterte formuen sin til et fond hvis årlige rente skulle deles ut «som brisbelønning åt dem som under det förlupna året hafva gjort menskligheten den största nytta» (Lång 1986: 17). Dette gjaldt fredssaken, fysikk, kjemi, medisin – og litteratur. Svensén diskuterer testamentet og Nobelprisens statutter i *Nobelpriset i litteratur* (2001). Testamentet fastslo at Svenska Akademien skulle dele ut litteraturprisen til «den som inom litteraturen har producerat det utmärktaste i idealistisk riktning». Nobels «uttryckliga vilja» var at «vid prisutdelningarna intet afseende fästes vid någon slags nationalitetstillhörighet sålunda att den värdigaste erhåller priset antningen han är Skandinav eller ej» (Svensén 2001: IX). Kravene i testamentet utgjør statuttene for Nobelprisen: Prisen skal deles ut *uavhengig av nasjonalitetstillhörighet*. Prisvinneren skal ha gjort *menneskeheten størst nytte* i det foregående året, og utmerke seg i en *idealistisk retning*. Statuttene har vært konstante gjennom Nobelprisens historie, men idealisme-kravet har vært utsatt for varierte tolkninger innad i Nobelkomiteen. Det har ført til at komiteens vurderingspraksis har vært i stadig endring.

Idealisme er et vidt begrep, som viser til den filosofiske oppfatningen av at virkeligheten forankrer seg i ideer, mentalitet og åndelighet. Tankegangen står i kontrast til realisme og naturalisme. I en studie av idealismens historie gjør Jeremy Dunham, Iain Hamilton Grant og Sean Watson flere definisjonsforsøk. Et utgangspunkt er at idealismen er anti-realistisk og anti-naturalistisk: «These are (a) that idealism is *anti-realist* in that it argues that reality, for idealism, is something essentially 'mind-dependent'; and (b) that idealism is *anti-naturalistic*, in so far it disputes that matter is the basis of all existence» (Dunham, Grant og Watson 2011: 3). De fremstiller idealismen som en slags «ideens-realisme», hvor det grunnleggende prinsippet er selve idétenkningen:

When idealism is therefore presented as realism concerning the Idea, this means: *first*, that the Idea is causal in terms of organization; second, that this is an organization that is not formal or abstract in the separable sense, but rather concretely relates part to whole as the whole; and third, therefore that such an idealism is a *one-world* idealism that must accordingly, take nature seriously (Dunham, Grant og Watson 2011: 8).

Idealisme er en variert filosofisk gren, og det er uvisst hvilken eksakt oppfatning Nobel la til grunn for testamentet sitt. Ifølge mitt syn, er Nobelkomiteens rådende oppfatning av idealisme i tråd med å forskjønne og harmonisere virkeligheten og samtiden. Idealistisk diktning skildrer i retning av *idealene*, og står som det motsatte av samfunnskritikk.²¹

Da Nobelprisen i litteratur skulle deles ut for første gang²² ble det bestemt at Nobelkomiteen skulle ha fem medlemmer, med en mandattid på fire år (Svensén 2001: XII). I *Det litterära Nobelpriset: principer och värderingar bakom beslutet* (1986) gir Espmark et riss over Nobelprisens historie. Han omtaler det første tiåret av Nobelprisens historie som «Epoken Wirsén», etter komiteens første sekretær, Carl David af Wirsén. Wirsén tolket idealisme-kravet til å bety «en hög och sund idealitet», som innebar at prisvinnernes arbeider hadde «en verklig ädelhet ej blott i framställnings-, utan i uppfattningssätt och lifsåskådning» (Espmark 1986: 15). Jeg leser «hög och sund idealitet» som at prisvinnerne skulle forvalte gode verdier og samtidig levere høyverdig estetisk kvalitet. At prisvinneren skulle ha en «ädelhet», både i fremstillingsevne og i verdensanskuelse og livssyn, knytter an til den andre statuten. Prisvinneren skulle nemlig ikke belønnes utelukkende for litterær kvalitet, men også for å ha gjort menneskeheten størst nytte. Wirsén la vekt på at kandidaten ikke bare skulle *skrive* i en idealistisk retning, men også «*föra* mänskligheten framåt i idealistisk riktning» (Espmark 1986: 16, min utheving). Slik ble nobelprisvinnerens innsats for menneskehetens beste et sentralt spørsmål. Selma Lagerlöfs nobelpristildeling (1909) er et tidstypisk eksempel på Wirséns

²¹ Idealisme-kravet skal ha vært en grunn til at Henrik Ibsen aldri fikk Nobelprisen. Se for eksempel Moi (2006: 147–152).

²² Den første Nobelprisen i litteratur (1901) gikk til franskmannen Sully Prudhomme.

tolkning av idealisme-kravet. Komitemedlem Esaias Tegnér uttalte at Lagerlöfs bøker var utmerket av «den rena, kärleksfulla anda» og forent med en «blommande poesi» og en «flödande fantasirikdom». Viktigst i denne sammenhengen, og essensen i Tegnér's vurdering, er at Lagerlöfs forfatterskap var til menneskehetens beste fordi det bidro i søket etter idealene – «sträfvandet mot idealerna» (Tegnér 2001 [1908]: 175).

Nobelkomiteen utviklet en litterær nøytralitetspolitikk etter første verdenskrig (Espmark 1986: 37). Å velge prisvinnere fra de krigførende nasjonene kunne bli oppfattet som en stillingtagen i konflikten, noe som kunne skade både nasjonen og Svenska Akademiens interesser. I en artikkel om Hamsuns nobelpristildeling hevder Dag Nordmark at Akademiens intensjon er å «höja Nobelpriset över allt vad krig och politik heter», og betone litteraturens «allmänmänskliga och tidlösa värden» (Nordmark 1994: 32). Engelsks begrep om Nobelprisens «sosiale akse» belyser intensjonen: Nobelprisen samler et bredt utvalg kulturelle aktører, og legger til rette for utveksling av kulturelle og symbolske transaksjoner – også på tvers av landegrenser. Nordmark og Espmark hevder at prinsippene kan ha virket til fordel for både Hamsun og den norske litteraturen (Nordmark 1994: 33; Espmark 1986: 44).

Da Hamsun fikk prisen bestod komiteen av historikeren Harald Hjärne, litteraturhistorikeren Henrik Schück, dikteren Esaias Tegnér og forfatterne Erik Axel Karlfeldt og Per Hallström. I Nobelprisens historie blir 1920-tallet forbundet med vurderingsinstrumentet «den stora stilen», som også la til grunn for Hamsuns tildeling (Espmark 1986: 50). Vurderingsinstrumentet viser til Nobelkomiteens forventninger om en høyverdig skrivestil. I forbindelse med Sigrid Undsets nobelpristildeling hevder Liv Bliksrud at «den stora stilen» var kraftig, ekte og anskuelig, og at den hadde front mot naturalismen (Bliksrud 2005: 155). Etterhvert ønsket komiteen å bedømme: «[D]et oss mera främmande, icke blott efter våra egna krav, utan efter dess förutsättningar och efter vad vi kunna ana oss till att det betyder, där det skapats, och där tradition och kultur hjälpa till vid tillägandet av verkets innehåll och form» (Espmark 1986: 54). Utsagnet viser at Nobelkomiteen ønsket å utvide horisonten sin, og vitner om en ny og mer generøs tolkning av idealisme-kravet. Det konstruerer også et sterkt «vi» gjennom formuleringene «det oss mera främmande», «våra egna krav» og «efter vad vi kunna ana». Formuleringene bekrefter et kritisk syn på Svenska Akademien som et «lukket eliteforum». Komiteens vurderingspraksis i 1930-årene er en forlenging av praksisen fra 1920-årene, men Espmark oppsummerer tiåret med å hevde at ambisjonen var å belønne forfatterskap av allmennmenneskelig interesse (Espmark 1986: 83).

Etter andre verdenskrig brøt komiteen radikalt med den tidligere prispolitikken. Etterkrigstiden var de store pionerens periode, og nøkkelordet var «banebrytere» (Espmark

1986: 84). Det oppstod et spenningsforhold mellom de «banebrytende» forfatterne, og de «gamle mesterne». I senere tid har Nobelkomiteen vært preget av ideen om å løfte fram ukjente, men viktige produksjoner til en større allmennhet. Praksisen ble utfordret i 1970-årene, da det ble foreslått en funksjonell eller pragmatisk holdning til oppdraget. Holdningen innebar en ny tolkning av Nobels testament: prisen burde gå til forfattere som fortsatt var i en skapende fase av livet, slik at prisen kunne gagne dem videre i karrieren (Espmark 1986: 100–101).

Det har vært syv år der prisen ikke har blitt delt ut, henholdsvis i 1914, 1918, 1935 og 1940–1943. Årsakene til avlysningene har vært kriser og verdenskriger. Hamsuns nobelpristildeling fant sted tre år etter utgivelsen av *Markens grøde*, delvis på grunn av første verdenskrig og delvis fordi Hamsuns kandidatur til prisen var omdiskutert i komiteen. I 2018 ble nobelpristildelingen utsatt på grunn av krise og intern splittelse i Svenska Akademien. Da mistet Nobelkomiteen tillit til Svenska Akademien etter at flere kvinner hevdet å ha vært utsatt for seksuell trakassering og overgrep fra Jean-Claude Arnault, ektemannen til akademimedlem Katarina Frostenson. Konsekvensen var at komiteen utsatte pristildelingen til 2019. Troverdigheten til flere av medlemmene ble satt på en hard prøve, og Nobelprisen ble radikalt svekket og kritisert fra flere hold. Jan Kjærstad, for eksempel, uttalte at «2018-prisen skulle stått blank som en minnestein og en påminnelse om #metoo og det som skjedde i miljøet rundt Svenska Akademien» (Kjærstad, i Pettrém og Schwencke 2019).

English mener at en «spredningens logikk» – «the logic of proliferasjon» – forklarer Nobelprisens historiske utvikling. Nobelprisen gikk fra å være en mindre del av vår kulturelle aktivitet til å bli en viktig forvalter av kulturell prestisje:

Announced in more than a hundred newspapers worldwide, the Nobel seized the collective imagination with sufficient force to impose with unprecedented intensity the curious logic of proliferation that has raised prizes from a rather incidental form of cultural activity a hundred years ago to an undeniably central form today (English 2005: 28).

Englisms tolkning av den historiske utviklingen knytter seg til Nobelprisens ideologi. Ideologien bygger på forestillingen om at kunsten er «a separate and superior domain [...] which gives rise to a special, notemporal, noneconomic, but scarce and thus highly desirable form of value». Nobelprisen foster et komplekst sett av kollektive meninger og verdier, og den er nødvendig for å opprettholde og vedlikeholde litteraturens status som en privilegert kunstform. Nobelprisens ideologi er ikke å skape konsensus om hva som er god og dårlig litteratur, men å skape enighet om at litteraturen i seg selv er av stor verdi (English 2005: 53).

Nobelprisen er et uttrykk for både feiring og administrering av kultur. Spenningsforholdet strekker seg helt tilbake til kulturprisene i antikkens Hellas. Prisene feirer, hyller og berømmer litteraturen, men eksisterer bare sammen med byråkratisk og administrativ

kontroll (English 2005: 31, 35). Nobelprisen styres av en viss autoritet, og har selv en definisjonsmakt. Makten knytter seg til Englishs begrep om prisens «institusjonelle akse»: Nobelprisen produserer og distribuerer kulturell verdi, kapital og prestisje. Den har en *institusjonell* makt i den kulturelle økonomien, og makten ligger hos kulturelle funksjonærer. Funksjonærene administrerer prisen, overvåker valg av komitemedlemmer og lager regler (English 2005: 51–52). Nobelkomiteen er styrt og kontrollert av Nobels testament og statutter, men Svenska Akademien i sin helhet tar de endelige avgjørelsene. Svenska Akademien er statlig uavhengig og forvalter sin egen økonomi.

Jeg hevder at Nobelkomiteens litterære kriterier og vurderingspraksis har endret seg over tid. Svensén hevder at det også har skjedd en utvikling i Nobelarbeidets «verksamhetsformer». Utviklingen skyldes ytre krefter som historiske og økonomiske forhold, statusen til Nobelprisen, samt komitemedlemmenes – og spesielt formennenes – arbeidsmetoder og tenkemåter (Svensén 2001: XXVII). I utviklingen har flere spørsmål vært viktige: Hva er formålet til Nobelprisen i litteratur? Skal prisen belønne litterære prestasjoner, eller skal den ha en oppbyggelig funksjon som fremmer prisvinnerens tekster? Spørsmålene har oftest blitt stilt i nyere tid, men én side av saken var gjenstand for diskusjon allerede i løpet av de første femti årene. Da handlet diskusjonen om hvilke kandidater som hadde nytte av Nobelprisens anerkjennelse, og hvilke kandidater som ikke trengte den (Svensén 2001: XXXIX). Med tanke på hvordan Nobelprisens prestisje har utviklet seg, argumenterer jeg for at det i dag er nødvendig å stille spørsmålene på nytt. Spørsmålet er om kandidaten trenger Nobelprisens anerkjennelse, eller om saken er omvendt. Trengte Hamsun Nobelprisen, eller trengte Nobelprisen Hamsun?

3.2 Nominasjonsprosessen

Hamsun var ikke en selvskreven nobelpriskandidat, og tildelingen i 1920 er resultatet av en kompleks nominasjonsprosess. Prosessen foregår innad i Nobelkomiteen, men også mellom komiteen og Svenska Akademien som helhet. Nobelkomiteens forslag må få gjennomslag hos Svenska Akademiens øvrige medlemmer. Svenska Akademien tar de endelige avgjørelsene, men Nobelkomiteen og de øvrige akademimedlemmene har som oftest vært enige i valgene av nobelprisvinnere.

Hamsuns tildeling er dokumentert i Nobelkomiteens uttalelser. Utgangspunktet for en nobelpristildeling er en liste over de godkjente forslagene til nobelpriskandidater.²³ Nobelkomiteen skriver en uttalelse basert på egne vurderinger av kandidatene. Komiteen tar også imot innspill fra øvrige sakkyndige.²⁴ I den endelige uttalelsen anbefaler Nobelkomiteen kandidaten som majoriteten har stilt seg bak. Dersom komited medlemmene er uenige, får uttalelsen et «særskilt yttrande» – et motsvar – skrevet av et medlem som har tilhørt minoriteten. Til slutt tar Svenska Akademien i sin helhet en avgjørelse basert på uttalelsene. Mye av Svenska Akademiens materiale er utilgjengelig for offentligheten. Derfor er det uvisst hvordan hvert enkelt komited medlem stilte seg til Hamsuns kandidatur (Nordmark 1994: 37). De viktigste dokumentene er tilgjengelige, og representerer ytterpunktene i diskusjonen bak Hamsuns nobelpristildeling. Det ene er Nobelkomiteens uttalelse, der flertallet foreslår Hamsun. Det andre er Schücks uttalelse, der han argumenter *mot* Hamsuns kandidatur, og foreslår Georg Brandes og Grazia Deledda. Uttalelsene til Hjärne og Schück er utgangspunktet mitt for å analysere Nobelkomiteens vurdering i 1920.

3.2.1 Harald Hjärne

Nobelkomiteens uttalelse i 1920 ble ført i pennen av sekretær og formann Hjärne. Uttalelsen er i overenstemmelse med forslag fra Karlfeldt, Hallström og Tegnér. Med fire av fem *for* Hamsuns kandidatur, representerer uttalelsen majoriteten av Nobelkomiteen. I 1920 ble Hamsun foreslått av Karlfeldt, men han ble også foreslått i 1918, av Harry Fett. Fett vurderte *Markens grøde* som en enkel og klar, episk, lyrisk og spesifikt nordisk roman. Han mente at diktningen til en nobelpriskandidat burde protestere mot samtiden (Rottem 2005: 70). Vurderingen av Hamsun i 1920-uttalelsen er kort, men innholdstett. Innledningsvis redegjør Hjärne for hvorfor ikke hele forfatterskapet er tatt i betraktning:

Det synes, som om den enklaste utvägen vore att icke taga den föreslagne författarens hela produktion i betraktande, i synnerhet då denne förut varit underkastad en mera omfattande och djupgående granskning, utan framför allt uppmärksamma något särskildt betydande verk, som kan anses motsvara hvad Nobel i sitt testamente åsyftar med beteckningen ”det utmärktaste i idealistisk riktning” (Hjärne 2001 [1920]: 417).

Her gir Hjärne uttrykk for at Hamsuns øvrige forfatterskap ikke oppfyller Nobelprisens idealisme-krav. Han viser til Nobels testament når han begrunner avgrensningen, og hevder at statuttene ikke sier noe om hvorvidt hele forfatterskapet må tas i betraktning (Hjärne 2001

²³ På forslagslisten i 1920 stod Knut Hamsun, Adolf Frey, Carl Spitteler, Arne Garborg, Hans E. Kinck, Otakar Brezina, Wilbur C. Abbott, Angel Guimerà y Jorge, Alois Jirásek, Grazia Deledda, Georg Brandes, Thomas Hardy, Juhani Aho, Ebenezer Howard, Wladyslaw Reymont og John Galsworthy (Svensén 2001: 415–416).

²⁴ Slike sakkyndige er medlemmer av Svenska Akademien og av lignende akademier med samme formål, tidligere Nobelprisvinnere, formenn i forfatterorganisasjoner, samt professorer i språk og litteratur (Allén 2003: 5).

[1920]: 418). Ved å avgrense tildelingen til et enkeltverk, slipper komiteen å stå til ansvar utover vurderingen av *Markens grøde*. Komiteen velger samtidig bort delene av Hamsuns forfatterskap som de mener at ikke oppfyller Nobelprisens kriterier. Hallström taler også positivt om Hamsuns kandidatur. Han mener at «Hamsuns begåfning är större än Garborgs» (Hjärne 2001 [1920]: 425). Hjärne konkluderer med følgende vurdering:

Det förefaller mig, som om det vore möjligt att tillstyrka, att priset tilldelas Hamsun just för detta verk. För min del öfverlämnar jag, ifall detta mitt förslag antages, den närmare motiveringen år Herr Karlfeldt och Hallström, och vill för min del endast uttala, att *Markens Grøde* synes mig i snillrik och kraftig komposition och framställning (Hjärne 2001 [1920]: 425).

Videre hevder Hjärne at *Markens grøde* er overlegen den «något for breda» bonderomanen som polske Wladyslaw Reymont var nominert med. Han slår fast at «1920 års pris måtte tilldelas Knut Hamsun på grund af hans arbete 'Markens grøde'».

Hjärne vurderer *Markens grøde* som «snillrik» («genial») og «kraftig» i komposisjon og fremstilling. Vurderingen er i tråd med det tidstypiske vurderingsmønsteret om «den stora stilen». Romanen innfrir det idealistiske kravet, trolig fordi den kom som et harmonisk verk og et «fredens evangelium» i kjølvannet av første verdenskrig. Flere tilnærminger bidrar til å forstå komiteens positive vurdering av *Markens grøde*. Komitemedlemmene hadde et konservativt litteratur- og samfunnssyn. Henri Peyre hevder i sin Nobelpris-kritikk at komitemedlemmene er «fallible, prejudiced, narrow-minded, afraid of genius and of newness» (Peyre mfl. 1951: 213). Da Wirsén var formann, la han en antimoderne og førmodernistisk estetikk til grunn for vurderingene. Den nye komiteen videreførte Wirséns vurderingspraksis, ikke minst fordi Hjärne var formann. Flere, deriblant Rottem, skildrer Hjärne som høyst antimoderne, sosialistfiendtlig og militærvennlig. Han var motstander av moderne demokrati, og ikke minst tyskvennlig. Samfunnssynet til Hjärne, Nobelkomiteen og Svenska Akademien er på mange måter sammenfallende med Hamsuns (Rottem 2005: 71–72). Dessuten er verdissynet preget av den tidsspesifikke idealisme-forståelsen, der den høyverdige stilen blir vektlagt.

Jeg leser Nobelkomiteens uttalelse og vurdering i tråd med resepsjonsetetikken. Med unntak av Schück, vurderte komiteen romanen entydig positivt. Den positive vurderingen indikerer at komiteen fikk sine litterære forventninger innfridd i *Markens grøde*. Én tolkning er at komitemedlemmene og Hamsun delte litteratur- og samfunnssyn, hvilket betyr at avstanden mellom komiteens forventningshorisont og verket var kort. Det er ikke påfallende, hovedsakelig av tre årsaker. For det første var Hamsun og komitemedlemmene i samme kulturkrets, og det er usannsynlig at sosiale og kulturelle forskjeller har oppstått mellom dem. Haugan bekrefter en slik kobling ved å hevde at Hamsun hadde sitt litterære nettverk i orden, med flere kontakter i svensk åndsliv (Haugan 2004: 252). For det andre ble Nobelkomiteens

vurdering gitt tre år etter romanens utgivelse. Tidsavstander og historisk utvikling har ikke skapt dramatiske skiller mellom komitemedlemmenes forventningshorisont og romanen. Den viktigste årsaken er at perioden mellom utgivelsen av *Markens grøde* og nobelpristildelingen var preget av skryt, positive vurderinger og kanoniserende kritikker. Vurderingen er viktig fordi den sier noe om vurderingsmønstrene og forståelsesprosessene hos Nobelkomiteen. Hjærnes vurdering er i tråd med det rådende og tidstypiske vurderingsmønsteret som Wirsén introduserte. Slik bekrefter den Jauss' «resepsjonskjede»-prinsipp om at resepsjon alltid forholder seg til tidligere resepsjon.

Det resepsjonsetetiske perspektivet åpner for innvendinger mot Nobelkomiteens flertalls-vurdering. I lys av Nobelprisens historie, leser jeg den positive vurderingen av *Markens grøde* som tidstypisk. Vurderingen baserer seg på en idealisme som skal harmonisere og fostre sunne *idealer*. Slik Jauss ser det, er litteratur som bryter med samtidsnormer og forventninger av høy estetisk verdi, mens litteratur som reproducerer forventninger risikerer å bli «kulinarisk» og «lettfordøyelig». Resepsjonsetetikken og Nobelkomiteens vurdering står i et paradoksalt forhold til hverandre fordi resepsjonsetikkens begrep om estetisk kvalitet skiller seg fra komiteens smaksdom: Kan et verk idealisere samtiden, og samtidig bryte med dens forventninger? Kan en nobelprisroman bryte forventningshorisonter og fremdeles være «idealistisk»? En resepsjonsetetisk analyse av Nobelkomiteens positive vurdering tyder på at *Markens grøde* oppfylte medlemmenes forventninger om idealisme. Derfor øker romanens risiko for å synke i estetisk verdi, dersom Jauss' tenkning legges til grunn.

3.2.2 Henrik Schück

Schücks vurdering av *Markens grøde* er et motsvar til flertalls-uttalelsen. Den understreker også nyansene i Nobelkomiteens positive vurdering. Schück innleder med å slå fast at han er uenig med Nobelkomiteens vurdering. Han mener at Svenska Akademien tidligere har oversett et viktig poeng: «I Nobelstiftelsens Grundstadgar inskärpes uttryckligen, att det är *skrift* som skall belönas, ej en *författare*. Dette har enligt min mening Svenska Akademien vid föregående prisutdelningar nästan alldeles förbiset» (Schück 2001 [1920]: 428). Han mener, i likhet med de øvrige komitemedlemmene, at en forfatter kan belønnes for et enkeltverk selv om resten av forfatterskapet ikke fortjener det. Likevel omtaler Schück Hamsuns «öfriga alstring» («øvrige produksjon») som en del av vurderingsgrunnlaget. Han er enig i at Hamsun er en betydningsfull forfatter, men er uenig i komiteens vurdering av *Markens grøde*:

[J]ag kan icke erkänna, att hans arbete *Markens Grøde* fyller måttet för ett Nobelpris [...]. Jag anser *Markens Grøde* som ett betydande konstverk, men både där och i Hamsuns öfriga alstring

saknar jag den kultur, den genomtänkta världsåskådning och den humanitet, som jag måste fordra af en Nobelpristagare (Schück 2001 [1920]: 429–430).

Schücks vurdering beror på at *Markens grøde* mangler en bestemt grad av kultur, humanitet, livs- og verdenssyn. Schücks litterære forventninger og oppfatning av «idealisme» er ikke i tråd med uttrykket som romanen gir. Schücks omtaler av Deledda er derimot overstrømmende. Diktningen hennes har en «sløja af skär poesi, af ädel, vemodsfylld humanitet och medkänsla för det mänskliga. Mer än några andra föreslagna skrifter fylla hennes sardiska romaner Nobels fordran på en ”ideal” riktning» (Schück 2001 [1920]: 431–432).

Schück viser til komiteens uttalelse fra 1918, da Hamsun også var en aktuell kandidat. Ifølge Schück skal Nobelkomiteens syn på Hamsun ha endret seg siden 1918:

Komittén – äfven Herrar Hjärne och Hallström – har emellertid alldeles ändrat mening och föreslår nu *Markens Grøde* till årets Nobelpris. Jag vill visst icke drifva något formalistisk konsekvensmakeri och anser det vida bättre att erkänna ett föregående misstag eller förbiseende, hvars oriktighet man insett, än att fortfarande försvara detta misstag, men då jag fortfarande håller före, att Herr Hallströms värdesättning är den riktiga, har jag icke kunnat förena mig med komitténs flertal (Schück 2001 [1920]: 431).

Vurderingen som Hallström gav i 1918, og som Schück nå sier seg enig i, er at Nobelprisens formål ikke blir berettiget i *Markens grøde*. Hamsun ville ikke noe annet enn å skape «en ny form af en ny och betagande eller förbluffande verkan». Schück mener at Hamsun ikke fortjener Nobelprisen fordi *Markens grøde* er et uttrykk for eksperimentering til eget formål (Schück 2001 [1920]: 430). I 1918 var komiteen skeptisk til Hamsuns kandidatur, og Hallström tok spesielt avstand. Schück, som var mer åpen og inkluderende i sitt litteratursyn, er en motvekt til de konservative medlemmene i 1920-komiteen. Schück er skeptisk til Hamsuns kandidatur, trolig på grunn av et ønske om nyskapning. Hamsuns eksperimentering i *Markens grøde* var, tross alt, til eget formål ifølge vurderingene.

Vurderingen som Schück gav i 1920 bekrefter bakgrunnen og holdningene hans. Resepsjonestetikken forklarer forskjellene mellom Schück og de øvrige komitemedlemmene. Uttalelsene gir uttrykk for ulike litteraturoppfatninger, noe som – forenklet sagt – tyder på at partene leste *Markens grøde* på bakgrunn av forskjellige litterære forventninger. En slik konklusjon er dog et makroperspektiv. En mer realistisk konklusjon er at medlemmene hadde ulike meninger i det enkelte tilfellet, og at de hadde personlige preferanser og tolkninger av Nobelpris-oppgaven. I et bredere perspektiv, og ifølge Jauss' argumentasjon, er det gunstig for debatt og meningsbrytning at forventninger og tolkninger møter og utfordrer hverandre i den litterære samtalen. Med Nobelkomiteens interesser tatt i betraktning, er uenighetene heller ugunstige for juryavgjørelsen.

Til slutt fikk Hjärnes vurdering gjennomslag hos Svenska Akademien. Schücks motsvar gir innsikt i en prosess som flertalls-uttalelsen ikke åpner for å diskutere, nemlig hvordan Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* endret seg fra 1918 til 1920. I 1918 var komiteen skeptisk til Hamsuns kandidatur, før den endret mening i 1920. Nobelpristildelingen til Hamsun er resultatet av en kompleks forståelsesprosess. Uenighetene om Hamsuns kandidatur dreier seg om hvorvidt forfatteren kan belønnes for et enkeltverk, og om hvordan «idealismen» skal forstås. Én tolkning er at uenighetene skyldes motsetningene mellom litteratursynene til de enkelte komitemedlemmene, og idealisme-kravet. I 1920 er leirene enige i at Hamsun kan belønnes for et enkeltverk. I 1918 ble dette derimot negativt mottatt.

Forståelsesprosessen bak tildelingen er en interaksjon mellom de enkelte medlemmenes verdier på den ene siden, og tolkningen av Nobels idealisme-krav på den andre. Uttalelsene som dokumenterer nominasjonsprosessen er de beste eksemplene på den «judging habitus» som ligger til grunn for Hamsuns tildeling. Habitusen er de internaliserte holdningene, tankesettene og adferdsmønstrene som preger komitemedlemmenes rolle i det kulturelle «spillet». Nobelpristildelingen er en utveksling av kulturell kapital og prestisje, og prisens symbolske verdi i det litterære kretsløpet har sammenheng med omdømmet og etosen til de enkelte komitemedlemmene. Det betyr at Nobelkomiteens vurderingspraksis har sammenheng med kanonisering. Erttertidens lesninger av *Markens grøde* kan ha blitt etablert gjennom en «belief by proxy», der Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* som harmonisk, sunn og *idealistisk* har blitt stående som den «riktige».

3.3 Begrunnelsen

Nominasjonsprosessen resulterte i at Svenska Akademien bestemte å tildele Hamsun Nobelprisen: «Svenska Akademien beslöt den 11 november 1920 att [...] innevarande års Nobelpris i litteratur skulle tilldelas Knut Hamsun för hans monumentala verk 'Markens grøde'» (Svensén 2001: 432). Akademien følger som oftest komiteens forslag, men samstemmigheten mellom Akademien og komiteen økte fra og med 1920 (Svensén 2001: XL). Min tolkning er at beslutningen falt på Hamsun i 1920 fordi flertalls-vurderingen, i større grad enn Schücks vurdering, gjenspeilet det rådende litteratursynet hos Svenska Akademien.

Sture Allén, som tidligere var Svenska Akademiens sekretær og formann, kaller nobelprisbegrunnelsene for «en sammenfatning av et helt forfatterskap – på to linjer». Han omtaler dem som en form for kollektiv diktning. Begrunnelsen blir til ved at Nobelkomiteen formulerer et forslag som de tar videre til Svenska Akademien. Etter en lang diskusjon står den endelige begrunnelsen igjen (Allén 2003: 5). Nobelprisbegrunnelsene er ofte tidstypiske, og

indikerer hvordan vurderingsarbeidet bak tildelingene har foregått. Nobelprisbegrunnelsen er en særegen sjanger. De 116 begrunnelsene som hittil er gitt er varierte, men Allén peker på noen fellestrekk. Begrunnelsene viser vanligvis til kulturen, og ofte til prisvinnerens hjemland. Vanligvis kommenterer begrunnelsene hvordan vinneren har behandlet allmenngyldige spørsmål om menneskets vilkår. Det er mindre vanlig at pristildelingene begrunnes med et enkeltverk, men det har forekommet i noen tilfeller.

Bare det sistnevnte gjelder i begrunnelsen for Hamsuns nobelpristildeling. Den er atypisk i Nobelprisens samlede historie, og er dessuten kortere, tydeligere og mer konsis enn flere av de øvrige. Ved å begrunne tildelingen med *Markens grøde*, slapp Nobelkomiteen å stå til ansvar for Hamsuns øvrige forfatterskap. Spørsmålet om enkeltverk kontra forfatterskap var omdiskutert i nominasjonsprosessen, noe som avdekker et viktig aspekt ved komiteens vurdering av Hamsun. Da komiteen valgte å begrunne prisen med *Markens grøde* alene, valgte de også bort Hamsuns tidligste produksjon fordi de mente at den ikke oppfylte nobelpriskriteriene. Begrunnelsen viser kontrasten mellom Nobelkomiteens krav om idealisme og «sunnhet» på den ene siden, og det modernistiske, samfunnskritiske og «usunne» ved Hamsuns øvrige forfatterskap på den andre. Det er uvisst hva Svenska Akademien mente da de vurderte *Markens grøde* som et «monumentalt» verk, men formuleringen forener de positive vurderingene som dannet grunnlaget hos Nobelkomiteen. Ordvalget er tidstypisk, noe Bliksrud bekrefter ved å hevde at betegnelsen har sammenheng med det estetiske idealet om «den stora stilen» (Bliksrud 2005: 155). Jeg leser ordvalget metaforisk, ettersom «monumental» kan bety «stor», «enestående» og «høyverdige», eller rettere sagt: vise til en roman som er verdig et monument.

3.4 Tildelingen og takketalen

Pristildelingen fant sted den 10. desember i Musikkakademiets store sal i Stockholm, og prisen ble delt ut av prins Carl. Hamsuns takketale²⁵ gir innsikt i hvordan han selv forholder seg til tildelingen, og ikke minst hvordan han utnytter talesituasjonen til å disponere publikumet sitt. Slik er talen en viktig del av Hamsuns selvresepsjon. Hamsun åpner talen med å si: «Nei hva skal jeg gjøre overfor en så hjertelig elskverdighet!». Han sier at hyllesten får ham til å svaie, noe han også gjorde i «ungdommens dager». Han takker for utmerkelsen, og er «stolt av at Akademiet har tiltrodd min nakne styrke nok til å bære den». Han benytter anledningen til å kommentere sin egen diktning: «Jeg skriver mine bøker på mitt lille vis, men jeg har lært av

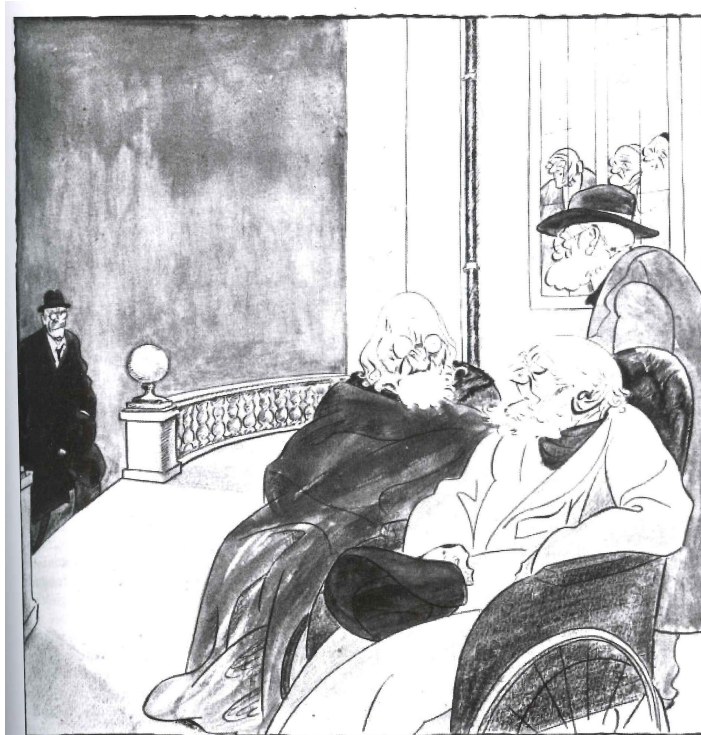
²⁵ Talen er tilgjengelig i Nasjonalbibliotekets Håndskriftsamling, men finnes gjengitt i varsomt modernisert språk på Hamsunsenteret sine nettsider.

alle, ikke minst av svensk diktning, ikke minst av den siste menneskealders svenske lyrikk». Mest interessant er avslutningen, der han sier at han manglet ungdommeligheten: «Jeg er blitt tykk av ære og rikdom i kveld – javel, men jeg mangler det viktigste, det eneste, jeg mangler ungdom». Til slutt gir han «ungdommen» en overstrømmende hyllest: «jeg tømmer mitt glass for alt ungt, for Sveriges ungdom, for all ungdom!» (Hamsun 1920).²⁶

Talen har flere bestanddeler. Den har takker, høflighetsfraser og ydmykhetstopoi, men er preget av Hamsuns retoriske fremtreden. Retorikkens kairos-prinsipp handler om at talerens argumentasjon, virkemidler og stil avhenger av situasjon og kontekst. I talen inkluderer Hamsun hele forfatterskapet ved å si at «jeg har skrevet mine bøker på mitt lille vis». Det er en kjent sak at han deltok i resepsjonen av sitt eget forfatterskap, og bevisst skapte oppmerksomhet rundt seg selv og sitt litterære prosjekt. Hamsun forsøkte å konstruere publikumet sitt, blant annet ved å selv lansere tenkemåter og begreper som kritikken ikke hadde klart å bringe til veie (Vassenden 2016a: 98–99). Selvresepsjonen peker i retning av Jauss' prinsipp om teksters implisitte lese måte. Talen har en tydelig retorisk aktivering, og er en del av selvresepsjonen fordi Hamsun brukte situasjonen til å posisjonere og forsvare seg selv og sin egen diktning.

Ungdomshyllesten har en patosappell som vekker sympati og medlidenhet, men den vitner også om vitalitet og fremtidstro. Jeg leser den først og fremst som selvironisk. Den er trolig ment som en kritikk av Nobelinstitusjonens hierarkiske alderdomspreg (Thon og Vassenden 2016a: 151). Et raskt overblikk viser at Svenska Akademien oftest velger eldre, mannlige nobelprisvinnere, fremfor yngre forfattere «in their full creative period», slik Peyre uttrykker det (Peyre mfl. 1951: 214). Hamsun var 61 år da han mottok prisen, og hyllet ungdommen foran en forsamling bestående av eldre menn. En Ragnvald Blix-karikatur fra 1920 illustrerer Hamsuns nobelpristildeling. Her møtes han av kritiske blikk fra en rekke oldinger. Ironien kommer fram i teksten: «–Hva? Kommer det barn i huset?» Ironisk er også Hamsuns utsagn i talen: «Jeg har heller ikke ungdom til det, jeg orker ikke» (Hamsun 1920).

²⁶ Hamsuns takknemlighet kommer til uttrykk i brevvekslingen hans med komiteemedlemmene i 1920. Hamsun takker Karlfeldt overstrømmende: «Jeg har tenkt og tenkt paa Nobelprisen og talt med min Kone om den. Det er vist ingen Tvil om at du har hat et stort Stræv med at faa Flertal for mig i Akademien [...] og jeg vet ikke hvorledes jeg skal takke dig. Naturligvis vil du vægre dig og fritta mig for at takke, osv., men det løser ikke Spørsmålet for mig personlig, jeg kjender mig like utilfresstillet ved at jeg ikke gjør noget i Saken. Men Gud velsigne dig i alle Fald!» (Hamsun 1997c [1920]: 338). Takknemlighet uttrykker han også overfor Albert Engstrøm: «Kjære Engstrøm, det er ingen Tvil om at *du* har puffet paa for at skaffe mig Flertal for Nobelprisen, men jeg kan ikke takke dig ordentlig. Hvorledes skal slikt gjøres? Det gjøres ikke med et Par Ord og et Buk. Hvis du selv nogensinde er blitt *overvældet* av noget saa skjønner du hvad jeg mener. Men det er utilfredsstillende for mig at ikke engang kunne takke dypt og inderlig. Ordene blir tørre og almindelige. Og i det hele tat var Samværet med dig en Fest og en Velsignelse. Jeg vet ikke noget som har kvikket mig saa overordentlig op invendig, for jeg var dypt nede og var ræd alle Mennesker» (Hamsun 1997d [1920]: 341).

NOBELPRISEN TIL HAMSUN
– Hva? Kommer det barn i huset?

27

I flere artikler, som i «Festina lente» fra 1928, fremstår Hamsun modernitetskritisk og skeptisk til fremskrittet. Et hovedpoeng i artikkelen er: «Fremskritt – hvad er det? At vi kan kjøre fortere på veiene? [...] Fremskritt det er legemets nødvendige hvile og sjelens nødvendige ro. Fremskritt det er menneskenes trivsel» (Hamsun 1965 [1928]: 148). Takketalen og ungdomshyllesten bekrefter Hamsuns reaksjonære samfunnssyn. Han ønsket «å være ung igjen, å ri på bølgen». Ungdommen var «det viktigste, det eneste» (Hamsun 1920). Fremskrittsskepsisen og modernitetskritikken er gjennomgående i forfatterskapet. Takketalen er intet unntak, og jeg leser «all ungdom» som noe Hamsun så som en ressurs for en riktig samfunnsutvikling.

Jeg forstår Hamsuns nobelpristildeling som en kulturell og symbolsk transaksjon. Det gjelder selve tildelingen, men takktalen er også en form for «ritual of symbolic exchange». English hevder at slike ritualer og seremonier krever en bestemt oppførsel:

Award ceremonies are rituals of symbolic exchange [...] requiring all participants to acknowledge and show respect for the conventions attendant upon the giving and receiving of gifts. Any display of indifference [...] on the part of the honored recipient must be executed with great care or it will provoke indignation not only from the presenters of the prize, but from the entire participating community (English 2005: 218).

²⁷ Karikaturen ble trykket i *Exlex* i 1920, men jeg har hentet den fra Thon og Vassenden (2016: 151).

Hamsuns tale var en obligatorisk del av nobelprisseremonien, men de ironiske og kritiske kommentarene avviker fra normen. Pengepremien, som i 1920 var på 192 453 kroner²⁸, er den mest materielle av de kulturelle transaksjonene, men den er også en utveksling av prestisje i det litterære kretsløpet. Av transaksjonene er medaljen trolig den mest prestisjetunge. Den var av enorm symbolsk verdi, noe som var kjernen av problemet da Hamsun gav sin i gave til Goebbels. Overrekkelsen er en symbolsk gest, og blir et regelbrudd i det kulturelle spillet som Nobelprisen inngår i.

3.5 Oppsummering og delkonklusjon: Nobelpristildelingen, til hvem sin nytte?

«Det var sikkerlig ikke Nobels mening at utmerkelsene skulle være en 'pensjonistpris', men heller en oppmuntring til fortsatt givende virksomhet for produktive vitenskapsmenn og diktere». Slik oppsummerer Lång sitt resonnement om Nobelpris-kritikken (Lång 1986: 30). Nordmark er klar på at nobelpristildelingen i 1920 gagnet *både* Hamsun og Nobelprisen: «Valet av Hamsun gjorde sitt för att förbättra akademins prestige samtidigt som det satte guldglans kring ett betydande författarskap» (Nordmark 1994: 40). Nobelprisen har gitt Hamsun en legitimitet som han ellers ikke ville fått, særlig med «Hamsun-problemet» tatt i betraktning. Hjärne hevder at Nobelprisen har gjort at Svenska Akademien blir oppfattet som et organ for et ledende tankesett i Sverige (Svensén 2001: XXX). Kittang peker på at de eldre nobelprisvinnerne blir mer og mer uforståelige for oss (Kittang 2008: 16). Saken er tosidig. På den ene siden innebærer det at vi beveger oss bort fra de eldre nobelprisvinnerne i tidsavstand. På den andre siden innebærer det at de eldre nobelprisvinnerne gradvis beveger seg ut av vår litterære kanon fordi vår samtidige forventningshorisont utvikler seg. Likevel har Nobelprisen utvilsomt en kulturell definisjonsmakt som har virket positivt på kanoniseringen av Hamsun og *Markens grøde*.

Grunnlaget for Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* er idealismen, forstått i tråd med en høyverdig, harmonisk, sunn, monumental og genial («snillrik») stil, komposisjon og fremstilling. Hjärne og Nobelkomiteens uttalelse skiller seg fra Schücks motsvar. Min foreløpige konklusjon er at mens Hjärnes uttalelse vitner om kort avstand mellom komiteens forventningshorisont og romanen, er motsvaret preget av at *Markens grøde* ikke innfrir Schücks litterære forventninger. I Nobelkomiteens vurdering, slik den kommer til uttrykk i Hjärnes uttalelse, møter ikke romanen motstand, men reproducerer forventningene og kriteriene som komiteen har til en «god» roman som fortjener Nobelprisen. Ifølge resepsjonestetikken har et

²⁸ I 2020 ville pengesummen tilsvart nærmere fire millioner kroner, ifølge en historisk valutakalkulator: <https://www.smartepenger.no/kalkulatorer/939-inflasjonskalkulator>.

verk høyest estetisk verdi dersom det utfordrer leserens forventningshorisont. Dersom verket reproducerer lesernes forventninger, kan det risikere å bli oppfattet som «kulinarisk» og «lettfordøyelig». Konsekvensen for et «kulinarisk» verk er at resepsjonen opplever dets estetiske verdi som selvfølgelig, snarere enn at det utfordrer leserne. Hjärnes uttalelse fikk gjennomslag hos Svenska Akademien, og vurderingsmønsteret tydeliggjør koblingen mellom nominasjonsprosess, utvelgelse og kanonisering. Begrunnelsen for Hamsuns pristildeling er kort, og den er atypisk sammenlignet med andre nobelprisbegrunnelser. Hamsuns takketale viser hvordan han brukte nobelpristildelingen til å disponere publikumet sitt. Talen er et interessant stykke selvresepsjon, som dessuten fungerer som en kulturell transaksjon og et symbolsk ritual. Det samme gjelder pengepremien og overrekkelsen av medaljen. Det foregående er en oversikt over hvordan Nobelkomiteen vurderte *Markens grøde* i 1920. Det gir et riss over nobelpristildelingens kulturelle prestisje og funksjon i det litterære kretsløpet. Resepsjonen av *Markens grøde* kan leses i lys av Nobelkomiteens vurdering, der spørsmålet om Nobelprisens betydning og innflytelse er det mest sentrale.

Kapittel 4: Den tidlige resepsjonen av *Markens grøde* (1917–1945)

I dette kapitlet analyserer jeg den tidlige nordiske, hovedsakelig norske, resepsjonen av *Markens grøde*. Kapitlet konsentrerer seg om resepsjonen i perioden fra utgivelsen av romanen i 1917 og til slutten av andre verdenskrig i 1945. Jeg har avgrenset materialet med hensikt om å dekke et representativt utvalg resepsjonstekster fra aviser, litteraturhistoriske fremstillinger, tidsskrifter, essays og vitenskapelige bidrag. Kapitlet er strukturert rundt hovedsjangrene samtidsresepsjon, litteraturhistorier og litteraturforskning. Hver del er ordnet kronologisk fordi resepsjonens omfang og tolkningsgrunnlag øker og utvikler seg i takt med historien. Det foreligger lite Hamsun-resepsjon i perioden 1936–1945, av den grunn at Hamsun gav ut sin siste roman, *Ringens sluttet*, i 1936.

Jeg presenterer og analyserer resepsjonen i lys av de resepsjonestetiske og litteratursosiologiske perspektivene. Avslutningsvis gjør jeg en oppsummerende diskusjon av funnene fra den tidlige resepsjonen. Formålet er å forstå hvordan *Markens grøde* ble vurdert før 1945, og å undersøke hvordan resepsjonen stiller seg til Nobelkomiteens vurdering. Jeg argumenterer for at det ikke er mulig å finne entydige svar på hvilken betydning Nobelkomiteens vurdering har hatt for *Markens grøde*-resepsjonen. Jeg leter ikke bare etter eksplisitte sammenhenger mellom Nobelkomiteen og resepsjonens vurderinger, men også verdisyn, tolkninger og vurderingspraksiser som samsvarer eller står i kontrast til hverandre.

4.1 Samtidsresepsjonen i dagspressen

Hamsun fikk Nobelprisen tre år etter utgivelsen av *Markens grøde*. Samtidsresepsjonen er likevel relevant for problemstillingen fordi den gir innsikt i tendensene som Nobelkomiteen vurderte ut fra. Nobelkomiteen diskuterte dessuten med utgangspunkt i de allerede etablerte oppfatningene av Hamsun.

Samtidsresepsjonen er hovedsakelig positiv, men den er variert og nyansert. Utvalget jeg inkluderer i analysen er hentet fra den norske dagspressen i 1917. Utvalget er gjort dels på grunn av tilgjengelighet og dels for å dekke viktige aviser i det norske presselandskapet tidlig på 1900-tallet. Avisene jeg legger til grunn er *Dagbladet*, arbeiderbevegelsens hovedorgan *Social-Demokraten*, landsmålsavisen *Den 17de Mai* og den konservative *Morgenbladet*. Anmeldelsene er skrevet av Ronald Fangen, Fernanda Nissen, Kristofer Uppdal og Carl Joachim Hambro. Jeg analyserer dem i samme rekkefølge som de stod på trykk.

4.1.1 En sunn moral med øde partier (Ronald Fangen)

Ronald Fangen kom fra en rik, borgerlig adelsfamilie. Hans egenart som litteraturkritiker var den doble interessen for dybdepsykologi og kristendom (Thon 2016b: 236–237). Anmeldelsen hans av *Markens grøde* stod i *Dagbladet* 3. desember 1917.

Fangen slår fast at *Markens grøde* er en roman av størrelse med *Segelfoss by*, som Hamsun gav ut i 1915. I likhet med *Segelfoss by*, er også *Markens grøde* skrevet med «blank, ufeilbarlig virtuositet, rik paa underfundigheter, begeistring, indignation, rolig, dvælende lyrik» (Fangen 1917). Videre hevder han, i likhet med flere, at Hamsun har sterke meninger om moderne samfunnsforhold: «Hamsun har jo i de siste aar ikke stukket nogen av de meninger under en stol, som han i tidens løp har erfaret og tænkt sig til om moderne samfunnsforhold». Fangen viser til Hamsuns forsvar for jorden, kritikken av «bymennesker» og synspunktene fra barnemorddebatten. Han anerkjenner at markboens liv er sunt, godt og underholdende. Videre sier han seg enig i at det «er en opgave for mænd at dyrke op øde, ubebodde trakter i vort vide land». Han uttaler seg også om barnemordproblematikken: «Man kan sikkert ogsaa være enig i at barnene ikke skal myrdes, de er uomtvistelig et folks fremtid, de er uomtvistelig ogsaa voksne menneskers, en fars, en mors, dybeste glæde, livets beste inhold» (Fangen 1917). Utsagnet indikerer at Fangen er enig med Hamsuns syn i barnemorddebatten.

Moralen i *Markens grøde* er, ifølge Fangen, at: «en mand tar fat, forfærdes ikke av motgang og lykken den er at leve sundt, at dyrke friske instinkter, den bestod aldrig i juks og affektation... Sikre sandheter, klare ord, ord, som man med trygghet kan lægge på sinde». Hamsun er sympatisk, og moralen er «uten betændelse og pedanteri». Ordlyden bekrefter Fangens oppfatning av moralen som god, sunn og ren.

Fangens vurdering er tilsynelatende rosende og positiv, men retorikken vitner om at han har en ambivalent holdning. Han kritiserer Hamsun ved å hevde at «hvert eneste menneske i «Markens grøde» kjender vi fra tidligere Hamsunske romaner». Jeg tolker Fangens posisjon som at det er uproblematisk at Hamsun forkynner den samme moralen år etter år. Problemet er heller at Hamsuns tenkning ikke er frodig eller omfattende nok, og at hans persongalleri og forståelse ikke er særlig dyp, heftig eller inntrengende. Fangen mener at Hamsun «med glans» forhindrer at vi går lei av romanpersonene, men han er skuffet over at Hamsun ikke har utviklet seg mer:

Har ikke Hamsun forklaret akkurat de mennesker ofte nok, kalder ikke nye ting paa ham, nye mennesker, nye begivenheter paa ham, en stor digter i en stor, omskriftelig, bugnende rik tid, den være saa raa som den nu engang er (Fangen 1917).

Konsekvensen – til tross for at stilkunsten er «rik» og «bærende» – er at *Markens grøde* får «øde partier». Romanen er preget av grundighet, men grundigheten legger seg som «sten foran hjulene». Fangen anser Hamsun som en overlegen romanforfatter, som «straalende» har båret «en vidløftig beretning frelst frem». *Markens grøde* kan fortsatt ikke måle seg med den beste norske romanen, som for Fangen er Amalie Skrams *Hellemyrsfolket* (Fangen 1917).

Fangen legger Hamsuns tendens til grunn for sin vurdering av *Markens grøde*. Hans forventninger til *Markens grøde* som roman innfris, og han er positiv til budskapet i den. Kritikken vitner likevel om at romanen synker i kvalitet på enkelte plan. Fangen ønsker seg en annen roman. Han forventer noe nytt fra Hamsun – om mulig noe mer «levende», snarere enn en roman som gir uttrykk for å handle om det levende. Fangen oppfatter Hamsuns univers som repetitivt, men den didaktiske tendensen i *Markens grøde* og Hamsuns tanker om «moderne samfunnsforhold», skaper friksjon hos ham. Vurderingen viser at romanen ikke oppfyller samtlige av Fangens forventning om originalitet. Ved å vise til egne vurderinger av andre verk, som *Hellemyrsfolket*, tegner han opp en målestokk som tydeliggjør *Markens grødes* litterære kvalitet.

4.1.2 Sosialdemokratens hyllest (Fernanda Nissen)

Fernanda Nissen var kjent som litteratur- og teateranmelder i arbeiderbevegelsens hovedorgan, *Social-Demokraten*. Selv var hun datter av skipsreder og verftseier Thomas Thomesen. Trond Haugen hevder at Nissen kombinerte engasjement med en sikker litterær smak og en forståelse for kritikkens rolle og funksjon. Hun var opptatt av å anmelde litteraturen så redelig som mulig, på en måte som ville gi selv den uinnviede leseren utbytte (Haugen 2016a: 189). Nissen anmeldte *Markens grøde* i *Social-Demokraten* 12. desember 1917.

Nissen gir en overveiende positiv vurdering av romanen. Innledningsvis indikerer hun at den har vekket engasjementet hennes:

Bøkene ligger mishandlet paa bordet. Bladene stritter. Mange av dem, særdeles mange av dem er brettet med en løs, rundt bret, for at de senere pent kan glattes ut. Brettene betyder, at her paa disse bladerne staar nogen linjer, hvor ordene er ordnet dristig og overraskende (Nissen 1917).

Her gir Nissen en konkret beskrivelse av sin egen leseerfaring. Hun bruker «bretter» når hun viser til partier i romanen som er av avgjørende betydning. Hun har merket av disse sidene for å sitere dem. Det er mange slike i *Markens grøde*: «Brettene er saa mange, de kan ikke nævnes alle – ikke til endeparten». En av dem er da Isak underviser sønnene sine, en annen er da kuen kommer til Sellanraa. Nissen legger særlig vekt på episoden der Sivert observerer fuglene, som hun parafraserer slik:

Sivert saa to græsænder – han og hun – og hørte dem varsle hverandre om fare og senere, da de hadde hyttet sig, sier de atter noget, det er det samme sprog som første gang, men saa frelst, at det er en liten salighet: og tonen er stemt to oktaver høiere. [...] Han stod tilbake med en tynd og fin erindring om noget vildt og deilig, noget tidligere oplevet, men utslettet. Han gaar hjem i stillhet, taler ikke om det, skvaldrer ikke om det, det var ulikt jordiske ord (Nissen 1917).

Episoden er viktig for Nissen fordi hun leser *Markens grøde* som «et digt om liv sammen med naturen, i et med naturen, i arbeide med den – fra den hentes livets opphold og arbeidsglæden og sorgen» (Nissen 1917). Hun tror ikke at ord som arbeidsglede nevnes i romanen, men hun føler både gleden og sorgen gjennom skildringene, for eksempel da Isak skal flytte den store steinen.

Nissen reflekterer over barnemordene. Om Inger skriver hun: «tredje gangen Inger føder gliser hareskaaret mot hende, og Isak har knapt været ti minutter fra gaarden, før en liten pike er født og drept». Hun merker Ingers forandring etter fengselsoppholdet: «Der er kommet uro i Inger fra selskabeligheten og al lærdommen i tugthuset. Hun har faat varme i kroppen, og mændene efterstræber hende, hun som ingen vilde se før Isak var glad ved at faa et sjøleienes kvindfolk i nybygget sit». Nissen mener at Hamsun er «full av overbærenhet», og at han «ikke har et vondt ord til Inger». Tolkningen er atypisk, ettersom resepsjonen ofte hevder at Hamsun *dømmer* Inger for barnemordet. Den eneste innvendingen til Nissen er at *Markens grøde* er lang, og at hun ville vært foruten historien om Barbro og Aksel Strøm: «Barbro frifindes, hun, og hun er hele boken igjennem like forløiet og raa, hun blir hverken bedre eller værre, mens Inger tok mere skade av straffen end av gjerningen».

Ifølge Nissen er *Markens grøde* preget av fremskrittsskepsis, men hun hevder likevel at Hamsun så utviklingen («fabrikkerne») som nødvendig. Hun underbygger ved å vise til Isak og slåmaskinen. Nissen er opptatt av at Hamsun diskuterer samtiden i *Markens grøde*:

Vi holder paa med rivende fart og av stor og merkelig dygtighet at bringe vort land fra det trygge og sammenhengende op i det usikre og oprevne, vi bytter jord i penger og usundhet, og vi tror at fos og sjø og skog er tilfældige smaating vi ustraffet kan sætte hvor vi lyster (Nissen 1917).

Sitatet illustrerer Nissens utsagnsposisjon, og pronomenbruken («vi») innlemmer leserne i vurderingen ved å gi inntrykk av at hun omtaler samfunnsutfordringene på vegne av flere. Hun fremsetter imidlertid de øvrige smaksdommene med «jeg». Den viktigste delen av anmeldelsen er avslutningen, der hun for alvor fremstiller *Markens grøde* som høytstående litteratur:

Var jeg prest, læste jeg «Markens Grøde» fra prækestolen, var jeg lærer, jeg læste den fra katedret. Heldigvis er her tusener av voksne mennesker rundt i landet som selv vil lese den – vil le ofte, forarges undertiden og tilsidst suges ind i dens lugt av jord og løftes op i dens høihet og vælde, dens sammenheng og maal (Nissen 1917).

Nissen fremstår panegyrisk til budskapet i *Markens grøde*, og avslutningen viser hvordan hun selv ønsker å videreformidle og forkynne romanens budskap. Retorikken vitner om at hun ville forkynt budskapet både fra prekestolen og kateteret, dersom hun var prest eller lærer.

Holdningen blir ytterligere forsterket når hun viser til at *Markens grøde* kom i en tid der Norge beveger seg mot det «usikre og oprevne». Nissen tilegner *Markens grøde* en funksjon som *nødvendig* for samtiden, og indikerer at den kom på et beleilig tidspunkt.

4.1.3 Maleriet over liv og død (Kristofer Uppdal)

Kristofer Uppdals bokanmeldelser er preget av personkarakteristikker, og de nærer seg av en vitalistisk tenkemåte. Han er opptatt av båndet mellom forfatteren og omgivelsene, og slekter slikt sett på både naturalistene og den nyromantiske organismetenkningen. I litteraturkritikkene trekker han ofte linjer mellom forfatternes personlige egenskaper og litteraturen deres (Vassenden 2016b: 179). Desember 1917 var toppåret for Uppdals litteraturkritiske arbeid. Han skrev for landsmålsavisen *Den 17de Mai*, og den 19. desember anmeldte han *Markens grøde*. Uppdal skrev også artikler om Hamsun i 1899 og 1924.

Uppdal gir en kort vurdering av *Markens grøde*, men den er innholdstett og positiv. Først slår han fast at *Markens grøde* «sjogar mot oss i 'kornakres guld'», og han sammenligner Hamsun med «ein fargeglitrande sol-sundag». Han ser Hamsun som «ein diktar med ein sterk naken hals. Og med malm i røysta». *Markens grøde* er en bibelsk høysang «um arbeidet og kjærleiken til jorda», og den har «mange ærend inn i tida». Avslutningsvis hevder han at:

Markens grøde er jordarbeidet sin uppsong, ei hylling til bonden som held «liv og død» i si hand. Og Hamsun har, som vanleg, melt det store emnet og har med andedraga sine blese liv i det. Isak som går og sår, er eit herlegt målarstykke – og upphengt på blodveggen no – verkar det reint bibelsk – ei andaktsfull kviskrande bøn som det strålar ut frå til det blir ein ljøs-kvevl kring ho, ein ljøs-kvevl som vidar seg ut med eldskrifta «Liv eller død» (Uppdal 1917).

Sitatet har flere viktige bestanddeler. For det første legger ikke Uppdal skjul på at *Markens grøde* er høytstående kunst som burde verdsettes. Romanen er ikke bare litterær kunst, men også et «herlegt målarstykke», ifølge ham. Romanens kunstneriske status blir tydelig gjennom Uppdals metaforbruk, som knytter seg til natur og livskraft: Hamsun er en «fargeglitrande sol-sundag», omkranset av fjell, skog og eventyr. Hamsun har med åndedragene sine «blese liv» i fortellingen, og *Markens grøde* stråler så sterkt at den får en «ljøs-kvevl» omkring seg. Isak er ikke bare «bonde av rette slaget», han holder «liv og død i si hand». Nettopp «Liv og død» er *Markens grødes* eldskrift (Uppdal 1917). Uppdals syn blir forsterket når han sammenligner Hamsun med Wergeland, Bjørnson, Shakespeare og Strindberg.

For det andre hevder han at Hamsun har mange «ærend inn i tida», og indikerer at Hamsun i *Markens grøde* problematiserer samtiden. «Ærendet» gjelder barnemord-spørsmålet: «Han er ikkje greid med dei unge ugifte mødrer som tyner barnet, attåt får medhald og lovord av domstolane i demokratiet». Det gjelder også «det usikre ved alt utum jord-arbeidet» (Uppdal

1917). Uppdal legger vekt på Hamsuns evne til å ta tak i det tidstypiske, ikke så ulikt Nobelkomiteens idealisme-fokus tre år senere.

For det tredje tar Uppdal for seg Hamsuns stil. Hamsun skildrer virkeligheten og livet på en bestemt måte. I 1899 gir Uppdal et svar på hvorfor Hamsun skildrer som han gjør: «Kanskje fordi live er so. Fordi fint og ureint er strødd umeinannan». Han kaller Hamsuns stil for «ei spegling av honom sjølv», og i stilen bryter han alle bånd (Uppdal 1965a [1899]: 58–59). Hvis man legger Uppdals vurdering til grunn, hersker det ingen tvil om at Hamsuns verk og stil er viktig. Ifølge Uppdal er stilen i *Markens grøde* blandet og urein, som livet selv.

Etter Hamsuns nobelpristildeling dukker Uppdal igjen opp i resepsjonen. I 1924 hevder han at nobelpristildelingen skapte uvilje og hat for Hamsun, fordi «So lite kjende ein han». Konklusjonen til Uppdal er at vi i 1924 flyttet oss nærmere Hamsun: «dette fjellet, dette eventyrfjellet. Hamsun er som eit eventyr. Og det stoltaste av alle eventyr det norske folk har skapt» (Uppdal 1965b [1924]: 62). Uppdals retorikk bidrar ikke bare til å idealisere Hamsun som forfatter, men han tilegner Hamsuns norske identitet spesiell tyngde.

Spørsmålet om hvordan Uppdal forholder seg til Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* lar seg naturligvis ikke besvare. Vurderingen peker likevel i retning av verdiene som Nobelkomiteen la til grunn for sin vurdering i 1920. Uppdals anmeldelse fra 1917 er typisk for hans litteraturkritiske arbeid. Hamsuns personlige egenskaper som forfatter får spesiell tyngde, og vurderingen knytter seg til natur, livskraft og vitalisme. Dessuten argumenterer Uppdal for at Hamsuns stil uttrykker livet selv.

4.1.4 Det manglende «jernet» (Carl Joachim Hambro)

Carl Joachim Hambro var politiker, forfatter, presseman og litteraturkritiker. Hans estetiske ideal var en «ren» litteratur, uten ideologiske påvirkninger som han ikke likte. Litteraturen skulle tilfredsstillende et borgerlig, aristokratisk og kristenkonserverende syn. I *Morgenbladet*, hvor Hambro var redaktør, ble signaturen hans et verdimesig varemerke for den konservative og borgerlige litteraturkritikken. Han ble dessuten en målestokk for god borgerlig dannelse (Thon 2016c: 262–263). Hambro anmeldte *Markens grøde* i *Morgenbladet* den 21. desember 1917.

Metaforbruken i Hambros vurdering spiller på Hamsuns «jern»:

[I]ngen kunde merke at den store digters jern ikke var store som før, om han enda ikke blusset i glød som engang. Men nu er jernene blitt mindre og ordene flere. Overmaade kunstfærdige jern, over al maate fine med arabesker og filigrans arbeide; men mindre jern (Hambro 1917).

Hambro mener at *Markens grøde* skiller seg ut i forfatterskapet fordi den mangler noen av de litterære kvalitetene og styrkene – «jernet» – som de tidligere romanene hadde. Han bekrefter

den didaktiske tendensen i *Markens grøde* ved å kalle den en «lærebok mot pesten». Hamsuns lærdom er at Isak og Sivert Sellanraa blir «store menn» fordi de dyrker jord og blir rike av det: «Det er det enkle, det sunde og sterke, som staar fast på jorden, imot det forkvaklede og uegte, det utidige og forlorne». Lærdommen ligger i motsetningspar som nybyggeren og handelsmannen, samt naturen og «Aronsens have med stakit om». Hamsuns «tale på torvet mot barnemord» fungerer i boken som en litt overflødig lagmannsrettssak, ifølge Hambro. Disse sidene er «vel og bra», men Hamsuns utfordring er å få «jernet» til å gløde (Hambro 1917).

Hambros konklusjon er at *Markens grøde* er en bok om årstidene, nybygget, rydningsmannen og «livets takt». Han mener at romanen er fortalt med «mesterskap», men med «litt for meget mesterskap». Hambro avslutter med å uttrykke sitt vemod: «en puslekunst som næsten gjør en litt vemodig, naar man mindes den tid da mesterskapet ikke var saa stort, men jernene var lettere at gløde». På den ene siden vitner Hambros retorikk om et positivt Hamsunsyn. På den andre siden er han skuffet over *Markens grøde*. Romanen er mesterlig fortalt, men den overgår seg selv. Hambros vemod knyttes an til Hamsuns tidligere diktning, som var *enklere*. Hamsuns «jern» er tilstede i *Markens grøde*, men det gløder ikke like sterkt som tidligere.

4.1.5 Oppsummering: Samtidsresepsjonen og Nobelkomiteens vurdering

Samtidsresepsjonen gir positive vurderinger av *Markens grøde*, men med noen unntak. Anmeldelsene til Fangen, Nissen, Uppdal og Hambro illustrerer nyansene, og de er interessante i lys av hverandre. Det er påfallende hvordan kritikerne ser på forholdet mellom *Markens grøde* og Hamsuns øvrige forfatterskap. Uppdal gir ikke eksplisitt uttrykk for hvorvidt han mener at *Markens grøde* er typisk for forfatterskapet eller ikke. Nissen gir på sin side uttrykk for at romanen er overraskende, i positiv forstand. Fangens vurdering er motsatt Nissens, da han mener at Hamsuns univers er repetitivt og at romanpersonene allerede er kjente. På lignende vis, dog med et tydeligere negativt fortegn, mener Hambro at *Markens grøde* er atypisk fordi den mangler de litterære styrkene som Hamsuns tidligere forfatterskap hadde. Samtidsresepsjonen diskuterer romanens plass i Hamsuns forfatterskap, noe som er viktig fordi spørsmålet om enkeltverk kontra forfatterskap var sentralt for Nobelkomiteen i 1920. Komiteen ville gi prisen til Hamsun, nettopp fordi *Markens grøde* skilte seg ut i forfatterskapet. Fra samtidsresepsjonen isolerer jeg to posisjoner. Den ene posisjonen forstår *Markens grøde* som et brudd med Hamsuns øvrige forfatterskap. Fangen og Hambro representerer en slik posisjon, da de kritiserer *Markens grøde* for å mangle noen av de litterære kvalitetene som Hamsun tidligere hadde. Den andre posisjonen er idealisme-orientert, og argumenterer for at *Markens*

grøde har et idealistisk, harmonisk, sunt og aktuelt budskap. Nissen og Uppdal representerer den idealisme-orienterte posisjonen. De to posisjonene føres videre i den påfølgende resepsjonen, og min påstand er at de fungerer som tidlige utløp for to separate «resepsjonskjeder». De er interessante i lys av Nobelkomiteens vurdering fordi idealismen er det avgjørende Nobelpris-kriteriet, og fordi diskusjonen om enkeltverk kontra forfatterskap var sentral i nominasjonsprosessen. Nobelkomiteen vurderte romanen basert på sin samtidige forventningshorisont. Samtidsresepsjonen kan ha virket inn på komiteen ved å tale i retning av at *Markens grøde* forvalter idealisme, humanitet og «sunne» verdier.

4.2 Resepsjonen i litteraturhistorier

Litteraturhistoriene er sentrale i *Markens grødes* resepsjonshistorie. Bakgrunnen for litteraturhistorieskrivingen er nasjonenes søken etter identitet med røtter i fortiden (Fidjestøl, mfl. 1996: 17). Litteraturhistorien er en del av den allmenne historien, og er menneskenes forsøk på å forstå og å gripe inn i tilværelsen under skiftende vilkår, hevder Per Thomas Andersen (P. T. Andersen 2012: 718). Litteraturhistoriene er flerstemmige tekster. De har en *forteller*, og er preget av holdninger, vurderinger og posisjoner. Sejersted hevder at litteraturhistoriene forholder seg til det estetiske i litteraturen: «Enten felles disse dommene implisitt gjennom utvalget og omfanget av omtalen av det enkelte verk, eller de tar form av eksplisitte vurderinger av enkelte diktverk» (Sejersted 1999: 126). Det er ikke alltid tydelige forskjeller mellom litteraturhistorie, litteraturkritikk og litteraturforskning, og disiplinene blir ofte sett på som flere sider av samme sak. Tradisjonelt har disiplinene skilt seg fra hverandre i formål og i valg av materiale (Bakken 2010: 173–174). Jeg tar utgangspunkt i at litteraturhistorikere, så vel som litteraturkritikere og litteraturforskere, feller smaksdommer.

I dette kapitlet analyserer jeg to litteraturhistorier, henholdsvis Kristian Elster og Edvard Stangs. Utvalget viser at omtalene av Hamsun, og spesielt av *Markens grøde*, er av varierende omfang i litteraturhistoriene fra den tidlige resepsjonen. Hamsun er viet større plass i litteraturhistoriene etter andre verdenskrig, men omtalene og vurderingene til Elster og Stang er likevel innholdsrike.

4.2.1 En nyskapende idealisme (Kristian Elster d.y.)

Kristian Elster d.y. var forfatter, kritiker og litteraturhistoriker. *Illustreret norsk litteraturhistorie* (1923–1924) var hans viktigste arbeid, og er en form for overlapping mellom litteraturhistorie og kritikk. Han tar for seg Hamsun og *Markens grøde* i det andre bindet, *Fra Wergelandstiden til vore dage*.

Elster innleder med en raus omtale av Hamsuns egenverdi: «Det er enkelte bøker hvorom man kan si at fra den stund de er kommet ut, er en helt ny tone at finde i det nationale litterære orkester. Det er ikke spørsmål om nye tanker og ideer, men rent sproglig, rent kunstnerisk en ny tone». Elster mener at det er mye «nytt» ved Hamsun, og nettopp det nyskapende er avgjørende: «en ny musikk i hans sprog, ny melodi i hans ord, ny rytme i hans sætninger, – en helt ny og aldrig før hørt tone fylder hans digtning» (Elster 1924: 631). Elster legger vekt på hvordan Hamsun tematiserer naturstemningen, livsfølelsen og mennesket. Dette «poetiske budskapet» gir han gjennom en «helt individuel» og banebrytende kunstnerisk uttrykksmåte (Elster 1924: 632).

Elster mener at *Markens grøde* forteller det velkjente på en nyskapende måte: Hamsun skaper «det store indtryk av frugtbarhet, liv og vekst gjennom et billede hvor alt er enkelt og kjendt, men nyskapt, som set for første gang» (Elster 1924: 633). Han påpeker at kritikerne fant svakheter i boken; at «sværmen for analfabetene stundom kan bli litt komisk inkonsekvent», og at innleggene om barnemordene «trætter». Elster kaller kritikerne for «analfabeter», som i seg selv er et sterkt ordvalg. Gjennom retorikken inntar han en forsvarsposisjon overfor romanen. Han hevder at: «Det sier litet at denne bok ogsaa har sine svakheter». Elsters konklusjon er at *Markens grøde* utløste «en stemningsbølge i tiden», og at det er en god roman, fylt av «en stor og klar følelse» (Elster 1924: 646, 647).

Det spesielle ved Elsters retorikk er hvordan han bruker musikalske og lyriske metaforer for å vurdere Hamsuns nobelprisroman: Hamsun gir nye «toner» til det nasjonale litterære «orkesteret», setningene «klinger» som «naturmusikk» og boken er en «lovsang» med en skjønn «lyrikk» (Elster 1924: 631–632, 646). Elsters bruk av ordet «sprog» fremstår som ensbetydende med «musikk» og «rytme». Gjennom ordlyden tilegner Elster *Markens grøde* poetiske funksjoner, og romanen står igjen som høyverdig og av betydningsfull litterær kvalitet.

Markens grøde var romanen som «mere end nogen anden» gjorde Hamsun populær, og romanen «opnaadde en popularitet som faa bøker i samtiden» (Elster 1924: 646, 647). Elsters posisjon er klart i overenstemmelse med Nobelkomiteen syn på idealismen i *Markens grøde*.

4.2.2 Den mektige ideen i en sønderrevet verden (Edvard Stang)

Edvard Stang og Knut Liestøls *Norges litteraturhistorie* kom i 1938. Til forskjell fra Elsters litteraturhistorie, er denne sterkt sjangerstrukturert. Stang skriver ydmykt i etterordet at han «står i stor gjeld» til 5-binds-litteraturhistorien til Paasche, Bull og Winsnes²⁹, og at han sliter

²⁹ Jeg har ikke inkludert Paasche, Bull og Winsnes' litteraturhistorie i analysen av den tidlige resepsjonen fordi Hamsun og *Markens grøde* er viet lite plass i denne. Jeg analyserer Bull og Winsnes' arbeider i kapittel fem.

med å «komme noe ut over denne store litteraturhistorien». Han skriver også at han har bygget på Elster litteraturhistorie (Stang 1938: 383).

Stang peker på en tendens i Hamsuns forfatterskap: dersom man sammenligner Hamsuns bøker fra før og etter første verdenskrig, ser man liten avstand i form og samfunnssyn. Endringene finnes i stil og uttrykk, livsoppfatning og motiv (Stang 1938: 348). Utgangspunktet er for øvrig forfatterens «psykologiske forutsetninger»:

Det hører til de psykologiske forutsetninger for de fleste forfatters kunstneriske utfoldelse at diktningen, selv om den er aldri så aktuell, er sterkt bundet av tidligere opplevelser og inntrykk, som utdypes og gjennomleves på ny. [...] Forfatteren er en sinnets historiker og søker etter de store sammenhenger i personlighetens indre vekst, ofte gjennom et langt liv (Stang 1938: 348).

Stangs syn på Hamsun er preget av en psykologisk lesning. Han mener at eventyrlysten, utferdstrangen, vandrelivet og kjærligheten til jorden speiler de personlige konfliktene i Hamsuns rike og urolige diktersinn (Stang 1938: 354). Det fengslende ved Hamsun, ifølge Stang, er «det individuelt særpregede, det artistiske og følsomme, innfallsrikdommen og den våre mottagelighet for inntrykkene». Hamsun stil er særegen, og den «suggerer og beseirer» leseren (Stang 1938: 351).

Stangs posisjon peker i retning av «Hamsun-problemet». Han mener at Hamsuns menneskesyn, manglende sosiale forståelse, konservative holdninger og politiske syn var uforståelig for mange. Standpunktet er likevel klart: Hamsun skal anerkjennes for sin «innsats i den norske romans historie», fordi han bryter med normer og skaper en «individuell bestemt psykologisk roman, som gir rikere muligheter for de virkelige diktere til å gi personligere uttrykk for egenart og livsinnstilling» (Stang 1938: 354). Andre verdenskrig gjorde for alvor Hamsun til en kontroversiell forfatter, men Stangs vurdering vitner om at «Hamsun-problemet» startet tidligere, etterhvert som Hamsun trådte fram som en politisk skikkelse.

Stang vier ikke mye plass til *Markens grøde*. Den korte vurderingen er likevel innholdstett, og interessant i lys av Nobelkomiteens vurdering:

I arbeidet med jorden lå redningen. Da kom en i kontakt med alle livets skapende krefter. Jorden gjorde selv små og ubetydelige mennesker store, fordi deres liv fikk mening og deres virke var hellig. Romanen er inspirert av en enkel og mektig idé, den er forkynnende og positiv og måtte virke særlig sterkt i en krigstrett og sønderrevet verden (Stang 1938: 353).

For det første legger Stang vekt på at romanen er inspirert av en bestemt *idé*. For det andre mener han at romanen virker sterkt i verden, som er krigstrett og sønderrevet. Stang posisjonerer seg likt som Nobelkomiteen ved å hevde at romanen, gjennom et bestemt idégrunnlag, forkynner et positivt budskap som samtiden hadde behov for.

4.2.3 Oppsummering: Litteraturhistoriene og Nobelkomiteens vurdering

Hamsun og *Markens grøde* er ikke viet stor plass i litteraturhistoriene til Elster og Stang. Fremstillingene er likevel innholdstette og positive, særlig hos Elster. Hans positive vurdering kommer til uttrykk i metaforbruken som henspiller på musikalitet og lyrikk. Han diskuterer ikke nobelpristildelingen, men vurderingen er i tråd med Nobelkomiteens. For det første hevder han at Hamsun er en original forfatter, og at *Markens grøde* forteller det velkjente på en nyskapende måte. For det andre bekrefter han idealismen ved å hevde at romanen er fylt av «en stor og klar følelse». Stangs litteraturhistorie peker i retning av det som senere omtales som «Hamsun-problemet», men inntar likevel en idealisme-orientert posisjon ved å hevde at *Markens grøde* forankrer seg i en bestemt idé. Dessuten mener han at det positive budskapet var nødvendig i samtiden. Jeg isolerer den idealisme-orienterte posisjonen som mest fremtredende for litteraturhistorikerne i den tidlige resepsjonen. Selve nobelpristildelingen er lite omtalt i de to litteraturhistoriene, men smaksdommene er tydelig farget av Nobelkomiteen. Slikt sett inngår Nobelkomiteens vurdering i forventningshorisonten til litteraturhistorikerne.

4.3 Resepsjonen i den øvrige litteraturforskningen

Resepsjonen i «den øvrige litteraturforskningen» er bred, og inkluderer biografier, litterære analyser, vitenskapelige studier og forskning som vurderer *Markens grøde*. Resepsjonsgruppen er omfattende, men materialet er avgrenset med hensikt om å dekke ulike posisjoner og resepsjonssjangre, og samtidig ivareta tidsspennet. Jeg analyserer Charles Kents artikkel om *Markens grøde*, Sigurd Hoels essay til Hamsuns 70-årsdag, Alf Larsens entydige kritiske essay, Nordahl Griegs refleksjoner omkring Hamsuns litteratur og politikk, samt John Landquists og Einar Skavlands biografier. Jeg analyserer vurderingene i samme rekkefølge som de ble gitt ut.

4.3.1 Vandreren og «drømmelandet» (Charles Kent)

Charles Kent var journalist, forfatter og redaktør. Han representerer mellomkrigstidens nyhumanisme, og som kritiker er han preget av en etisk idealisme (Jul-Larsen 2016: 274). I *Nordisk tidsskrift* i 1919 skrev han en omtale av *Markens grøde*, med tittelen «Et moderne læredigt». Artikkelen kom ett år før nobelpristildelingen, men jeg inkluderer den i analysen fordi Kent har posisjoner som flere av de senere kritikere inntar.

Kent tar først for seg Hamsuns forfatterskap generelt. Han slår fast at vandrerskikkelsen er Hamsuns dobbeltgjenger. Vandreren fungerer som Hamsuns «speilbillede» men den har forandret seg i løpet av forfatterskapet, i takt med forfatteren selv:

Fra bok til bok har vi fulgt vandreren skjæbne, sett hvordan dette Hamsuns speilbillede har forandret sig; fra ungdommens tænderskjærende medynk med sig selv til den modnere alders mere objektive forsøk på å reflektere sig til et verdensbillede (Kent 1970 [1919]: 90).

Kent gir uttrykk for at Hamsun etterhvert mistet interessen for vandreren. Vandrerbøkene ble «unægtelig efterhånden nokså tynde og langtspundne» (Kent 1970 [1919]: 91). Han hevder at *Markens grøde* rommer nye eksemplarer av den «rotløse type»: mennesker som har blitt rykket ut av sitt naturlige miljø og dermed «tapt sine værdifuldeste menneskelige egenskaper, og til gjengjæld lagt sig til den skapagtighet og usikkerhet som følger med rotløsheten» (Kent 1970 [1919]: 94). Han trekker fram Eleseus som et eksempel.

Kent forstår Geissler som Hamsuns «repræsentant», og hevder at et «værdifult menneske» ikke fornekter fortiden, men søker etter å bevare sammenhengen i livet. Kent leser *Markens grøde* som et omfangsrikt læredikt hvis innhold svarer på spørsmålet: «hvordan skal man undgå det brudd i livssammenhængen, som skaper den syke refleksion, hvorunder mennesket måler sig selv, ikke med nogen ideal målestok, men med pengemålestokken?» Han mener at det er nødvendig å skille romanens poetiske innhold fra tankeinnholdet. Elementene henger sammen, men han reiser innvendinger mot programmet som ikke angår poesien. Ifølge Kent forkynner romanen: «Vend tilbake til naturen! Jo enklere, naivere og mindre reflekteret livet leves, des bedre, derfor blir det aller bedste det liv som rydningsmændene i en bortgjemt avdal lever». Hamsun skriver fengslende, men han har bare brukt «lystbetonede forestillinger» i skildringene. Naiviteten har tatt overhånd, og resultatet er at Hamsun har omskapt «Marken» til «et lykkeland, et «drømmeland», hvor det bare er godt at være» (Kent 1970 [1919]: 95). «Drømmelandet» har skyggesider, og Kent legger ikke skjul på at Hamsun nevner dem. Romanen bevarer imidlertid idyllen ved at forfatteren fremstiller skyggesidene ved humor.

Markens grøde har en lyrikk som ifølge Kent er «oprindelig nok» og «ægte nok». Han mener at Hamsun har en utsøkt stilkunst og en begeistring som smitter over på leseren. Det tar ikke lang tid før «vi er trollet ind i den verden hvor forfatteren vil ha os, og overgir os på nåde og unåde». At romanen troller oss inn i en bestemt verden beviser Hamsuns paradoksale program: «Bare den som arbeider med jorden kan opnå at bli helt tilfreds og han sier at anvende sit liv vel». Likevel oppnår Isak velstand ved hjelp av maskiner, som jo er produkter av den industri som Hamsun fordømmer (Kent 1970 [1919]: 96–97). Kent konkluderer med at Hamsuns lovsang er vakker og full av følelser, men «det 'evige liv' som han lover dem som følger hans anvisning, vil neppe friste de mange som i disse dager holder kjød for sin arm» (Kent 1970 [1919]: 98).

I Kents artikkel isolerer jeg to posisjoner som særlig viktige. Det første er forståelsen av «Marken» som et «drømmeland» som fortryller leserne. Det andre er forståelsen av Geissler som Hamsuns representant i romanen. Lesemåtene utvikler seg til å få stor betydning i resepsjonen, særlig etter 1945. Kents posisjon er ambivalent, og er interessant i lys av vurderingen som Nobelkomiteen gir året etter. Han anerkjenner *Markens grøde*, og er tydelig på at romanen har gode litterære kvaliteter. Han er derimot kritisk til den didaktiske funksjonen og lærdommen som leseren gir etter for. Han gjennomskuer Hamsuns prosjekt, og vurderer «det moderne lærediktet» som paradoksalt heller enn idealistisk, og dermed feilslått.

4.3.2 En atypisk Hamsunhelt (John Landquist)

John Landquist var filosofi, litteraturforsker og kritiker. Han representerer den svenske *Markens grøde*-resepsjonen med studien *Knut Hamsun. Hans levnad och verk*, som er blant de tidligste biografiske utgivelsene om Hamsun. Boken er en utvidelse av studien som Landquist gjorde i 1917, *Knut Hamsun. En nordisk romantisk diktare*. Jeg legger 1929-utgaven til grunn for analysen fordi det er kun i denne han omtaler *Markens grøde*.

Først hevder Landquist at *Markens grøde* gir et «allmänmänsklig bild»: «Den hyllar odlarens möda som den med det jordiska livets villkor bäst överensstämmande och den sundaste av tillvaroformer; ett arbete som förblir oberört av tvivel och alltid bevarar sin lungna mening». Han slår fast at romanen bekrefter Hamsuns ord: «Jag är från jorden med alla mine rötter» (Landquist 1929: 198). Landquist mener at Hamsuns verdier er ungdom, kraft, kjærlighet, humor, arbeid, trofasthet og tapperhet, samt ømhet mot alt som uskyldig lever i denne «rika och hemlighetsfulla värld» (Landquist 1929: 233). Mens Nobelkomiteen mente at nobelprisromanen var «monumental», mener Landquist at *Markens grøde* i seg selv står som et monument: «romanen är hans odelade, fullt frigjorda hylling till arbetet och monumentet över hans kärlek til jorden» (Landquist 1929: 199).

Landquist argumenterer for at Hamsuns tidlige forfatterskap tegnet opp den såkalte «Hamsunhjälten» («Hamsun-helten»): «en och samma manliga typ, denna blandning av naturmänniska och högsinnad aristokrat (Landquist 1929: 231). Isak er spesiell fordi han ikke har «Hamsunhjälten» sitt ustødige lynne. Hans vesen er snarere «manlig jämvikt, den fulla psykiska hälsans kännetecken; han har den manliga karaktärens fyrkantighet» (Landquist 1929: 199). Videre peker Landquist på den etterhvert etablerte oppfatningen av at Geissler forvalter budskapet og moralen i romanen:

Han är kort sagt en förtjusande man som icke litet bidrar till det Hamsunska behaget i *Markens Grøde*; han är ännu en representant för diktarens förtrollande, emedan mot människorna hemligt kärleksfulla böjelse för de mystifiserande karaktärerna: Hamsuns hjärta blöder för dem som vilja

vara hemmelighetsfulles och storartade. [...] Diktarens moral är tydlig. Industrien är ett äventyr; jorden och dess näring bestå (Landquist 1929: 203).

Landquists vurdering av *Markens grøde* er positiv og tidstypisk. Han poengterer at romanen ivaretar det «Hamsunska behaget», og at Hamsuns moral og stemme er tydelig tilstede. Lesningen er orientert rundt romanpersonene. Han viser hvordan Isak er en atypisk Hamsunhelt, som følgelig underbygger inntrykket av at *Markens grøde* er en nyorientering i forfatterskapet. I likhet med Nobelkomiteen isolerer Landquist romanen fra resten av forfatterskapet. Han markerer, også i tråd med Nobelkomiteens vurdering, at *Markens grøde* er en vending bort fra det ustødige og rotløse, mot det trygge og harmoniske.

4.3.3 Idealismen og trolldommen (Sigurd Hoel)

Sigurd Hoel var forfatter, litteraturkritiker og forlagskonsulent. Han skrev flere ganger om Hamsun, blant annet i et essay i anledning forfatterens 70-årsdag i 1929. I essayet gir han overveiende positive vurderinger av Hamsun og *Markens grøde*.

Hoel roser *Markens grøde* for å være en stor roman: «Den berømteste av disse store romaner er 'Markens Grøde'. I denne dag er den sikkert Hamsuns mest leste og mest beundrede bok. Den gjorde sin forfatter til folkets dikter, den skaffet ham Nobelprisen i litteratur» (Hoel 1990 [1929]: 81). Hoels vurdering er eksplisitt i overenstemmelse med Nobelkomiteens:

I 'Markens Grøde' lykkes idealiseringen. Isak på Sellanrå er blitt en monumental type, en jorddyrkingens inkarnasjon, en idealskikkelse som lensmann Geisler går og ser på i avmektig beundring. [...] Det er lykkes, det vanskeligste av alt: å skildre det ganske enkle menneske. [...] Det er en gammel kjærlighet som ikke har rustet. Hamsuns lede ved alt tilgjort fint og oppblåst stort, hans avsky for kulturens snyltere og såkalte «store menn» og på den annen side hans glede over naturen og naturens enkle barn – alt dette har funnet en lykkelig form i den primitive patriark Isak. Det lar seg nok ikke nekte, 'Markens Grøde', dette høyt prisete arbeide, er et mesterverk, en arbeidets robinsonade, som det ikke kan nytte å komme med små innvendinger mot (Hoel 1990 [1929]: 90).

Sitatet viser ikke bare at Hoel og Nobelkomiteens vurderinger sammenfaller, men også at Hoels ordvalg er konkret inspirert av komiteens formuleringer, eksempelvis «idealisering», «idealskikkelse» og «monumental».

Et avgjørende aspekt ved Hoels posisjon er at han, som Kent, mener at Hamsun bedriver trylleri med leserne. Forskjellen på Hoel og Kents trylleri-metaforbruk er at Hoel bruker den med et positivt fortegn. Han hevder at «Vi fortrylles, vi interesseres og er spent så lenge forestillingen varer, det kan vi ikke hindre. [...] Vi beundrer prestasjonen og innrømmer at det er en glimrende prestasjon. Men vår beundring er kald» (Hoel 1990 [1929]: 82). Hoel klarer ikke å forklare hvorfor Hamsuns bøker virker så sterkt på publikum; «hvorfor det er vanskelig å tenke seg en ungdom som kan unndra seg deres trolldom» (Hoel 1990 [1929]: 84). Ordvalg

som Hamsuns «trolldom» og «fortrylling» er nøkkelgloser i Hoels vurdering og i Hamsun-resepsjonen som sådan.

Hoels vurdering av *Markens grøde* er viktig, hovedsakelig av to årsaker. For det første er vurderingen hans eksplisitt farget av Nobelkomiteens vurdering. For det andre representerer han en av de rådende posisjonene i resepsjonen, nemlig lesningen av Hamsun som en litteraturens «trollmann».

4.3.4 Trylleriet og luseteateret (Alf Larsen)

Alf Larsen var lyriker, tidsskriftredaktør, forlagskonsulent og kulturkonservativ kommentator (P. T. Andersen 2012: 376). I perioden 1933–1939 skrev han tre essays om Hamsun, henholdsvis om *Men livet lever*, *Ringene sluttet* og et utvalg av Hamsuns sakprosa. I førstnevnte gir han en skarp kritikk av *Markens grøde*.

Essayet heter «Havets grøde», og tittelen henspiller på nobelprisromanen. Larsen leser *Men livet lever* opp mot *Markens grøde*. Han sammenligner spesielt romanpersonene: «August er *Havets Grøde* likesom Isak Sellanraa er *Markens Grøde*» (Larsen 1964 [1933]: 103). I utgangspunktet er Larsen kritisk til hele Hamsuns diktning:

Hamsuns romaner er etterhånden blitt som en rekke årganger av Trangvikposten [...]. Alt er i forkrøplet målestokk, det er som han ikke kan få uttrykt sin grenseløse forakt for dette jordens kryp på annen måte enn ved denne forminskelse av alle mål og forringelse av alle verdier. Man har kalt det et loppeteater, men det var nesten bedre å kalle det et luseteater, for det overveiende inntrykk er noget skiddent og uappetittlig, noget kryptende og kravlende som en stor fot en dag må komme og sette sin hæl på (Larsen 1964 [1933]: 106–107).

Larsen sammenligner Hamsuns forfatterskap med Trangviksposten, som er en satirisk fiktivavis som var føljetong i *Aftenpostens* søndagsnummer. «Loppeteater»-metaforen henspiller på en form for tivoliattraksjon som var vanlig på 1800-, og tidlig på 1900-tallet, der lopper ble dresserte til å opptre og utføre kunster i en liten sirkusmanesje. Larsens inntrykk av Hamsuns romaner er så negativt at han ser på dem som «luseteater». Videre kritiserer han Hamsuns fremskrittsskepsis. Han spør: «Skal vi hver gang tilbake til utgangspunktet igjen, skal vi hver gang begynne å grave i jorden som det første menneske, som Isak Sellanraa? Ja, sier Hamsun, det skal vi». Larsen forkaster hele «programmet» til *Markens grøde*:

[...] intet menneske blir rik av å grave i jorden og tappe mye mere, det er noget for stedige bønder, for de arbeidsløse og samfundshjelpen. Ja, hele Hamsuns sociale program det er en «samfundshjelp» av alle verste slags, falsk romantikk, degenerert, materialisert romantikk. Hamsun ser rett og slett ikke hvor han er. Den som ikke tør se tiden i øinene og ta dens problem på sig, ham går det slik.

Hamsun er en reaksjonær i ånd og sannhet, alt som vil frem det trosser han, alt som Gud vil, det vil han ikke, han står der som Lots hustru og ser bare det brennende Sodoma og Gomorra og blir til en saltstøtte (Larsen 1964 [1933]: 107).

I sitatet kommer Larsens standpunkt eksplisitt til uttrykk. Det sosiale programmet er samfunnshjelp av verste sort, ifølge ham. Ordlyden understreker den negative holdningen til Hamsuns forfatterskap og til verdisynet og det didaktiske prosjektet i *Markens grøde*. Larsen er frustrert over Hamsuns suksess, og kritiserer resepsjonen så vel som Hamsun selv: Hamsun («denne forherdede og forventede mann») har holdt et helt folk og en hel verden under «trylleri», slik at ingen så annet enn det praktfulle ved ham. «Trylleri» viser kunstens makt og farlighet, mener han (Larsen 1964 [1933]: 107–108). Gjennom trylleri-metaforbruken inntar Larsen posisjonen som også Kent og Hoel representerer. Larsen kritiserer Hamsun-resepsjonen for å være naiv, og posisjonen hans er motsatt Nobelkomiteens: *Markens grøde* er ikke til menneskehetens beste, og dens forsøk på å idealisere virkeligheten er mislykket.

4.3.5 Et primitivt åndsinnhold (Einar Skavlan)

Einar Skavlan var journalist og kritiker. Haugen omtaler ham som en «kresen stilist og en kritisk intellektuell» (Haugen 2016b: 265). Skavlan skrev biografien *Knut Hamsun*, som ble utgitt for første gang i 1929, det samme året som Braatøys psykoanalytiske studie.³⁰ Andreutgaven kom i 1934, og jeg legger denne versjonen til grunn for analysen.

Skavlan hevder at *Markens grøde* gir dikterisk form til Hamsuns tanker om menneskenes forhold til jorden. Den har sammenheng med en «dyp og inderlig følelse hos Hamsun helt fra hans tidligste år: kjærligheten til jorden og arbeidet med den» (Skavlan 1934: 264). Skavlan leser *Markens grøde* som en «Robinsonade», som han mener kjennetegnes av en «frisk og næsten barsk» idyll. Romanen forteller også om «det jevne jordarbeidets velsignelse, om fremgang og harmoni» (Skavlan 1934: 266). Skavlan vektlegger naturskildringene:

Og naturskildringene er med den fineste kunst stemt inn i deres stemning og følelsesliv – det er ikke henrykte lyriske utbrudd av en dikter på kulturens høide; noget av det beste i boken er den store skjønnhet i disse naturstemningene, som helt kan forlikes med et primitivt åndsinnhold (Skavlan 1934: 266).

Her knytter Skavlan naturskildringene til et primitivt åndsinnhold. Sitatet understreker for alvor den positive vurderingen, og vitner dessuten om en idealisme-orientert posisjon. Videre følger en grundig parafase, hvor smaksdommene også skinner gjennom. Skavlan legger vekt på Olines rolle som slangen i paradiset, idyllbruddene og Eleseus' avskjed. Sistnevnte omtaler han som «fortryllende» skildret. Avslutningen er ifølge Skavlan et «herlig bilde», som skildres

³⁰ Jørgen Haugan mener at Skavlans verdisyn står i kontrast til Braatøys. Haugan er kritisk til Skavlans naivitet, men hyller Braatøy: «Einar Skavlans biografi over Hamsun [...] er beruset. Den rommer en del verdifull biografisk viten, men omtalen av verkene og hele holdningen til Hamsun er panegyrisk. En effektiv motgift mot det slangebittet som lammet Einar Skavlan, finner man i en helt annen innsiktsfull og perspektivrik bok, en slags alternativt fødselsdagshilsen til det gudebildet som nesten hele veden lå på kne for. Den unge medisinstudenten og litterære skjønnånden Trygve Braatøys (f. 1904) bok om Hamsun» (Haugan 2004: 278).

med «den enkleste kunst». Romanen har festtale, forkynnelse, bjørnsonsk tro og tendens, men «der er først og fremst poesi», slår han fast (Skavlan 1934: 268). Dessuten skriver han at nobelpristildelingen gav Hamsun «samme plass som sin store beundrede forgjenger» (Bjørnson), dog under vidt forskjellige forhold (Skavlan 1934: 271).

Skavlans vurdering er overstrømmende, og biografien inngår i rekken av positiv resepsjon fra perioden. Skavlans biografi er grundig og detaljert, men jeg leser de litterære vurderingene, spesielt av *Markens grøde*, som panegyriske. Ordvalg som «harmoni», «velsignelse», «poesi» og «skjønnhet» underbygger den positive lesningen. Skavlans retorikk bekrefter en posisjon som sammenfaller med Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* som idealistisk. Sammenfallet kommet tydeligst til uttrykk gjennom Skavlans lesning av det primitive åndsinnholdet.

4.3.6 Den problematiske fascismen (Nordahl Grieg)

Nordahl Grieg var lyriker, dramatiker, journalist og politisk aktivist. Han ble en nasjonal folkehelt for krigsgenerasjonen i Norge (P. T. Andersen 2012: 423). I 1936 startet han det antifascistiske tidsskriftet *Veien Frem*. I artikkelen «Knut Hamsun» fra 1936 problematiserer han Hamsuns politikk og litteratur. Artikkelen er ikke først og fremst *Markens grøde*-resepsjon, men den er viktig for å forstå det stadig voksende «Hamsun-problemet».

Grieg er begeistret, og skriver rosende om Hamsun: «Hvem andre kan *skrive* enn denne mannen». Etterhvert skifter Grieg fokus, og retter blikket mot Hamsuns reaksjonære holdning: «Ingen européisk dikter har idag mer åpent enn Knut Hamsun bekjent sig til reaksjonen. Hans navn, mektig av et livsverk, brukes idag som en svøpe mot frie mennesker under fascismens diktatur» (Grieg 1947 [1936]: 28). Grieg leser en tydelig fascisme hos Hamsun, som han knytter til Ossietzky-saken ved å hevde at «Ingen av Hamsuns senere politiske manifestasjoner har på noen måte kunnet måle sig med Ossietzky-artikkelen» (Grieg 1947 [1936]: 30). Saken dreide seg om at Hamsun i 1935 argumenterte *mot* at den tyske pasifisten Carl von Ossietzky skulle få Nobels fredspris. Slik Sejersted og Vassenden hevder, gjorde saken at samtiden for alvor så konsekvensene av Hamsuns menneskesyn. Det ble klart at menneskesynet «ikkje berre er estetisk leik, men dødsens alvor, blod og død» (Sejersted og Vassenden 2009: 11). Hamsun møtte motstand fra flere hold, men han stod absolutt ikke alene: en del av «den mest reaksjonære norske ungdom» samlet inn underskrifter på at Hamsun nå var på toppen av sin storhet (Grieg 1947 [1936]: 32).

Grieg mener at Hamsun oppfattet seg selv som medlem av «herskerkasten», og at dette førte ham til «svermeriet for de tyske junkerne». Grieg tar Hamsuns holdning videre til *Markens*

grøde, som han mener at Hamsun skrev mens han «boret fingrene i ørene». Romanen er, ifølge Grieg, «et epos om freden, om kornet som gror, om det tilstrekkelige for menneskene å erobre naturen. Ikke likhauger» (Grieg 1947 [1936]: 29). Verdiane strider mot Hamsuns politikk, noe Grieg knytter an til en ambivalens hos Hamsun selv: «Men denne livsdreperen – er det Hamsun? Nei. Hans selvstorhet er i reaksjonen; men det dypeste av hans diktning er ubesmittet av den». Han hevder at Hamsuns sosiale syn ikke er fascistisk som sådan. Griegs tolkning beror snarere på at Hamsun ser dikteren, og ikke politikeren, som redningsmannen (Grieg 1947 [1936]: 30).

Griegs retorikk vitner om et splittet syn på Hamsun. Sejersted og Vassenden hevder at Griegs artikkel blander personlig og hemningsløs fascinasjon med etisk refleksjon i vill uorden (Sejersted og Vassenden 2009: 13). Grieg gir uttrykk for at Hamsuns holdninger er problematiske for den litterære kvaliteten. Likevel slår han fast at vi skal huske Hamsuns «innsats», og at vi skal «ta vare på skattene som han har gitt verden». Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* som idealistisk og til menneskehetens beste står i sterk kontrast til fascismen og nazismen som politiske ideologier. Griegs posisjon er kritisk til Nobelkomiteens vurdering fordi den avdekker problematikken mellom Hamsuns politikk og det «fredelige» budskapet i *Markens grøde*. Vurderingen vitner om en ambivalens hos Grieg så vel som hos Hamsun selv.

4.3.7 Oppsummering: Litteraturforskningen og Nobelkomiteens vurdering

Til forskjell fra samtidsresepsjonen og litteraturhistoriene, er litteraturforskningen mer nyansert og variert i vurderingene av *Markens grøde*. Smaksdommene til Kent, Landquist, Hoel, Larsen, Skavlan og Grieg er ulike, men de sammenfaller på enkelte plan. De har til felles at de posisjonerer seg interessant ved eller mot Nobelkomiteens vurdering. Larsens vurdering er den mest kritiske. Han kritiserer resepsjonen for naivitet, og hevder at leserne har latt seg fortrylle av Hamsun. Posisjonen hans er i tråd med hvordan Kent anvender «drømmeland»-metaforen i kritikken av Hamsuns univers. Metaforen henspiller på hvordan Hamsun tilsynelatende lokker leserne inn i en urealistisk og drømmende verden. Jeg leser «drømmeland»-metaforen som en ironisk kritikk av den idealistiske lesemåten. Lesningen av «drømmelandet» problematiserer dessuten forholdet mellom det eskapistiske og drømmende, og det utopiske og idealistiske. *Markens grøde* skildrer et særegent univers, som for Nobelkomiteen er *idealistisk*. For Larsen og Kent er universet paradoksalt og feilslått, og de stiller seg i opposisjon til Nobelkomiteens idealisme-orienterte posisjon. Hoel har en lignende posisjon som Kent og Larsen, men retorikken hans vitner om en positiv holdning, snarere enn en kritisk. Den Geissler-orienterte lesningen blir mer og mer dominerende i løpet av resepsjonshistorien. Landquist oppfatter, i

likhet med Kent, Geissler som Hamsuns talerør. Landquists vurdering er i overenstemmelse med Nobelkomiteens, fordi han mener at *Markens grøde* og Isak markerer en positiv nyorientering i forfatterskapet. I den tidlige litteraturforskningen er Skavlans vurdering tydeligst i tråd med Nobelkomiteens vurdering. Hans idealisme-orienterte posisjon kommer til uttrykk når han tilegner *Markens grøde* et «primitivt åndsinnhold». Grieg har på sin side et splittet syn. Han ser Hamsuns gode kvaliteter, men han opplever romanens politikk og ideologi som problematisk. Han er det seneste eksempelet fra resepsjonsperioden, og markerer problematikken som for alvor viser seg å være toneangivende i resepsjonen etter andre verdenskrig: spenningsforholdet mellom Hamsuns litteratur og nazistiske sympatier.

4.4 Oppsummerende diskusjon og delkonklusjon

I dette kapitlet har jeg analysert vurderinger fra den tidligste perioden av *Markens grødes* resepsjonshistorie. Resepsjonen er bred, mangfoldig og kompleks. Formålet med analysen er å undersøke hvordan den tidlige resepsjonen stiller seg til Nobelkomiteens vurdering, og å finne ut hvilken betydning Hamsuns nobelpristildeling har hatt for resepsjonen av romanen. Ikke alle koblingene mellom Nobelkomiteen og resepsjonens vurderinger er eksplisitte, men det foreligger verdisyn, tolkningsgrunnlag og smaksdommer som samsvarer eller bryter med hverandre. Fra den tidlige *Markens grøde*-resepsjonen isolerer jeg fire hovedgrupper av posisjoner eller «resepsjonskjeder». Den første er den idealisme-orienterte posisjonen, som Elster, Stang og Skavlan representerer. Blant samtidskritikerne representerer også Nissen og Uppdal en slik lese måte. Den idealisme-orienterte posisjonen sammenfaller med Nobelkomiteens vurdering. Den andre posisjonen vektlegger at *Markens grøde* er en nyorientering i Hamsuns forfatterskap, og er representert hos Fangen, Hambro og Landquist. Landquist bruker nyorientering-argumentet positivt, snarere enn kritisk. Den tredje er «drømmeland»-posisjonen, som Kent, Larsen og Hoel representerer. Den fjerde posisjonen er preget av «Hamsun-problemet», som Grieg representerer. Samtlige posisjoner har positive og negative nyanser, og flere av kritikerne representerer flere enn én posisjon.

Vurderingene av *Markens grøde* forankrer seg i en kollektiv forventningshorisont, men også i de individuelle forholdene som preger forståelsen til den enkelte leseren. Forventningshorisonten er estetisk betinget fordi leserne vurderer verkets estetiske verdi basert på sine egne litterære erfaringer. Den er historisk betinget fordi lesningene av *Markens grøde* videreføres fra generasjon til generasjon i «resepsjonskjeder». Min påstand er at posisjonene i resepsjonen fungerer som slike «kjeder» fordi de har blitt utviklet og videreført fra kritiker til kritiker. Resepsjonen av romanen forholder seg alltid – i større eller mindre grad – til annen

resepsjon. *Markens grøde*-resepsjonen baserer seg på lesernes estetiske og litterære erfaringer, så vel som historiske, kulturelle og sosiale forhold. Alle resepsjonseksemplene i dette kapitlet begrunner vurderingene med utgangspunkt i egen estetisk erfaring og ytre påvirkninger.

Samtidsresepsjonen, representert med Fangen, Nissen, Uppdal og Hambro, er jevnt over positiv, men med noen unntak. De leser *Markens grøde* ut fra sin samtid og historiske kontekst. Boasson hevder at samtidsresepsjonen løfter fram de historiske rammene og idéhistoriske debattene som inngår i romanen (Boasson 2015: 33). Samtidsresepsjonen peker i retning av Nobelkomiteens vurdering tre år senere. For det første diskuterer samtidsresepsjonen de samme litterære kvalitetene som danner grunnlaget for Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde*. Mest fremtredende er idealismen, forstått i tråd med et harmonisk og sunt budskap som gjør romanen aktuell. For det andre diskuterer samtidsresepsjonen hvorvidt *Markens grøde* bryter eller samsvarer med Hamsuns øvrige forfatterskap. Forholdet mellom enkeltverk og forfatterskap var en sentral debatt i Hamsuns nominasjonsprosess i forkant av pristildelingen. Den komparative lesningen av samtidsresepsjonen og Nobelkomiteens vurdering avdekker aspekter ved Nobelkomiteens vurderingspraksis: Komiteens vurdering er i tråd med noen av de dominerende oppfatningene av Hamsun, og er dermed tidstypisk. Idealismen, som er essensiell for komiteens vurderingspraksis, kan spores tilbake til lesningene i resepsjonen. Nobelkomiteen forholder seg til eksisterende Hamsun-debatter, og deler av samtidsresepsjonen kan ha bidratt til komitemedlemmenes positive vurderinger.

Litteraturhistorienes vurderinger er ikke like eksplisitte. Jeg identifiserer smaksdommene gjennom litteraturhistorikernes retorikk og ordvalg, samt omfanget av forfatter- og verkpresentasjonene. Hamsun og *Markens grøde* er ikke viet merkbart stor plass hos Elster og Stang. Det er heller ikke nobelpristildelingen. Likevel er presentasjonene farget av vurderinger som er i tråd med Nobelkomiteens vurdering. Vurderingene kan spores tilbake til Nobelkomiteen gjennom ordlyden og metaforbruken som bekrefter den idealisme-orienterte posisjonen. I analyse materialet mitt er Elsters litteraturhistorie fra 1924 det tidligste resepsjonseksempelet som åpenlyst er farget av Nobelkomiteens vurdering.

Resepsjonen diskuterer moralen og budskapet i *Markens grøde*. Hamsun kalte romanen «en Bok til min norske Samtid», og den skulle være et «Varsku til mitt Slægtsledd». I lys av resepsjonsetetikken, argumenterer jeg for at Hamsun legger til rette for en «implisitt lese måte» som instruerer leserne. Den tidlige resepsjonen merker seg moralen («varskuet»). Mange er positive til den, andre gjennomskuer og forkaster den. Det avgjørende poenget er at Hamsuns mulige didaktiske intensjon og implisitte budskap når fram til samtlige lesere, i positiv eller negativ forstand. Litteraturforskningen representerer noe av den positive resepsjonen, som

følgelig er i tråd med Nobelkomiteens vurdering – dog på ulike måter. Landquists biografi inngår i rekken av positiv resepsjon, og vurderingen hans sammenfaller med Nobelkomiteens fordi han argumenterer for at *Markens grøde* er en nyorientering i Hamsuns forfatterskap. Skavlans biografi gir også positive vurderinger som er i tråd med Nobelkomiteen, fordi de er tuftet på det idealistiske forståelsesgrunnlaget. De kritiske vurderingene av *Markens grøde* er særlig å finne i litteraturforskningen. Noen tendenser er fremtredende. For Kent og Larsen er budskapet i *Markens grøde* paradoksalt, mislykket og feilslått. Vurderingene deres står i kontrast til Nobelkomiteens fordi de kritiserer Hamsuns univers for å være et «drømmeland» – heller enn et idealistisk univers. Jeg leser «drømmeland»-metaforen som en ironisk kritikk av den idealistiske lesemåten. Hoel beskjeftiger seg med den samme metaforbruken, men posisjonen hans er gjennomgående positiv. Grieg har et splittet syn, som representerer konflikten mellom Hamsuns litteratur og politiske holdninger. De fem hovedposisjonene i den tidlige resepsjonen føres også videre til den senere resepsjonen.

Nobelkomiteen forvalter kulturell kapital i form av prestisje, som den distribuerer gjennom nobelpristildelingene. Den tidlige resepsjonen av *Markens grøde* viser at kapitalutvekslingen fungerer, og at Nobelprisen har gitt Hamsun legitimitet og et positivt omdømme. Verdigrunnlaget som Nobelkomiteens «judging habitus» representerer, finnes også i resepsjonen som bekrefter at *Markens grøde* er av høyverdig litterær kvalitet, med en idealistisk retning, et godt budskap og et oppbyggelig siktemål. Resepsjonen forholder seg *både* til de eksplisitt uttalte kvalitetene som Nobelkomiteen tilegnet romanen, og til komiteens sentrale stridsemne, nemlig forholdet mellom *Markens grøde* og Hamsuns øvrige forfatterskap. Flere posisjoner, vurderinger og «resepsjonskjeder» har formet den tidlige *Markens grøde*-resepsjonen, og Nobelkomiteens vurdering er én av dem. Min påstand er at Nobelkomiteens idealisme-orienterte posisjon en én klar forventning for leserne av *Markens grøde*. Slikt sett er Nobelkomiteens vurdering en betydelig stor del av forventningshorisonten til den tidlige resepsjonen. Analysen bekrefter at Nobelprisen har en viktig rolle i det kulturelle hierarkiet fordi den har en rådende litterær definisjonsmakt. Dermed har den mulighet til å påvirke resepsjonens forståelse av litteraturen. Det er likevel viktig å påpeke at deler av resepsjonen er negativ til Hamsuns forfatterskap generelt og til *Markens grøde* spesielt. Flere stiller seg bevisst eller ubevisst i opposisjon til Nobelkomiteens vurdering. De kritiske lesningene blir flere i takt med at Hamsun trer fram som en politisk skikkelse. Hamsuns politiske syn blir i økende grad et problem for resepsjonen, etterhvert som hans reaksjonære holdninger og konservative syn blir mer fremtredende. Nobelkomiteens vurdering og «Hamsun-problemet» er to separate

forhold som står i sterk kontrast til hverandre i resepsjonen. Forholdene inngår i og regulerer resepsjonens forventningshorisont på hver sin måte.

Analysen viser at deler av *Markens grøde*-resepsjonen inntar den samme posisjonen som Nobelkomiteen, og at komiteens vurdering inngår i resepsjonens forventningshorisont. Analysen argumenterer for at ulike posisjoner og «resepsjonskjeder» traderes i resepsjonen og mellom lesere til ulike tider. Resepsjonen utvikler seg, og blir mer og mer kompleks i takt med historien. Flere posisjoner sammenfaller med hverandre fordi kritikerne ikke alltid gir entydige vurderinger, men de positive *Markens grøde*-kommentatorene er positive på ulike måter, samtidig som de negative er negative på ulike måter. De har til felles at de posisjonerer seg ved eller mot Nobelkomiteens vurdering.

Kapittel 5: Den senere resepsjonen av *Markens grøde* (1945–2019)

I dette kapitlet analyserer jeg den senere nordiske, hovedsakelig norske, resepsjonen av *Markens grøde*. Kapitlet konsentrerer seg om resepsjonen i perioden fra slutten av andre verdenskrig i 1945 og fram til i dag. I likhet med den tidlige er den senere resepsjonen variert, mangfoldig og kompleks. Analyse materialet er strukturert rundt hovedsjangrene litteraturhistorier og litteraturforskning, og hver del er ordnet kronologisk for å synliggjøre den historiske utviklingen i resepsjonen.

Jeg presenterer og analyserer resepsjonen i lys av de resepsjonsestetiske og litteratursosiologiske perspektivene. Avslutningsvis gjør jeg en oppsummerende diskusjon av funnene fra den senere resepsjonen. Formålet er å forstå hvordan *Markens grøde* blir vurdert etter 1945, og å undersøke hvordan resepsjonen stiller seg til Nobelkomiteens vurdering og den tidlige resepsjonen. Heller ikke det senere resepsjonsmaterialet gir entydige svar på hvilken betydning nobelpristildelingen har hatt for resepsjonen. Jeg identifiserer ikke bare eksplisitte sammenhenger mellom Nobelkomiteens vurdering og resepsjonen, men diskuterer verdisyn, tolkninger og vurderingspraksiser som samsvarer eller står i kontrast til hverandre. Den senere resepsjonen skiller seg fra den tidlige fordi «Hamsun-problemet» eskalerte da Hamsun trådte fram som tyskvennlig med nazistiske sympatier. Mange av de senere resepsjonstekstene – om ikke alle – knytter seg til problematikken og inntar et standpunkt.

5.1 Resepsjonen i litteraturhistorier

Hamsun og *Markens grøde* er viet stor plass i litteraturhistoriene etter andre verdenskrig. Omtalene og vurderingene er betydelig flere og mer omfangsrige enn i den tidlige resepsjonen. Litteraturhistoriene som jeg analyserer er skrevet av Andreas Hofgaard Winsnes, Harald Beyer, Francis Bill, Willy Dahl og Per Thomas Andersen. Avgrensningen er gjort med hensikt om å inkludere de mest toneangivende litteraturhistorikerne fra perioden, samt å dekke tidsspennet som jeg opererer med i oppgaven. Jeg analyserer dem i samme rekkefølge som de ble gitt ut, men jeg starter med Winsnes' litteraturhistorie for å introdusere et viktig poeng: Flere litteraturhistorier ble redigert i etterkant av andre verdenskrig på grunn av Hamsuns handlinger i krigsårene. Dette resepsjonsmaterialet understreker også at det ikke går tydelige skiller mellom litteraturhistorie, litteraturforskning og litteraturkritikk. Disiplinene ble lenge ansett som flere sider av samme sak.

5.1.1 Det universelle og opprinnelige (Andreas Hofgaard Winsnes)

Andreas Hofgaard Winsnes var litteratur- og idéhistoriker. Han skrev det femte bindet av Bull, Paasche, Winsnes og Houms omfattende *Norsk litteraturhistorie*. Førsteutgaven kom i 1937, og andreutgaven i 1961.

Fremstillingene er gjennomgående farget av en positiv kvalitetsvurdering av Hamsun og *Markens grøde*. Winsnes antyder at Hamsun står i en særstilling i den norske litteraturen:

Fra Hamsun lyder igjen med en kraft og en egenart som neppe fra noen annen av hans samtidige – hjemme eller ute – det stadig tilbakevendende rop til en sivilisasjon som vantrives blant de ting den selv har skapt: glem ikke opphavet, bryt ikke forbindelsen med urkreftene, den første nakne begynnelse, sjelen, jorden, universet (Winsnes 1961: 254).

Winsnes vurderer Hamsuns diktning som kraftfull og unik, og ordlyden forsterker det positive inntrykket. Han inntar en idealisme-orientert posisjon ved å knytte Hamsun til «urkreftene» og sjelen. Hamsuns grunnlag for *Markens grøde* var, ifølge Winsnes, at jordbruket var veien ut av livsforfalskningen og livsforfeiletheten; man skulle søke det egentlige og fundamentale liv. Winsnes' positive vurdering forsterkes av rause omtaler:

Det store dikterverket er i sin utforming en slags robinsonade, men har – uten at noen direkte påvirkning har funnet sted – sine litterære aner langt tilbake i tiden, helt til antikken. Det er i romanens moderne form et læredikt om jordbruket, men et læredikt uten pedanteri, uten skolestøv, betagende i sine enkle, rene linjer, stort og mektig som naturens egen tale (Winsnes 1961: 457).

Winsnes fremstår panegyriske, ikke minst fordi ordvalget er kritikerklisjeer, som at *Markens grøde* er en «ren», «stor» og «mektig» roman. Han mener at Isak realiserer jordbrukets *idé*, og at «Han er fra alle tider og alle land» (Winsnes 1961: 457). Ifølge en slik posisjon uttrykker romanen noe unisont og samlende gjennom Isak. Det samme gjelder Sellanraa, som utvikler seg «etter sin nødvendighet, sin egentlige mening, ikke isolert, men som ledd i det hele». Romanen var et evangelium, og budskapet gav mer gjenklang enn noen andre av Hamsuns bøker (Winsnes 1961: 458). Winsnes' konklusjon er at Hamsuns poesi er enestående og unik. Hamsun hadde en treffsikker stil, med sans for det uventede og overraskende. Han kan «åpne til uendelige verdener», og oppnår målet sitt: å bryte ned det automatiske jeg, og åpne for sjelens eget spontane liv (Winsnes 1961: 467).

Winsnes' retorikk indikerer at han er enig med Nobelkomiteens vurdering:

I 1920 gav Svenska Akademien ham Nobelprisen. Det var dikteren av «Markens Grøde» som ble hyldet. Også langt utenfor Nordens grenser nådde hans budskap. H. G. Wells priste «Markens Grøde» som et av verdenslitteraturens monumentale verker. Den tyske dikter Kasimir Edschmidt priste i en stor lovtale Hamsun som den første der i romanen realiserte «den germanske ånd» (Winsnes 1961: 459).

Winsnes kobler nobelpristildelingen til Hamsuns internasjonale omdømme, og viser til forfatterne Wells og Edschmidts vurderinger av nobelprisromanen. Dermed stiller han seg

indirekte bak vurderingen av *Markens grøde* som en monumental, viktig og «germansk-åndelig» roman. Mer direkte mener han at romanen forvalter noe universelt, sjelelig og opprinnelig. Winsnes' posisjon har likhetstrekk med Nobelkomiteens idealistiske lese måte.

Winsnes' litteraturhistorie ble redigert på grunn av Hamsuns oppførsel under andre verdenskrig. Andreutgaven dekker et større tidsrom enn førsteutgaven, og Winsnes bruker fem sider på å redegjøre – nokså apologetisk – for Hamsuns opptreden i krigsårene. Han slår fast at Hamsun ble «revet med inn i storpolitikken malstrøm» under verdenskrigen (Winsnes 1961: 463). Jeg tolker malstrøm-metaforen som at Winsnes tilegner Hamsun uskyld fordi han delvis ufrivillig og tilfeldig ble «kastet ut» i politikken. Winsnes mener at Hamsuns politiske tenkning «ikke er uten psykopatiske drag», men argumenterer likevel for at det finnes en sammenheng i den, og at Hamsun selv var klar over konsekvensene (Winsnes 1961: 465). Første- og andreutgaven av Winsnes' litteraturhistorie viser skiftet som resepsjonen stod overfor i krigsårene. Endringene i utgavene, altså de ekstra sidene om Hamsuns politikk og nazisme, viser hvordan litteraturhistorien måtte omskrives på grunn av «Hamsun-problemet». Omskrivingen er et forsvar og en legitimering av Hamsuns litteratur. Jeg forstår den resepsjonsetetisk, det vil si som et uttrykk for «horisontendring». Hamsuns nazisme medførte en forskyvning i resepsjonens forventninger til litteraturen hans, som følgelig gjorde at forståelsesgrunnlaget endret seg. Winsnes' posisjon stod uendret etter andre verdenskrig, men det ble nødvendig å forsvare og legitimere Hamsuns status og litteraturhistoriske plass.

5.1.2 Høysangen til det produktive livet (Harald Beyer)

Harald Beyer var kritiker og litteraturhistoriker. Han skrev *Norsk litteraturhistorie*, som kom i 1952. Beyer gir en positiv vurdering av *Markens grøde*, men han lar ikke «Hamsun-problemet» stå ukommentert. Han hevder at en lyrisk grunntone er gjennomgående i Hamsuns forfatterskap:

Lyrikken strømmer gjennom naturbildene fra Nordland, stundom som ekstase, stundom som stille hvissing i et inderlig samliv med skogen og fjellet. Sjelen klinger med i naturens rytme, i årstidenes skiftninger. [...] Ingen lyd unngår dikterens øre, ingen tone i naturens orgel, skrattingen fra «skjura», lommens skrik, sangen av svaner, orreklunk og surret av insekter. Og hans øye har en merkelig evne til å oppfatte småtingene (Beyer 1952: 373).

Beyers ordvalg gir Hamsuns litteratur et lyrisk, klanglig og musikalsk preg. Omtalen har hyppig bruk av metaforer som henspiller på lyrikken, eksempelvis: «Sjelen *klunger* med i naturens *rytme*», «ingen *tone* i naturens *orgel*» og «*stille hvissing* i et inderlig samliv» (mine uthevninger). Beyer tilegner Hamsun en lyrisk tendens og en poetisk stil, som bidrar til bildet av Hamsun

som en høytstående forfatter. Beyer knytter Hamsuns lyrikk til naturen i sin helhet, som videre gjør at han fremstår viktig og nærmest guddommelig.

Beyer beskriver vandreren som «en ensom mann, dikterens geniale nyskaping i verdenslitteraturen, i mangt hans eget kjøtt og blod» (Beyer 1952: 373). Gjennom vandreren luftet Hamsun frustrasjon over «alt i tiden som irriterte ham». Slik Beyer fremstiller det, ble bonden i Hamsun sterkere etter at han flyttet til Nørholm. Dessuten fikk han en større kjærlighet til de enkle forholdene. Beyer leser *Markens grøde* som en «høysang til det produktive livet», og han mener at romanen grunnla Hamsuns berømmelse. For Beyer er budskapet tydelig: «Vend tilbake til naturen, eller rettene, til den primitive og egentlige kultur». Budskapet roper gjennom «en skjønn, ofte underfundig, stundom dithyrambisk stil»³¹ (Beyer 1952: 374).

Beyers vurdering er overstrømmende, men han overser ikke Hamsuns holdning i krigsårene. Han synes at den gamle Hamsun er en tragisk skikkelse: «En lidenskapelig individualist og en elsker av ånd sluttet seg til det mest åndsforlatte og mekaniske system som verden har sett» (Beyer 1952: 375). Beyer formulerer et viktig paradoks, nemlig at Hamsuns åndelighet er i strid med nazismen som politisk system. Beyer kaller *Paa gjengrodde stier* for et forsøk på «forklaring», og han er klar på at forklaringsforsøket er tragisk. Selv om Beyer viser forakt for Hamsuns oppførsel, mener han at forfatterskapet er verdifullt: «norsk åndsliv kan ikke avskrive hans diktning uten å bli atskillig fattigere». Beyers posisjon kobler seg delvis til Nobelkomiteens fordi han mener at Hamsun er en «elsker av ånd» og at *Markens grøde* er høyverdig og har et viktig budskap. Samtidig er posisjonen typisk for tendensen om å anerkjenne Hamsuns litteratur, mens politikken forkastes. Konflikten er ikke bare et paradoks i Beyers vurdering. Den viser også hvordan Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* som idealistisk og harmonisk står i kontrast til politikken som Hamsun selv fremmet.

5.1.3 En stor og hellig naturfølelse (Francis Bull)

Francis Bull var en innflytelsesrik professor, litteraturhistoriker og kulturpersonlighet. Sejersted kaller ham for «personifikasjonen av norsk historisk litteraturhistorisk skriving» (Sejersted 1999: 127). I 1953 holdt Bull en tale på Det Norske Studentersamfund, med tittelen «Knut Hamsun på ny». I talen oppfordrer han studentene til å lese Hamsun uten å dømme ham.

Bull redegjør for sitt eget forhold til Hamsun. Han sier at det har gått tretten år uten at han har «orket å røre ved» Hamsuns bøker. Nå har Bull lest Hamsun på nytt: «Og gjengrodde stier kan ha en merkelig charme, en lukt av muld, en frisk og grønn frodighet, en fylde av gamle,

³¹ «Dithyrambe» er en gresk korsang og en type lyrisk jubelhymne (Sejersted 2018: 12; Gullestad 2018: 30).

halvglemte setninger og opplevelser» (Bull 1954 [1953]: 5). Bull forteller at han selv har vandret «på gjengrodde stier». Ytringen er et eksempel på «retorisk speiling», der Bull hermer stilgrep fra *Paa gjengrodde stier*, som er objektet for kritikken. Speilingen gir et inntrykk av nærhet mellom Bull og Hamsun, som følgelig kan styrke Bulls troverdighet.

For Bull var nylesningen en positiv opplevelse, men han synes at Hamsuns oppførsel er problematisk: «Hamsuns artikler i 1940 inneholdt ord som virket dypt forstemmende og frastøtende, og som gjorde dobbelt vondt i våre sinn nettopp fordi Hamsun var den av vår tids diktere her til lands som vi hadde elsket høyest». Bull vil rydde vei gjennom de vonde minnene og søke tilbake til de gode minnene fra Hamsuns tidligste forfatterskap. Retorikken vitner om at han har en apologetisk holdning til Hamsun. Han minner om at Hamsun var gammel, og dessuten så tunghørt at han ikke kunne snakke med folk. Han fikk ikke et helhetlig bilde av «stemningen i landet», slik Bull fremstiller det (Bull 1954 [1953]: 6). Konklusjonen er klar: «i rettferdighetens navn må vi erkjenne at alderen og døvheten tjener Hamsun til en viss unnskyldning, – men heller ikke mer» (Bull 1954 [1953]: 7). Bull understreker poenget ved å vise til andre forfattere som har vært anklaget for forræderi men som vi likevel har unnskyldt, eksempelvis Kaj Munk, Henrik Wergeland og Bjørnstjerne Bjørnson.

Bull vil ikke la Hamsuns oppførsel utslette diktningen, og han fremstår nostalgisk når han hevder at en gammel følelse av kjærlighet ikke kan ruste bort (Bull 1954 [1953]: 8–9). Budskapet til studentene er:

Ta fatt på hans bøker uten forutfattat mening, – gled dere over å møte en av de virkelig skapende diktere, og en sprogkunstner som hører til de største i all nordisk litteratur. Selv om dere – forhåpentlig! – vil reagere mot somme av hans anskuelser, vil dere ikke kunne unngå å bli betatt og bedåret av hans fantasirikdom, naturfølelse og livsfylde, hans artistisk fullkomne stil og uimotståelige humor (Bull 1954 [1953]: 9).

Bull er engasjert når han omtaler Hamsuns litteratur, men han indikerer at studentene skal møte Hamsun med en viss skepsis og reaksjon. Bøkene vil fremdeles imponere, og Bulls positive opplevelse bekreftes av ordvalg som «fantasirikdom», «uimotståelig humor» og «artistisk fullkomne stil». Den fullkomne stilen er viktig for Bulls vurdering. Han hevder at Hamsun hadde en ny, personlig, rik og prydelig stil: «han slo gjerne krøll på ordene, pyntet opp med lyd og farver, lot setningene slynge seg mykt og smidig, med muntre innfall og lekende ynde» (Bull 1954 [1953]: 18).

Bull mener at *Markens grøde* er en av vår litteraturs store bøker, og at den er et hovedverk bland Hamsuns romaner i episk og «objektiv» stil (Bull 1954 [1953]: 26–27). Vurderingen hans peker i retning av idealismen fordi den beror på at *Markens grøde* gir allmennheten tilgang en hellig naturfølelse:

Nybyggeren Isak på Sellanrå er hans helt, med en primitiv hårdførhet og styrke og tålmodig utholdenhet uten like. Men enda om vi ikke alle kan være som han, sørger dikteren for å lære oss at den store og hellige naturfølelse – som Isak eier uten å kunne finne ord for, men som hele romanen er fylt av, – den kan enhver av oss få del i (Bull 1954 [1953]: 27).

Posisjonen til Bull har likhetstrekk med Nobelkomiteens fordi han argumenterer for at romanen er fylt av en bestemt *følelse* som Hamsun lar leserne ta del i. Bull mener at Nobelprisen vakte glede i Norge og i resten av verden, men at de to neste romanene – *Konerne ved Vandposten* og *Siste Kapitel* – ikke stemte med forventningene til en «idealistisk» dikter (Bull 1954 [1953]: 27). Han gir uttrykk for at Nobelprisen tilegnet Hamsun et sett av forventninger knyttet til det idealistiske budskapet, som skulle følge ham videre i forfatterskapet.

Bulls standpunkt er at det må være tillat å nyte Hamsuns litteratur uten å akseptere nazismen. Han oppfordrer studentene til å «ta følge» med en av Hamsuns mange vandrere. Da «vil turen gi dere mange gleder, og dere behøver ikke å gå fra ham, selv om han av og til sier noe som dere slett ikke er enige i» (Bull 1954 [1953]: 36–37). Studentene bør lese «jegg-bøkene fra hans ungdom», vandrerbøkene, *August*-bøkene, *Segelfoss by* og *Markens grøde* (Bull 1954 [1953]: 38). Bulls tale er viktig for å forstå hvordan «Hamsun-problemet» utviklet seg. Han legger ikke skjul på at Hamsun er en kontroversiell forfatter, men stiller seg positiv til litteraturen hans. Han argumenterer for at Hamsun fortjener anerkjennelse, til tross for oppførselen i krigsårene.

I likhet med Winsnes' litteraturhistorie, ble noen av Bulls utgivelser redigert etter andre verdenskrig. Et eksempel er utgivelsene av Hamsuns artikler. Den første artikkelsamlingen kom i 1938, med et etterord der Bull redegjør for utvalget. I utgivelsene fra 60-årene kom samlingen med et forord som i stor grad likner det første etterordet. Det nye forordet har imidlertid en annen hensikt. Bull skriver:

Da jeg nå, 25 år senere, tok boken for meg igjen med tanke på muligheten av en ny utgave, gav den meg enkelte minnelser om det han skrev i 1940, men også noen bidrag til forståelse av hans holdning under krigen, og først og fremst en rekke prøver på hans mesterskap som skribent (Bull 1968: 5).

Hamsuns opptreden i krigsårene rokket ved omverdens forståelse av ham. Flere forlag og litteraturhistorikere fikk behov for å forsvare, belyse og lete etter forståelse for Hamsuns handlinger, deriblant Bull.

5.1.4 Et fortettet samtidsbilde (Willy Dahl)

Willy Dahl er professor, litteraturhistoriker og kritiker. Han skrev *Norges litteratur*, som består av tre bind. Det andre bindet kom ut i 1984, hvor han gir en kort og presis presentasjon av *Markens grøde*:

Markens Grøde er urealistisk på samme måte som Segelfoss-romanene: Alt går for fort og enkelt. Men en slik lese måte yter ikke rettferd mot bøkene som fortettete bilder av den norske samtid. Det er Hamsuns mesterskap at han klarer å holde fast dette overordnede perspektivet samtidig med at bøkene yrer av hverdagsnære og konkrete detaljer (Dahl 1984: 237).

Hamsun har en evne til å personifisere og konkretisere, slik Dahl uttrykker det. Vurderingen som fremkommer i sitatet er ambivalent, og står dessuten i et interessant forhold til Nobelkomiteens. På den ene siden mener Dahl at *Markens grøde* er en urealistisk roman. På den andre siden mener han at den forener trivielle og konkrete detaljer, og fungerer som et fortettet bilde av den norske samtiden. *Realistisk* var den heller ikke i Nobelkomiteens vurdering, men snarere idealistisk og forskjønnende. Dahl, som Nobelkomiteen, vurderer *Markens grøde* som et samtidsbilde, som tyder på at romanen griper inn i det samtidige på en idealistisk måte.

5.1.5 Utopien og sivilisasjonskritikken (Per Thomas Andersen)

Per Thomas Andersen representerer den nyeste litteraturhistorieskrivingen. Han skrev *Norsk litteraturhistorie*, som ble utgitt for første gang i 2011. Andreutgaven kom i 2012, og er grunnlaget for min analyse. Andersens presentasjon av Hamsun er omfattende, og går over ti sider. Han møter Hamsun med begeistring, og presentasjonen av *Markens grøde* har positive undertoner.

Andersen hevder at Hamsun har en stilistisk og humoristisk mesterklo. For Andersen fremstår Hamsun som «en av de mest elegante og særpregede kunstnere som noensinne har håndtert det norske språket». Andersen karakteriserer forfatterskapet med en «underfundig og ironisk humor», «fengslende prosalyriske stemninger» og «urovekkende individualpsykologiske studier». Hamsun fortalte om «sjarmerende, uforglemmelige typer» og mestret folkelivsskildringen. Videre omtaler han Hamsun som «fargerik» og «fascinerende». Han ser på forfatterskapet som blant de mest betydningsfulle i norsk litteraturhistorie. Andersen legger ikke skjul på «Hamsun-problemet», og han trekker fram Ossietzky-saken, barnemorddebatten og nazismen. Hamsun er Norges mest feirede og mest skandaliserte forfatter, mener han (P. T. Andersen 2012: 289–290).

Andersen hevder at *Markens grøde* er «svært annerledes enn nittitallsromanene». Han trekker likevel fram noen konstante særtrekk, deriblant vandremotivet:

Den rastløshet, bevegelse og dynamikk som er så sterkt til stede i Hamsuns vandrerskikkelser, gjør blant annet at hans diktning neppe lar seg ideologisk fiksere i endelige og klart definerbare standpunkter, slik det er tilfelle med hans uttalelser utenfor diktningen. Det finnes alltid ambivalens, flertydighet og ulike motstemmer i Hamsuns fortellinger. Selv *Markens grøde*, som av og til løfter seg opp i en profetisk forkynnende retorikk, lar motstemmer tale og ulike livsprosjekter møtes i fortellingens spenningsfelt (P. T. Andersen 2012: 291–292).

Andersen mener at ambivalens og flertydighet er typisk for Hamsuns forfatterskap. Til og med *Markens grøde* har slike motstemmer, selv om den er høyverdig og profetisk forkynnende. Andersens standpunkt er at *Markens grøde* ikke kan leses på én måte. Vurderingen beror på at romanen er utopisk, antimoderne og sivilisasjonskritisk, med trekk fra robinsonaden og pastoraldiktningens idylliske naturbilde. *Markens grøde* er langt fra ideologisk entydig, mener Andersen: «Vi møter ikke bare den primitive naturkraften Isak Sellanraa, men også den rastløse vandrersfiguren Geissler, og de er ikke nødvendigvis enkle motpoler i romanens verdisystem». Han bekrefter at romanen er idealistisk ved å hevde at romanpersonene er idealiserte skikkelser og typer med en representativ funksjon (P. T. Andersen 2012: 294). Han beskriver Isak som en pioner, «som en del av naturens egen kraft», som nærmest er «identisk med de prosesser og livssykluser som fins i naturen og får jorden til å gi grøde». Selv om Andersens vurdering er positiv, er han tydelig på at utopien og sivilisasjonskritikken er tvetydig ved at den antimoderne avskyen står i kontrast til at det hentes maskiner til Sellanraa (P. T. Andersen 2012: 295). Avslutningsvis peker Andersen på at Hamsuns romaner, tross handlingene hans, fortsatt leses med stor entusiasme. Han er blant de mest «levende» norske forfatterne, slik Andersen fremstiller det. Han mener at Hamsun er sentral fordi verkene markerer historiske omslag eller paradigmeskifter i den litterære utviklingen (P. T. Andersen 2012: 297).

Ordlyden i Andersens litteraturhistorie bidrar til Hamsuns positive omdømme. Andersen legger vekt på at Hamsun er betydningsfull i den norske litteraturen, og at *Markens grøde* har en profetisk forkynnende retorikk. Posisjonen hans er i overenstemmelse med Nobelkomiteens fordi han direkte og indirekte bekrefter at romanen er idealistisk og monumental. Andersens vurdering er imidlertid tidstypisk, og litteraturhistorien er skrevet nærmere hundre år etter nobelpristildelingen i 1920. Andersens vurdering er tuftet på et bredere forståelsesgrunnlag enn Nobelkomiteens, og tidligere resepsjon og en utvidet forventningshorisont ligger til grunn.

5.1.6 Oppsummering: Litteraturhistoriene og Nobelkomiteens vurdering

Hos litteraturhistorikerne i den senere resepsjonen isolerer jeg to av de allerede kjente hovedposisjonene. Winsnes, Beyer, Bull, Dahl og Andersen representerer *delvis* den idealismeorienterte posisjonen, og er enige med Nobelkomiteens vurdering. Alle tar imidlertid forbehold, fordi «Hamsun-problemet» ikke kan stå ukommentert hos noen av dem. Litteraturhistorikerne representerer den idealismeorienterte posisjonen og «Hamsun-problemet». Problematikken inngår i forventningshorisonten til alle litteraturhistorikerne, men Winsnes og Bulls vurderinger viser eksplisitt hvordan den virker inn på den senere resepsjonen. Arbeidene deres ble utgitt på

nytt etter andre verdenskrig, og vurderingene trengte et forsvar på grunn av Hamsuns uttalte nazistiske sympatier. «Hamsun-problemet» definerer forskjellen mellom litteraturhistorienes vurderinger før og etter andre verdenskrig. Mens litteraturhistorikerne i den tidlige resepsjonen i langt mindre grad forholder seg til Hamsuns samfunnssyn, er nazismen unevnelig for de senere litteraturhistorikerne. Litteraturhistoriene etter 1945 trenger å legitimere og kommentere Hamsuns holdninger og politikk. Resepsjonsmaterialet vitner om et skifte i resepsjonen og en regulering av forventningshorisonten, som skyldes historiske omstendigheter og ytre påvirkninger.

Av de fem litteraturhistorikerne er Winsnes' vurdering tydeligst i tråd med Nobelkomiteens. Winsnes stiller seg implisitt bak Wells og Edschmidts vurderinger, mens Dahl vurderer på samme måte som komiteen ved å vektlegge *Markens grødes* funksjon som et fortettet samtidsbilde. Bull argumenterer for en nylesning av Hamsun, og vurderer *Markens grøde* positivt. Han stiller seg ikke eksplisitt bak Nobelkomiteens vurdering, men han understreker at Nobelprisen knyttet en forventning om idealisme til Hamsun. Beyers vurdering er delvis i tråd med Nobelkomiteens fordi han forkaster Hamsuns politikk, men mener at *Markens grøde* har en høyverdig stil og et viktig budskap. Andersens presentasjon er omfattende. Han vurderer romanen positivt og tilegner den høy kunstnerisk verdi. Han er den seneste representanten fra litteraturhistorie-resepsjonen, og ser ut til å reprodusere deler av den tidligere resepsjonen. Det kommer spesielt til uttrykk gjennom formuleringer som «underfundig», «ironisk humor» og «prosalyriske stemninger». På tross av at «Hamsun-problemet» er et rådende tolkningsgrunnlag, gir litteraturhistorikerne i hovedsak positive vurderinger av *Markens grøde*. Hver av dem danner kurante sammenligningsgrunnlag med Nobelkomiteens vurdering. Selv om litteraturhistorikerne i den senere resepsjonen har et langt bredere vurderingsgrunnlag enn den tidligere, er Nobelkomiteens vurdering fremdeles en del av forventningshorisonten, og den idealisme-orienterte posisjonen dominerer.

5.2 Resepsjonen i den øvrige litteraturforskningen

Resepsjonen i «den øvrige litteraturforskningen» er en vid kategori som inkluderer biografier, litterære analyser, avhandlinger, vitenskapelige studier og forskning som vurderer *Markens grøde*. Resepsjonsgruppen er omfattende, men materialet er avgrenset med hensikt om å dekke ulike posisjoner og samtidig ivareta tidsspennet. Jeg analyserer arbeidene til et utvalg Hamsun-forskere- og kommentatorer, henholdsvis Hans Heiberg, Aasmund Brynildsen, Rolf Nyboe Nettum, Anna Sofie Hansen, Atle Kittang, Øystein Rotttem, Jørgen Haugan, Britt Andersen,

Frode Lerum Boasson, Henning Howlid Wærp og Even Arntzen. Jeg analyserer forskningsbidragene i samme rekkefølge som de ble gitt ut.

5.2.1 *Drømmer og hekseri (Hans Heiberg)*

Hans Heiberg var journalist, forfatter, teatersjef og kritiker. I 1949 skrev han en artikkel i anledning Hamsuns nittiårsdag, der han reflekterer kritisk omkring Hamsuns litteratur og holdninger. Artikkelen står i samlingen *Peilinger* fra 1950.

Heiberg beskriver Hamsuns storhet: «I Norge har det aldri, hverken før eller senere vært en slik diktnings trolldom, en ordets mester over alle mestre. Han tumlet magisk med ord så det glødet og lyste, omgitt av en mystisk, dagende aura, ordene fikk liv og alt ble nytt». Han omtaler Hamsun som et underlig mirakel som verden stirret forhekset og betatt på (Heiberg 1950 [1949]: 51). Etter 1945 fikk verden øye på Hamsun fra vrangen, ifølge Heiberg. Verdens Hamsun-bilde hadde endret seg:

Nå [...] er han en utskjemt gammel stakkar som lever videre til spott og spe. Det er kald taushet om hans verk, som om det aldri hadde vært til, bare i avisenes nyhetsspalter dukker hans skygge av og til fram som gjenferdet av en fortersket skandale. Fins det et sørgeligere syn enn en avslørt, forlatt og foraktet guddom? Men det er den samme mannen (Heiberg 1950 [1949]: 52).

Publikum mistet interessen for Hamsun, slik Heiberg fremstiller det. Bare skyggen av ham fikk oppmerksomhet, og «Hamsun-problemet» trådte fram som et skandaløst gjenferd.

Heibergs standpunkt er at tiden er inne for å søke sammenheng i Hamsuns «tragiske skjebne». Vi bør anerkjenne Hamsun og møte ham uten hysteri, men med forbehold. Vi skal ikke «benekte hans eksistens og fortie hans verk», men vi skal heller ikke tro at det har «skjedd ham urett» i rettsoppgjøret. Vi skal ikke beruse oss i Hamsun (Heiberg 1950 [1949]: 52). Heiberg benekter at Hamsun var en «tullet gamling ført på avveier». Hamsun var døv og svekket under krigen, men hadde «fortsatt sine standpunkter og fulgt sitt livssyn til ytterste konsekvens». Hamsun trodde aldri på demokrati, fremskritt og samfunnsutvikling. Han trodde på overmennesket, og hans drømmeverden er i bunn og grunn autoritær. Hamsun var en drømmer fra begynnelse til slutt, og som drømmer forhekset han leserne (Heiberg 1950 [1949]: 53). I drømmeverdenen kunne Hamsun «frådse i drømmer han hadde drømt, drømmer han hadde hatt lyst til å drømme, og drømmer han aldri ville våget drømme om å drømme» (Heiberg 1950 [1949]: 54).

Ifølge Heiberg er Hamsuns bøker utgaver av det samme «drømmelandet», og metaforen er vesentlig for hans vurdering av *Markens grøde*. Han mener at «drømmelandet» ligger et sted langt borte, men at det oppleves levende, nært, vidunderlig, velordnet og harmonisk. Det forveksles *nesten* med virkeligheten, men åpner ikke for å «leve det håndgripelige livet vi

befinnes oss midt i». Jeg tolker Heibergs metaforbruk som en måte å kommentere Hamsuns utopiske og reaksjonære samfunnsambisjoner på, fordi han avfeier Hamsuns prosjekt ved å fremstille det som urealistisk, naivt og drømmende. «Drømmeland»-lese måten er gammel, og sporer tilbake til Kent og Larsen i den tidlige resepsjonen. Heibergs vurdering av *Markens grøde* er i overenstemmelse med deres posisjon: «Selv Hamsuns mesterverk, den «realistiske» romanen *Markens Grøde*, er en drømmebok – ikke *en* av bokens bedrifter kan omgjøres til virkelighet. Det er ikke en roman for nybyggere, men for Askeladder i peiskroken» (Heiberg 1950 [1949]: 55). Vi må være klar over at Hamsuns litteratur ikke forankrer seg i virkeligheten:

Hvis vi bare vet hva vi gjør når vi lar ham utfolde vår fantasi, har han meget å gi oss, og vi kan ta imot og berikes uten å ta skade av det. Men lar vi hans kunst – som er «uttrykk for en livsanskuelse» – prege vår livsanskuelse, da er det fare på ferde, da drives vi inn i en livsfiendtlig romantikk som gjør det vanskeligere for oss å leve her og nå (Heiberg 1950 [1949]: 55).

Heiberg mener at Hamsuns litteratur er god dersom man ikke lar seg lokke og prege av den. Sitatet illustrerer Heibergs pronomenbruk og utsagnsposisjon, og bruken av «vi» og «oss» fungerer som overtalelsesstrategier og retoriske grep som inkluderer leserne i vurderingen.

Å lese Hamsun krever distanse, slik Heiberg fremstiller det. Ved å omtale *Markens grøde* som «realistisk» – i anførselstegn – stiller Heiberg seg i opposisjon til oppfatningen av romanen som nettopp realistisk. Heiberg fremstiller romanen som alt annet enn virkelighetsnær. *Markens grøde* er en «drømmebok» som likner eventyrene, passelig for «Askeladder i peiskroken». For Nobelkomiteen er *Markens grøde* en roman som idealiserer virkeligheten og er til menneskehetens beste. Heibergs syn er motsatt: *Markens grøde* har ingen forankring i virkeligheten, og det er usunt å la seg påvirke av den. «Drømmeland»-metaforen står ironisk og kritisk i kontrast til Nobelkomiteens vurdering.

5.2.2 *Fluktforsøket (Aasmund Brynildsen)*

Aasmund Brynildsen var forfatter, forlagskonsulent og essayist. Han stilte tidlig spørsmål til «Hamsun-problemet». *Svermeren og hans demon* inneholder fire av Brynildsens essays, deriblant «Svermeren og hans demon» (1952) og «Markens grøde» (1972).

I «Svermeren og hans demon» diskuterer Brynildsen effekten Hamsun har på leserne: «Mette fruer og sultne frøkner dånet under hans vitende grep, bra borgere og gode radikalere sprang opp på stolene og ropte bravo» (Brynildsen 1973a [1952]: 7). Han mener, som flere før seg, at Hamsun drev språklig trolldom og hekseri, og at ingen klarte å holde hodet kaldt under hans «sproglike håndspåleggelse». Leserne måtte gi tapt for Hamsuns «ville fingerferdighet», «svulmende ømhet» og «djevleske underfundighet». Brynildsen diskuterer «Hamsun-problemet» gjennom en metaforbruk som knytter seg til Hamsuns «djevel»:

det var *tidens* djevel, hverken mer eller mindre; det var massen, pakket, demokratiet, humanismen, fremskrittet, bykulturen, intellektualismen, amerikanismen etc. Det var en farlig lang hale den djevelen hadde – kanskje enda meget lengre enn Hamsun selv var klar over – og den skrek da også stygt tilslutt, da han for alvor trakk til. Men så lenge det bare var litteratur, bare oppvisning og konsert, krodde den seg godt, hans djevel, hans publikum kort sagt, den ropte bravo midt i konserten og gav ham en Nobelpris i reaksjon (Brynildsen 1973a [1952]: 9).

Brynildsen hevder at *tidens* djevel fulgte Hamsun i alt han gjorde. Djevel-metaforen henspiller på samfunnet, fremskrittet og leserne. Brynildsen mener at publikum var positive så lenge Hamsuns litteratur «bare var litteratur». Da fikk han positive reaksjoner som resulterte i Nobelprisen. Hamsun kritiseres når litteraturen blir mer enn «sirkuskunster», ifølge Brynildsen. Han hylles når bøkene vurderes som *litteratur*, men når de kritiserer, belærer eller farges av forfatterens holdninger, oppstår problemene.

Brynildsen hevder at Hamsun ble erklært sinnssyk i et forsøk på å bevare forestillingene om «dikningens uansvarlighet» (Brynildsen 1973a [1952]: 10). Han mener at Hamsun åpner for å revidere det estetiserende forholdet til kunsten fordi han demonstrerte mot umyndiggjøringen av dikteren, og påtok seg ansvaret som krevdes av ham (Brynildsen 1973a [1952]: 11). Slik Brynildsen ser det var Hamsun *ikke* schizofren, men det var derimot leserne – som både beundret og hatet ham. Brynildsen vurderer Hamsun som ekte, reaksjonær, hel og konsekvent. Hamsun var ikke en landsförræder, men en förræder mot sivilisasjonen og kulturens idealer. Brynildsens forsvarer Hamsun ved å hevde at han var nødt til å «gripe inn i realitetene» og blande seg i politikken for å bli tatt på alvor (Brynildsen 1973a [1952]: 12–13).

Brynildsen identifiserer en grunntendens hos Hamsun, nemlig det spesifikt menneskelige, erkjennelseslivet, intellektet, en streben mot frihet og en tilbakevending til naturen. Brynildsens kritiske vurdering av *Markens grøde* er i tråd med denne posisjonen. Han leser *Markens grøde* som en utflukt til «Eden-Sellanraa». Romanen var et fluktforsøk, og Hamsun «flyktet» seg til Nobelprisen (Brynildsen 1973a [1952]: 21). Brynildsen mener at *Markens grøde* viser Hamsuns «urinntrykk». Et eksempel fra romanen er når Sivert opplever å være i ett med væren på gården:

Men Sivert kunde det som bedre var: han kjendte Væderen fra Lam og skjønte den og var ett med den, en Slægtning, Medskapning. En gang hadde et mystisk Urindtryk flakket gjennom hans sanser, det var en Stund han aldrig glemte: Væderen gik og aat paa Marken, pludselig slog den Hodet op og tygget ikke mere, den stod bare og saa. Sivert saa uvilkaarlig i samme Retning – nei, intet mærkelig. Men da kjente Sivert selv noget mærkelig indvendig. Det er mest som han staar og ser i Edens Have! tænkte han (Hamsun 1917a: 149–150).

Da Hamsun skrev *Markens grøde* flyktet han til en form for «Edens Have», mener Brynildsen. Flukten er også hovedforskjellen mellom Sivert og Eleseus: Sivert ser med væren mot Eden, Eleseus ser mot byen. Brynildsen stiller noen kritiske spørsmål: «Eleseus, [...] var ikke han også en markens sønn, født av den og næret av den? [...] Er vi ikke det, alle sammen, springer vi ikke

som alle andre skapninger av naturens hånd, er vi ikke alle Markens Grøde?» (Brynildsen 1973b [1972]: 71–72). Brynildsen leser Hamsun som en «så stor realist at han ikke engang lar Isak selv uberørt av syndefallet». Han mener at *Markens grøde* ikke er et glansbilde over Hamsuns Sellanraa. Tvert i mot åpner Hamsun for fremskrittet, og lar «unaturen» gjøre inntog i marken (Brynildsen 1973b [1972]: 76). Konsekvensen er at sluttvignetten – «det grandiose bilde av *Isak Sãmmanden*» – mister effekt, og blir en naiv drøm for «forpinte intellektuelle på flukt fra byen og hele fremskrittet». Drømmen passer ikke for jordens menn som skal brødfø seg av jordbruk. Brynildsen mener at boken bekrefter Hamsuns reaksjonære syn: «Hamsun står som den majestetiske storværen på Sellanrå og stirrer inn i dette tapte Eden, stirrer tilbake mot [...] den enkelhet og den strenge orden som en gang preget menneskenes tilværelse i det nære samliv med naturen» (Brynildsen 1973b [1972]: 78–79). Når Hamsun vender seg bort fra den reaksjonære visjonen og retter blikket mot sin egen samtid, blir han «olm og senker hornene». Når det kommer til stykket kan Hamsun bare «breke av latter». Det er en slik munterhet – «denne uhyrlige latter bak alt» – som ifølge Brynildsen gjør Hamsun til Hamsun (Brynildsen 1973b [1972]: 80).

Brynildsen konkluderer med et paradoks: Hamsuns verk er en dom over hans eget liv. Paradokset er at Hamsun, som Eleseus, livnærte seg av «boken og skriveriet». Likevel forkynner han Isak og Siverts sak. Hamsun var tro til jorden – men på papiret. Hamsun ble en markgreve fordi han gjenerobret marken i diktningen. Brynildsen mener at romanen blir mer aktuell enn noensinne dersom den leses i lys av bondeoppstand og Blut und Boden³²: det Hamsun trodde var en «german bevegelse i europeisk politikk» (Brynildsen 1973b [1972]: 83–84). Hamsun påstår at Isak er fremtidens mann. Den oppfatningen stiller Brynildsen seg mot: «Han hører bare fortiden og litteraturhistorien til [...]. Den fortidige er ofte den som kjemper bitrest mot undergangen» (Brynildsen 1973b [1972]: 103). Brynildsens vurdering stiller seg interessant mot Nobelkomiteens. Han har flere innvendinger mot *Markens grøde*, som knytter seg til forholdet mellom naturen og fremskrittet, den reaksjonære holdningen og drømmeverdenen som Sellanraa representerer. Brynildsen og Nobelkomiteen er enige i at Hamsun er en viktig forfatter, men de er uenige om hvordan. Brynildsen mener at Hamsun er viktig, fordi han trosser realitetene og kritiserer samtiden ved å integrere sine politiske syn i litteraturen. Nobelkomiteen mener at Hamsun er viktig fordi han idealiserer virkeligheten. Brynildsen mener at Hamsun gjorde opprør og forrødte tiden og menneskene (Brynildsen 1973a [1952]: 15). Et slikt forræderi står i kontrast til idealismen. Nettopp det problematiske ved

³² «Blut und Boden» («Blod og jord») var et av de mest brukte slagordene i Hitlers nazismepropaganda.

Hamsun gjør ham aktuell, og hos Brynildsen åpner «problemet» for å diskutere forholdet mellom kunsten og kunstneren.

5.2.3 *Fantasiens makt (Rolf Nyboe Nettum)*

Rolf Nyboe Nettum var professor og litteraturhistoriker, og han har gitt flere bidrag til Hamsun-forskningen. I doktoravhandlingen fra 1970, *Konflikt og visjon: Hovedtemaer i Knut Hamsuns forfatterskap 1890–1912*, tar han ikke for seg *Markens grøde*, men han gir kvalitetsvurderinger av andre sider ved forfatterskapet. Han skriver om *Markens grøde* i artikkelen «Fantasiens grøde. Et aspekt ved Knut Hamsuns diktning», som kom i 1980.

Nettums avhandling tar utgangspunkt i at Hamsun-forskningen og resepsjonen er ambivalent: «Sjarm, ynde, humor, prosalyrikk, stemningsfylde – javel: men kan der ikke i Hamsuns verden også være en sterk forenkling, en ensidighet i synet på menneskenes kår?». Han mener at resepsjonen og forskningen har oversett ensidigheten, og dessuten motsetningen mellom «det lyse spill på overflaten» og den mørkere undertonen (Nettum 1970: 9). Nettums hovedsyn er at romanpersonene til Hamsun har eksistensielle problematikker, og at konflikt og visjon er de viktigste temaene i det tidlige forfatterskapet (Nettum 1970: 10, 296).

I artikkelen fra 1980 viderefører han konflikt-og-visjon-tankegangen. Han slår fast at en viktig side ved forfatterskapet er «de skjulte, hemmelighetsfulle reserver» (Nettum 1980: 89). Nettum mener at fantasien er såpass viktig i Hamsuns forfatterskap at den er grunnen til at verkene fascinerer og suggerer:

Ikke bare skaper Hamsun et univers, befolket av skikkelser det ikke finnes maken til, verken i Hamarøy eller i andre deler av verden, men han rehabiliterer fantasikraften som en skapende impuls i menneskesinnet. Hvis det skulle være *ett* budskap Hamsun har etterlatt seg – tvers gjennom fortumlete diskusjoner, polemikk og fordømmelse – så måtte det være dette: la aldri fantasiens gyldne evne tørre ut! (Nettum 1980: 90).

Nettum mener at Hamsuns budskap er å ivareta fantasien. Budskapet er likevel ikke problemløst. Nettum mener at alt som ser ukomplisert ut i Hamsuns diktning har en motsetningsfylt kjerne. I den første fasen av Hamsuns forfatterskap er skillet mellom liv og kunst opphevet, mens senere blir den skapende fantasien rettet utad (Nettum 1980: 90, 92). Nettum leser fantasien i lys av Hamsuns sans for den komiske effekten, som han mener at setter Hamsun i skyggen av ham selv. Fenomenet peker han også på i *Markens grøde*:

Som kjent forkynner Hamsun her jordbrukets evangelium, gleden ved et naturnært og primitivt liv. Men sansen for det bofaste, det uforanderlige kjemper mot dikterens uovervinnelige betatthet av livets dynamikk, av sansen for forandring og vekst. Derfor ender også *Markens grøde* i et paradoks (Nettum 1980: 94).

Nettun påpeker det paradoksale ved at Sellanraa utvikler seg i retning av det moderne bysamfunnet som romanen selv kritiserer. I vurderingen av Hamsun som fantasiens forsvarer legger Nettun vekt på ett moment: «Hans fantasiutfoldelse har alltid et fundament i denne verden – derfor er det mulig å studere ham under de mest forskjelligartede synsvinkler» (Nettun 1980: 94). Avslutningsvis hevder Nettun at: «Fantasiens grøde er noen annet enn Benonis sild og Isaks hveteavling – den er poesienes gave» (Nettun 1980: 96).

Nettun uttrykker verken en positiv eller negativ holdning til *Markens grøde*, men retorikken vitner om en kvalitetsvurdering som delvis samsvarer og delvis bryter med Nobelkomiteens. Nettun møter Hamsun med undring og fascinasjon, og han er opptatt av fantasien og mystikken i forfatterskapet. Han legger ikke skjul på at Hamsun er en kontroversiell forfatter, men erkjenner at «fantasiens grøde» er en styrke hos ham. Flere steder viser han at fantasien har virket mot Hamsuns fordel. Nettuns posisjon er at Hamsun er viktig fordi han rehabiliterer fantasien som en skapende impuls hos mennesket. Begrepet om Hamsuns fantasi minner om «drømmeland»-metaforen, som blant andre Kent, Larsen og Heiberg leser Hamsun i lys av. Nettuns fantasi-orienterte posisjon har et tydeligere positivt fortegn, hovedsakelig fordi han hevder at fantasiutfoldelsen forankrer seg i det *virkelige* liv. Han skiller seg fra kritikerne som hevder at Hamsuns litteratur er drømmende og *urealistisk*. Nettun argumenterer for at Hamsuns fantasi er en styrke, og at fantasien er grunntendensen i *Markens grøde*. Jeg leser fantasi-perspektivet som en del av et idealistisk forståelsesgrunnlag, der det åndelige og følelsesmessige tilegnes tyngde. Samtidig skiller vurderingen seg fra Nobelkomiteens fordi tolkningsgrunnlaget avdekker paradokser og motsetningsfylte kjerner i *Markens grøde*.

5.2.4 «Publikumstraumet» (Anna Sofie Hansen)

Anna Sofie Hansen representerer den danske Hamsun-forskningen. Hun skrev *Hamsun og publikum*, som kom ut i 1980. Hansens utgangspunkt og studiens egenverdi er forståelsen av «Hamsun-problemet» som en totalitet, i motsetning til tendensen om å dele Hamsun i to: forfatter *eller* politiker. Hansens formål er ikke å felle politisk-moralske verdidømmer, men å diskutere publikums traumatiske forhold til Hamsun og Hamsuns traumatiske forhold til publikum (Hansen 1980: 8). Hun forklarer det hele som et «publikumstraume», som hun også leser *Markens grøde* i lys av.

Med *Markens grødes* «bitre samfundskritik» tatt i betraktning, mener Hansen at det ikke er overraskende at Hamsun sluttet seg til Hitler. Leserne følte seg sviktet og bedratt:

Netop det forhold, at den lyriske evne og den nazistiske tilbøjelighed viste seg forenet i den samme person, at Norges verdensberømte digter, som bl.a. ved at tage Nobelprisen hjem, havde hævdet en norsk tradition og således [...] hørte med til de nationale symboler. At han svigtede Norge til fordel for Tyskland – dvs. optrådte som landsforræder – blev et næsten uløseligt problem for den generation, der havde læst og godtaget Hamsuns forfatterskab, efterhånden som det utkom (Hansen 1980: 10).

Hamsun var et nasjonalt symbol i Norge, men han skapte en følelse av nasjonalt, kulturelt og menneskelig bedrag. Hansen knytter Hamsuns rolle som nasjonalsymbol til nobelpristildelingen. «Publikumstraumet» oppstod hos dem som elsket Hamsun som dikter men som ikke kunne akseptere hans politiske holdninger. Hansen stiller spørsmål til om Hamsun *egentlig* oppfylte Nobelkomiteens kriterier (Hansen 1980: 11, 13).

Hansen mener at «publikumstraumet» kommer til uttrykk i *Markens grøde* gjennom moralen, ironien og underfundigheten: «som uttrykk for en vemod over den tabte evne, der var så mærkelig dobbeltsidig ved på samme tid at være såvel betingelse for – som udelukker af – liv i digtning og/eller liv på et samfundsplan». Ingen av Hamsuns skikkelser er entydige og hele, og Isak er ikke levedyktig uten Geissler, industrialiseringen og byen (Hansen 1980: 24). Hansen forstår romanen som ram kulturkritikk men med en «indbygget romantisk-idealistisk løsningsmodel» (Hansen 1980: 50). Derfor var den også et opplagt emne for Nobelprisen:

Nobelprisen er et kraftigt blått stempel – i hvert fald i en vid borgerlig bevisthed, men kernepunktet er vel det forhold – måske fascinasjonsforhold, at et fundamentalt borgerligt-liberalistisk publikum må give Hamsun ret i hans kulturkritik og trods den økonomiske lavkonjunktur og deraf følgende depression ikke tør – eller ikke vil sætte nogen anden ideologi eller politik i stedet. – Når dette publikum læser Hamsun og måske i særlig grad MARKENS GRØDE, fritages det for ideologiske ko-vendinger. Det slipper for problemerne, idet det romantiserer tilbage til stenalderstadiet (Hansen 1980: 51).

Hansen forstår Nobelprisen som et blått stempel, og hun mener at det borgerlig-liberalistiske publikumet må gi Hamsun rett i kulturkritikken. Om sin egen fascinasjon for Hamsun erkjenner hun at «netop det forhold, at Hamsun overskred denne grænse – f.eks. ved sin hyldest til erklærede nazister midt i den norske kritesituasjon – har været medvirkende årsag til min fascinasjon i første omgang». Hansen skriver at *Markens grøde*-programmet «lod mig aldeles kold», fordi hun var vokst opp med jorden og så på den som basis for sin eksistens. Hun innrømmer at hun identifiserer seg med Hamsun-figurene som ikke passer i den borgerlige eller samfunnsmessige sammenheng som de eksisterer (Hansen 1980: 74). Hamsuns forfatterskap gir mulighet for individuelle opplevelser omkring private tabuer og drømmer: «Med Hamsun er der mulighed for at gå ud over grænsen» (Hansen 1980: 76).

Hansen møter Hamsun med fascinasjon. I stedet for å lese Hamsun som forfatter *eller* politiker, går hun i dybden av «publikumstraumet». Hansens posisjon og vurdering av *Markens grøde* er eksplisitt i tråd med Nobelkomiteens fordi hun erkjenner at romanen er idealistisk.

Hun er imidlertid mer spesifikk om *hvordan* hun leser romanen som idealistisk. Hun mener at romanens idealisme er selve løsningsmodellen, «varskuets» eller budskapet. Hansens studie illustrerer hvordan nobelpristildelingen er problematisk i lys av «publikumstraumet».

5.2.5 Geissler – Hamsuns skygge (Atle Kittang)

Atle Kittang var en ledende skikkelse i den norske litteraturvitenskapen, og ikke minst i Hamsun-forskningen. Boken *Luft, vind, ingenting. Hamsuns desillusjonsromanar frå Sult til Ringen sluttet* er et hovedverk i forskningsfeltet, og regnes ofte som den fremste på området. Førsteutgaven kom i 1984, og andreutgaven i 1996. Boken utmerker seg som Hamsun-resepsjon fordi Kittangs posisjon er karakteristisk. Han beskriver formålet med studien som å «tilby ein nyinterpretasjon av delar av Hamsuns verk, og å syne korleis eit «moderne» teoretisk perspektiv (særleg Lacan-skolens teoriar om begjæret og fantasien) kan hjelpe oss å fange inn Knut Hamsuns forbløffande «modernitet»» (Kittang 1996: 8). Kittangs posisjon skiller tydelig mellom Hamsuns litteratur og politikk – en holdning flere har støttet, og flere har kritisert for å være «apologetisk». Til analysen legger jeg fram delene av *Luft, vind, ingenting* som illustrerer Kittangs kvalitetsvurdering av Hamsun og *Markens grøde*.

Kittang mener at Hamsuns resepsjonshistorie er «historia om korleis forventningar føder forventningsbrot». Han anerkjenner Hamsuns storhet på dens egne, urovekkende premisser:

Det er mi faste overtyding at Hamsuns nazisme aldri kan gjevast noko «enkel» forklaring. Det aller viktigaste er likevel at om det kan formulerast slike hypotesar om samanheng mellom diktarens nazisme og dei fascinasjonane som dannar kjernen i forfatterskapen, så kan dei ikkje rokke ved diktarens brysame stordom (Kittang 1996: 31).

Kittang mener at *Markens grøde* er en atypisk Hamsun-roman fordi den sammenfatter «den sosiale refsarens» budskap i en trygg og positiv form (Kittang 1996: 13, 15). Myten er viktig for Kittangs vurdering. I flere av Hamsuns bøker, og ikke minst i *Markens grøde*, blir profeten, refseren og bonden forent i én og samme posityr, ifølge Kittang. Han mener at romanen er en myte som tilslører reelle og dyptgående konflikter: «Verknadene er ikkje mindre fordi om denne myten ikkje berre er Hamsuns eige ansvar, men i stor grad eit produkt av *Markens grøde* og den mottakinga som boka fekk hos eit krigstrøytt og nostalgisk europeisk publikum» (Kittang 1996: 202). Dessuten er bildet som Hamsun tegner av seg selv en myte og en maske: «Den fastbuande *jordbrukaren*, den mytiske forfattern av *Markens grøde*, figurerer på dei offisielle fotografia, oppstilt med hatt og slips attmed traktoren eller hesja». Myten forsterker uroen som er kjernen i dikterlivet og realiteten bak de ulike rollene som Hamsun skifter mellom, mener Kittang. Han leser tematiske mønstre bak bondevisjonen og den mytiske jorddyrkeren. Mønstrene peker i retning av grunnspenningene i forfatterskapet, som han synes at kommer til

uttrykk i skildringen av Sivert og væren, «urfellesskapen», som også Brynildsen viser til (Kittang, 1996, s. 205). Kittang leser Geissler som representanten for disharmoniene i Hamsuns verk og liv: «Hos han finn vi den same dragnaden mot mytane, idyllane, dei trygge og rolege standpunkta: men òg den uavvendelege erfaringa av distanse og avspaltning som skaper ei slik særeiga iroinsk spenning midt inne i det storfelte lærediktet om jorda». Isak og Geissler personifiserer det dialektiske mønsteret i romanen (Kittang 1996: 207). Kittangs lesning er sterkt Geissler-orientert, og posisjonen hans sporer tilbake til den tidlige resepsjonen. Med *Markens grøde* styrket Hamsun myten om seg selv som «kjærleikens, ungdomens og naturlivets songar» (Kittang 1996: 211). Kittang konkluderer med at *Markens grøde* har en spesiell retorikk:

Men under overtalingskunsten er det «retorikk» i ei anna meining som lar seg augne: retorikk som målet på avstanden mellom «budskap» og «tekst», retorikk som «Skygge» – noko dunkelt og usubstansielt som viser bort frå det handfaste verande, slik jamvel Geissler i *Markens grøde* viser bort frå den handfaste budskapen Hamsun gestaltar i Isak, og han sjølv målber, Geissler som Isaks skugge (Kittang 1996: 311).

Kittang ser en avstand mellom budskapet og teksten i *Markens grøde*, noe som er paradoksalt fordi Hamsun legger fram et håndfast budskap i Isak. Romanen viser selv bort fra budskapet fordi Geissler forvalter et annet budskap enn Isak. Geissler fungerer som Hamsuns «skygge», og budskapet i ham er dunkelt og usubstansielt, slik Kittang fremstiller det. Han viser til Larsen og Brynildsen, som ifølge ham er blant de eneste som har kommet nærme Hamsuns kjerne (Kittang 1996: 311). Kittang anerkjenner Hamsun på tross av de nazistiske sympatiene.

Kittang og Nobelkomiteens posisjoner er interessante i lys av hverandre. Kittangs vurdering beror på at *Markens grøde* styrker Hamsuns myte, og at den er atypisk for forfatterskapet. Nobelkomiteen mente også at *Markens grøde* skilte seg ut. Bare *Markens grøde* gjorde Hamsun Nobelprisen verdig, ifølge komiteemedlemmene. Kittang og Nobelkomiteen er enige i at romanen er atypisk i Hamsuns forfatterskap men jeg leser en nyanseforskjell i forklaringene deres på *hvordan*. For Nobelkomiteen var *Markens grøde* atypisk fordi den var mer idealistisk og harmonisk enn den tidligere produksjonen til Hamsun. For Kittang er *Markens grøde* atypisk fordi uroen er neddempet, konfliktene er mytiske og satiriske, og de insisterende spørsmålene er omformet til trygge svar (Kittang 1996: 13). Faktumet at *Markens grøde* er atypisk er avgjørende for Kittang og Nobelkomiteens vurderinger. Nobelkomiteen brukte faktumet som et argument for romanens høye estetiske verdi. Hos Kittang indikerer faktumet en kritisk holdning som bygger på at romanen er et «tryggere» svar, en maske og en myte.

5.2.6 Geissler og den splittede Hamsun (Øystein Rottem)

Øystein Rottem var litteraturkritiker- og professor, med Hamsuns som ett av sine spesialfelt. Han var Norges ledende kritiker i 1990-årene, og blir beskrevet som engasjert, entusiastisk og teoretisk skolert (Thon 2016d: 466). Han har gitt mange bidrag til Hamsun-forskningen men jeg legger *Hamsun og fantasiens triumf* (2002) til grunn for analysen fordi den er representativ for Rottens posisjon og vurderinger.

Rottem mener at «Hamsun-problemet» vedrører vårt *forhold* til Hamsun mer enn det berører Hamsun selv. Dessuten ser han en sammenheng i problematikken:

Om *dikteren* Hamsun var konsekvensløs på grensen til den rene personlighetsspaltning, så var han konsekvent i sine politiske holdninger. Det *er* en klar sammenheng mellom hans reaksjonære samfunnsyn *før* krigen og hans opptreden *under* krigen (Rottem 2002: 9).

Han synes at problematikken er interessant fordi den setter forholdet mellom politikk og diktning på spissen. Rottem uttaler likevel posisjonen sin eksplisitt på denne måten:

Etter min mening er det likevel på tide at vi gjør opp med dette paradigmet, slik det også er på tid at vi snart får et minnesmerke av et eller annet slag i vår hovedstad, som kan vise alle og enhver at vi har fostret en av de betydeligste prosaforfattere til alle tider. Dermed er det ikke sagt at vi skal se bort fra nazismeproblematikken eller stikke Hamsuns uttalelser og gjerninger under en stol. Hamsuns politiske anskuelser skal ikke bortforklares på mer eller mindre finurlig vis, verken de som er uttrykt *utenfor* eller *i* hans diktning (Rottem 2002: 10).

Rottem utdyper ved å slutte seg til Jon Langdal³³ sin avvisning av de apologetiske holdningene, som Kittang har blitt kritisert for å føre. «Hamsuns synspunkter var og er moralsk og politisk forkastelige», mener Rottem. Han mener ikke at «Hamsun-problemet» bør bringes til opphør, men at vi bør nærme oss problematikken på en annen måte. Vi burde frigjøre oss fra det juridiske, ontologiske, moralpolitiske og psykologiske paradigmet, ifølge Rottem. Snarere burde vi nærme oss problematikken «ut fra en bred ånds-, idé-, og mentalitetshistorisk synsvinkel» (Rottem 2002: 11).

I lesningen av *Markens grøde* legger Rottem avgjørende vekt på Geissler. For det første viser han til Kittangs tolkning av at Geissler speiler Hamsuns grunnleggende disharmonier. For det andre legger han vekt på Hamsun og romanpersonenes rollespill (Rottem 2002: 14). Rottem mener at det er tvilsomt å kalle boken reaksjonær bare fordi den er skrevet til bonden og jorden. *Markens grøde* er «mer sammensatt enn som så» (Rottem 2002: 133). Den er ikke *entydig* utopisk-didaktisk, fordi Hamsun prøver ut en livsform som han distanserer seg fra: «Han beskriver dens positive sider samtidig som han reflekterer over dens grenser og mulighetsbetingelser. I tillegg har Hamsun innreflektert sitt eget forhold *til* og sin egen plass *i*

³³ I en artikkel i *Agora* fra 1999 stiller Jon Langdal seg i opposisjon til Kittangs Hamsun-lesning. Langdal mener at Hamsun fremstiller jøder som å ha moralske og estetiske negative egenskaper, og at forfatterskapet er preget av antisemittisme og rasisme (Langdal 2015 [1999]).

det utopiske universet» (Rottem 2002: 134). Han leser *Markens grøde* som uttrykk for en splittelse: «Den forfatterenære skikkelse i MG, nemlig lensmann Geissler, er preget av de samme splittelseserfaringer som 90-årsheltene. Slik jeg ser det, oppviser fortelleren den samme uavklarte holdning til Isak som romanen i sin helhet gjør til Sellanrå-universet». Rottem leser Geissler som en utopiker som står på avstand til sin egen utopi. Geissler gjør at den utopiske lengselen transformeres til en tragisk bevissthet om utdrivning og utspaltning (Rottem 2002: 139). Rottem knytter lesningen til Hamsuns egen rollekonflikt mellom bonden og forfatteren: Hamsun klarte ikke å drive gården sin på Isaks vis, noe han forsøkte å skjule både for seg selv og andre. Jordbruket stod i veien for Hamsun da han skulle skrive jordbrukets evangelium, noe Rottem synes er ironisk. Omstendighetene rundt *Markens grøde* står i kontrast til romanens budskap, ifølge Rottem (Rottem 2002: 141–142). Geissler gir oss denne innsikten, fordi «Når vi blir oppmerksom på hvor viktig Geissler er, lar det seg ikke lenger gjøre å oppfatte MG som et entydig positivt og harmoniserende verk» (Rottem 2002: 146). I tillegg mener Rottem at Isak og Geissler er avhengige av hverandre: «Praktikeren Isak trenger prosjektmakeren Geissler og omvendt. At de selv er seg bevisst dette, fremgår av den tillit som de gjensidig nærer til hverandre» (Rottem 2002: 149). Rottens posisjon beror på at *Markens grøde* ikke er et utelukkende utopisk verk, men at det reflekterer over sin egen utopidannelse og uttrykker Hamsuns dobbeltbevissthet gjennom Geissler.

Rottem anerkjenner Hamsuns litteratur uten å unnskyldte oppførselen hans. Han argumenterer for en forståelse av *Markens grøde* der Geissler er avgjørende, og at romanen uttrykker en splittet Hamsun. Nobelkomiteens vurdering kan ha definert *Markens grøde* som en utopisk, harmonisk og idealistisk roman. Rottem stiller seg i opposisjon til den idealismeorienterte posisjonen fordi han mener at romanen er langt mer kompleks. Den Geisslerorienterte posisjonen til Rottem bryter med den idealistiske lesningen som Nobelkomiteen fremmet.

5.2.7 Geissler og Nobelprisen (Jørgen Haugan)

Jørgen Haugan skrev biografien *Solgudens fall. Knut Hamsun – en litterær biografi* som kom i 2004. Haugans forhold til Hamsun er, ifølge ham selv, preget av en ambivalent holdning og svingende sympati, men han leser Hamsun som en typisk modernistisk kunstner som står løsrevet fra samfunnsmessig ansvarlighet (Haugan 2004: 7–8).

Haugans presentasjon av *Markens grøde* er tilsynelatende objektiv og nøktern, men undertonene er kritiske. Han bekrefter Nobelkomiteens oppfatning av at *Markens grøde* er atypisk for forfatterskapet ved å hevde at romanen er den eneste med «et klart positivt,

oppbyggelig budskap, og den eneste romanen hvor Hamsun i bred forstand forholder seg til bondens livsform» (Haugan 2004: 241). Programmet er urealistisk, men fungerer godt som en stemning og paradisdrom, mener han. Han avfeier at *Markens grøde* er en robinsonade: «Verket er ingen robinsonade [...] det er en herregård som reiser seg i marken med mange landsbuksmaskiner, tjenestefolk og 60 husdyr». Han understreker paradokset at Sellanraa til slutt blir avhengig av moderniteten. Haugan følger den Geissler-orienterte posisjonen til Kittang og Rottem. Geissler er spesielt viktig for Haugans vurdering, fordi «Uten Geissler ville *Markens Grøde* [...] aldri vunnet oppmerksomhet nok til å innbringe dikteren Nobelprisen» (Haugan 2004: 242). Haugan mener at romanens prosjekt sammenfattes i Geisslers tale til Sivert. Han kommenterer også nobelpristildelingen. Han hevder at: «For å komme i betraktning til Nobelprisen var det viktig å ha det litterære nettverket i orden», noe han mener Hamsun hadde (Haugan 2004: 252).

Haugan gir uttrykk for at *Markens grøde* er av høy estetisk kvalitet, men han gjennomskuer romanens idealistiske sider og er kritisk til Hamsuns intensjon. Haugans posisjon er tydelig farget av Kittang og Rottens tolkning av Geissler. Han skiller seg imidlertid ut ved å eksplisitt knytte Geissler til nobelpristildelingen. Haugan gir Geissler æren for å ha gjort *Markens grøde* verdig en nobelpris. På den måten indikerer han hvilke kriterier han selv mener at gjorde Hamsun til en verdig nobelpriskandidat. Haugan gir uttrykk for at Nobelprisen var fortjent, men dobbeltheten, tvetydigheten og moralen som Hamsun forvalter var hovedgrunnen. Haugans posisjon sammenfaller ikke med idealismen som Nobelkomiteen la til grunn for sin vurdering. Haugan og Nobelkomiteen er enige i at Hamsun var Nobelprisen verdig, men de har ulike oppfatninger om hva som gjorde ham kvalifisert.

5.2.8 Kampen om Hamsuns ettermæle

Jeg skal kommentere hvordan litteraturforskningen etter 2010 vurderer Hamsun og *Markens grøde*, med utgangspunkt i Britt Andersens *Ubehaget ved det moderne* (2011), Frode Lerum Boassons doktoravhandling *Men Livet lever. Hamsuns vitalisme fra Pan til Ringen sluttet* (2015), Henning Howlid Wærps «*Hele livet en vandrer i naturen*» (2018) og Even Arntzens *Hamsuns verden* (2019). På hver sine måter diskuterer de Hamsuns ettermæle, og legger føringer for hvordan han skal leses og forstås. De stiller seg interessant ved eller mot Nobelkomiteens vurdering.

Andersen leser Hamsun fra en ideologikritisk posisjon, og i lys av modernismens symbolsk kjønnete forestillinger. Hun leser Hamsuns romaner som estetiske verk og som politiske meningsytringer (B. Andersen 2011: 28). Hun ser en kraftfull mannlighet i *Markens*

grøde; Isak er et symbolsk uttrykk for hva nasjonen kunne trenge, og forholdet mellom bonden og bondekona skildres i form av naivistisk idyll (B. Andersen 2011: 106–107). Hun mener at Nobelkomiteens vurdering medførte en endring i Hamsuns omdømme (B. Andersen 2011: 99). Idyllen og harmonien er viktig for vurderingen hennes:

Markens grøde har en robinsonadeaktig oppbygning, der stedet i ødemarken utvides inntil det framstår som et samfunn i miniatyr. Kombinasjonen av sjangere som bonderomanen, idyllen og robinsonaden, får leseren til å leve seg inn i og huske *Markens grøde* som en god roman å lese: idyllen gir en følelse av harmoni og kontroll, og robinsonaden frir til våre egne indre behov for å være selvhjulpne og lykkes. Det er trolig disse sjangertrekkene som har gjort *Markens grøde* så populær (B. Andersen 2011: 119).

Andersen vektlegger trekkene som gjorde *Markens grøde* populær, og posisjonen er i overensstemmelse med Nobelkomiteens gjennom beskrivelsen av idyllen, harmonien og kontrollen.

Boasson leser Hamsun, *Markens grøde* og «problemet» med utgangspunkt i en vitalistisk posisjon. Han mener at forfatterskapet trenger en nylesning:

Vi trenger altså å erstatte abstrakte fortolkninger og berøringsangst med historiserende analyser, *samtidig* som vi forstår Hamsun som en betydningsfull litterær kraft. Når jeg dermed lar Hamsun være gjenstand for enda en avhandling, er det fordi spørsmålet om forfatterskapets *historisitet* ikke bare er underbelyst, men i stor grad *feil*belyst og misforstått (Boasson 2015: 28).

Boasson forstår *Markens grøde* som en vitalistisk skapelsesberetning (Boasson 2015: 181). Han hevder at romanen er viktig i diskusjonen av «Hamsun-problemet» fordi agrarutopien ofte knyttes til Blut und Boden-vitalismen (Boasson 2015: 178). Han bruker dessuten vitalismen til å forklare utviklingen og sammenhengen i Hamsuns forfatterskap:

I dette perspektivet blir heller ikke litteratur og politikk to separate størrelser, men smelter sammen i en diktning kjennetegnet av en stilistisk pregnans og antihumanistisk impuls vi finner i få andre forfatterskap. Slik løser ikke vitalismeperspektivet Hamsun-problemet, men viser hvordan det skjønne, det gode og det sanne ikke alltid er ett og det samme (Boasson 2015: 302).

Boassons vurdering underbygger kompleksiteten av «Hamsun-problemet». Han argumenterer for en nylesning av forfatterskapet, som orienterer seg bort fra de kjente posisjonene, deriblant Nobelkomiteens idealisme-orienterte.

Wærp inviterer også til en nylesning. Han mener at nobelprisromanen falt i omdømme på grunn av det konservative kvinnesynet, samefremstillingene og den tilbakeskuende holdningen (Wærp 2018: 197). Han hevder at *Markens grøde* har noe å tilby dagens klimadebatt. Han argumenterer for at den kan leses med, og løftes opp av, økokritikken:

Kanskje kan kontakten med naturen og de grønne verdiene romanen gir uttrykk for, leses mer positivt i dag, med nye tanker om lokale marked og kortreist mat, og kritikk av globaliseringen i økonomien. I økokritikken fokuseres det [...] på forholdet mellom menneske og natur, og hvordan dette er fremstilt i litteraturen, med et ønske om å få til et bedre samliv (Wærp 2018: 198).

Nobelkomiteen kalte *Markens grøde* for et «arbetets epos», noe Wærp bekrefter ved å hevde at den handler om arbeid som skaper mening, glede og fellesskap (Wærp 2018: 207). Wærps vurdering beror på at *Markens grøde* oppfordrer til handling, og at den er mer enn tilbakeskuende – den kan mediteres over, slik at man kan få et nytt syn på naturen (Wærp 2018: 212–214). Han avkrefter ikke de kritiske lesningene, men gir en gjennomgående positiv vurdering av romanen. Wærps forsøker å aktualisere Hamsun og *Markens grøde*.

Arntzen viser hvordan forfatterne Vesaas, Borgen, Solstad og Knausgård har «Hamsun på lomma». Han hevder at forfattere som innskriver Hamsun i tekstene sine gjør dette med et overveiende positivt fortegn (Arntzen 2019: 168). Han mener at Hamsun har en levende tiltrekningskraft: «Hamsuns diktning gir ofte leseren en fornemmelse av sterk *værensfylde*, en altomfattende og aktuell følelse av å være levende til stede i verden, på godt og vondt. Derfor blir Hamsun stadig gjenlest – og forbausende ofte gjenbrukt i andre forfatters tekster» (Arntzen 2019: 261). Arntzens studie lar seg ikke enkelt sammenligne med Nobelkomiteens vurdering, men han inntar en tilsynelatende apologetisk posisjon ved å forsvare Hamsuns ettermæle og argumentere for hans betydning for ettertiden.

Eksemplene fra Hamsun-forskningen etter 2010 synliggjør flere poenger. For det første går det et hovedskille mellom de fire forskningsbidragene. Jeg forstår Andersen og Boassons posisjoner som ideologikritiske, fordi de leser Hamsun i lys av henholdsvis kjønnspektivet og vitalismen. I større grad leser jeg Wærp og Arntzens posisjoner som apologetiske fordi de forsøker å gjøre Hamsun aktuell i lys av ettertiden. For det andre er de fire forskningseksemplene ulike bidrag i kampen om Hamsuns ettermæle.

5.2.9 Oppsummering: Litteraturforskningen og Nobelkomiteens vurdering

Litteraturforskningen i den senere resepsjonen har tydelige hovedposisjoner, hvorav flere allerede er kjente. Til sammenligning med den tidlige resepsjonen er enda flere av de senere resepsjonseksemplene forankret i *flere* posisjoner samtidig. Vurderingene er sammensatte, og skillene mellom dem er ofte utydelige. Den idealisme-orienterte posisjonen er farget av Nobelkomiteens vurdering, og den er representert hos Hansen og delvis hos Nettum. Nettum, og dessuten Brynildsen, representerer også «drømmeland»-posisjonen, men den er sterkest til stede hos Heiberg. I løpet av resepsjonen blir den Geissler-orienterte posisjonen mer og mer fremtredende. Særlig Kittang, Rottem og Haugan representerer denne, men posisjonen sporer også tilbake til Kent i den tidlige resepsjonen. Den senere *Markens grøde*-resepsjonen er i avgjørende grad preget av «Hamsun-problemet». Resepsjonen som jeg har analysert forholder

seg til problematikken og inntar et standpunkt. Analysen viser at det skjedde noen grunnleggende forskyvninger i resepsjonens vurderinger og verdier etter 1945.

Vurderingene til Heiberg og Nettum forankrer seg i den samme posisjonen. De beskjeftiger seg med metaforer om Hamsuns «drømmeland» og «fantasi». Heiberg fremstiller *Markens grøde* som virkelighetsfjern og urealistisk, og posisjonen er motsatt fra Nobelkomiteens. Nettums metaforbruk vitner, i likhet med Hoels, om en positiv vurdering. Brynildsens vurdering er også kritisk, men han undergraver ikke at Hamsun er en viktig forfatter. Brynildsens forklaring på Hamsuns betydning er en annen enn Nobelkomiteens: Hamsun er viktig fordi han trosser realitetene og kritiserer samtiden, ikke fordi han idealiserer. Blant forskerne i den senere resepsjonen er Hansen den mest positive. Hun stiller seg bak oppfatningen av *Markens grøde* som idealistisk, men hun går lengre i å forklare hvordan. Kittang, Rottem og Haugan legger Geissler til grunn for vurderingene, dog på ulik måte. Kittang mener, i likhet med Nobelkomiteen, at *Markens grøde* skiller seg ut. Han mener at romanen er atypisk fordi Hamsun i romanen er mytisk og bærer en maske. På lignende vis bryter Rottems vurdering av Geissler med oppfatningen av romanen som harmonisk og idealistisk. Haugan gir Geissler æren for Nobelprisen, noe som ikke stemmer overens med Nobelkomiteens oppfatning av idealismen. Flere har tatt til orde for å redegjøre for, legitimere og forsvare Hamsuns ettermæle. Andersen og Boasson er ideologikritiske i nylesningene, mens Wærp og Arntzen leser Hamsun, nokså apologetisk, i lys av ettertiden. Selv om «Hamsun-problemet» er den rådende forventningshorisonten i den senere resepsjonen, er vurderingene, og måtene de forholder seg til problematikken på, varierte. Samtlige kan leses i lys av Nobelkomiteens vurdering.

5.3 Oppsummerende diskusjon og delkonklusjon

I dette kapitlet har jeg analysert vurderinger fra den senere *Markens grøde*-resepsjonen. Sammenlignet med den tidlige resepsjonen er den senere enda mer mangfoldig og sammensatt. Analysen undersøker hvordan den senere resepsjonen stiller seg til Nobelkomiteens vurdering, og forsøker å finne ut hvilken betydning Hamsuns nobelpristildeling har hatt for resepsjonen av *Markens grøde*. Koblingene mellom Nobelkomiteens vurdering og den senere resepsjonen er ikke alltid eksplisitte, men vurderingene og posisjonene åpner for komparative diskusjoner. Den tidlige og senere resepsjonen står i kontrast til hverandre fordi Hamsuns uttalte nazistiske sympatier medførte en endring eller justering av resepsjonens forventningshorisont. Resultatet var at «Hamsun-problemet» utviklet seg til å bli en synlig og erkjent grunn til uenighet i resepsjonens vurderinger. Noen «resepsjonskjeder» er fremdeles sterkt til stede, men

overgangene mellom dem er flytende. De viktigste posisjonene er den idealisme-orienterte, den «drømmeland»-orienterte, den Geissler-orienterte og posisjonen som argumenterer for at *Markens grøde* er en nyorientering i Hamsuns forfatterskap.

Flere «resepsjonskjeder» har virket inn og formet forventingshorisonten som resepsjonen møter *Markens grøde* på bakgrunn av. Min påstand er at Nobelkomiteens vurdering markerer starten på én slik «resepsjonskjede», som jeg følgelig identifiserer i resepsjonen som inntar den idealisme-orienterte posisjonen. Nobelkomiteens vurdering, som baserer seg på idealisme, harmoni og «sunnhet», står i kontrast til kjernen av «Hamsun-problemet», altså det fascistiske menneske- og samfunnssynet. Vurderingene i den senere resepsjonen (og i all resepsjon som sådan) beror på lesernes egne estetiske erfaringer og de ytre påvirkningene. Egenarten til den senere *Markens grøde*-resepsjonen er at den er merkbart preget av historiske omstendigheter fordi Hamsuns oppførsel under andre verdenskrig rokker ved leserne som aldri før. Hamsuns nazistiske sympatier gjorde at resepsjonen ble nødt til å forstå forfatterskapet i et nytt lys. Resepsjonestetikken forklarer nylesningene som «horisontforskyvning». Flere litteraturhistorier fikk nye utgaver etter andre verdenskrig, noe som er et konkret eksempel på at forventningshorisonten endret seg. I overgangen mellom den tidlige og senere *Markens grøde*-resepsjonen utvikler «Hamsun-problemet» seg til å bli et rådende fortolkningsgrunnlag og utgangspunkt for vurderingene. Utviklingen knytter an til den historiske betingelsen av forventningshorisonten. Jauss mener at resepsjon er en prosess hvor verket gir gjenklang ved hver nylesning og blir gitt nåtidig liv. Vurderingsmønstrene og posisjonene i *Markens grøde*-resepsjonen utvikler seg og ekspanderer som en følge av at forventningshorisonten – metaforisk sett – er dynamisk og organisk. I takt med historien har omfanget av resepsjonen vokst. Den enkelte kritikeren, litteraturhistorikeren og litteraturforskeren har med tiden fått flere å diskutere romanen *med og mot*. De fleste forholder seg, direkte eller indirekte, til hvordan andre har vurdert *Markens grøde* før dem. Den stadige utvidelsen av resepsjonen har bidratt til å holde Hamsun aktuell, og den senere resepsjonen kommenterer og diskuterer *hverandre* nesten like mye som de diskuterer romanen. Flere av posisjonene fra den tidlige resepsjonen er også å finne i den senere resepsjonen, først og fremst den idealisme-orienterte, men også «drømmeland»-posisjonen og lesningen av Geissler som Hamsuns representant i romanen.

Flere faktorer påvirker *Markens grøde* sin rolle i det litterære kretsløpet. Nobelkomiteens vurdering er unektelig en av dem, noe litteratursosiologien belyser. *Markens grøde*-resepsjonen forholder seg til Nobelkomiteens vurdering ved å bekrefte den, stille seg kritisk til eller avkrefte den. Litteraturhistorikernes smaksdommer i den senere resepsjonen er i overenstemmelse med Nobelkomiteens, selv om ingen av dem lar «Hamsun-problemet» stå

ukommentert. Litteraturforskningen vurderer romanen annerledes og mer kritisk. De kritiske vurderingene har, som jeg har vist, grobunn i Hamsuns reaksjonære samfunn- og menneskesyn. English forklarer Nobelprisens utvikling med utgangspunkt i det kulturelle «hysteriet». Han mener at Nobelprisens har mistet deler av sin kulturelle prestisje fordi den litterære institusjonen har vokst og flere litteraturpriser har kommet til. Desto flere litteraturpriser som eksisterer, desto mindre betydning har den enkelte av dem. På den måten mister Nobelprisen deler av sin funksjon som forvalter og distributør av kulturell kapital. Det kulturelle «hysteriet» forklarer hvorfor Nobelkomiteens vurdering ser ut til å synke i betydning i løpet av resepsjonshistorien til *Markens grøde*. Min tolkning av resepsjonsutviklingen er at Nobelkomiteens vurdering har blitt mindre prestisjetung i takt med det stadig økende kulturelle «hysteriet», parallelt med at «Hamsun-problemet» har blitt det dominerende fortolkningsgrunnlaget. Samtidig er resepsjonsutviklingen preget av modernitet og samfunnsmessig utvikling, fordi alle lesere på et tidspunkt begynner å betrakte tidligere tiders vurderinger som avdankede og gammeldagse. Det gjelder også Nobelkomiteens vurdering. Tidsavstanden og den historiske utviklingen er avgjørende for at lesningene endrer seg, men at *Markens grøde* fremdeles blir hyllet, kritisert og diskutert beviser at den har kanonisk status.

Min foreløpige konklusjon er at den tidlige resepsjonen – i større grad enn den senere – vurderer *Markens grøde* i tråd med Nobelkomiteens vurdering. «Hamsun-problemet» endrer resepsjonens vurderingsmønster, og markerer en dreining bort fra idealismen og harmonien som Nobelkomiteen identifiserte romanen med. Parallelt med den økende kritiske holdningen til romanen har Nobelprisen mistet noe av sin kulturelle prestisje og innflytelse, som følgelig har skapt større avstand mellom resepsjonens forventninger og *Markens grøde*.

Kapittel 6: Nobelpristildelingen og resepsjonen i et kanonperspektiv

I det foregående har jeg analysert *Markens grøde*-resepsjonen med utgangspunkt i resepsjonestetikken, litteratursosiologien og Nobelkomiteens vurdering av romanen. Jeg har konkludert med at resepsjonen i stor grad er farget av Nobelkomiteens vurdering, men at flere posisjoner og «resepsjonskjeder» inngår i forventningshorisonten. I dette kapittelet studerer jeg Hamsuns nobelpristildeling i et kanonperspektiv for å forstå hvilken betydning tildelingen har hatt for kanoniseringen av Hamsuns og *Markens grøde*. Først diskuterer jeg noen teoretiske tilnærminger til kanon, med henblikk på læreplaner, litteraturkritikken og forestillingen om kanon som uttrykk for nasjonal identitet. Videre undersøker jeg Nobelprisens kanoniserende funksjon med utgangspunkt i Englishs begreper. Deretter undersøker jeg *Markens grøde*-resepsjonen i et kanonperspektiv med utgangspunkt i Jausss' begreper. Jeg diskuterer også Nobelkomiteens vurdering og resepsjonens posisjoner i lys av ulike kriterier for kanon, deriblant Harold Blooms. Avslutningsvis diskuterer jeg Hamsuns egen rolle i kanoniseringsprosessen, med hovedvekt på *Paa gjengrodde stier*. Jeg henter eksempler fra Tore og Marie Hamsun. I kapittelet supplerer jeg med perspektiver fra den nordiske forskningen på kanoniseringsprosesser.

6.1 Kanon og kanondanning

Kanon er våre forestillinger om hvilken litteratur som er «best», «størst» eller «viktigst». Ordet «kanon» kommer fra gresk, og etymologien knytter seg til «rettesnor», «målestokk», «forbilde» og «regel». Kanon viser til en *prosess* og et *resultat*, men begrepet er utfordrende å definere. Harold Blooms kriterier til kanon er at verket skal være originalt, forunderlig, representativt og fullkomment (Bloom 1994: 3). Erik Svendsen definerer kanon som «en perlerække af klassikere» (Svendsen 2011: 20). Hans Hauge hevder at: «Kanon er en national konstruktion, på samme måte som en hel nationallitteratur er det. [...] En kanon synliggjør, at en litteratur er både national og konstruert, på samme måte som man kan si, at litteratur som sådan er en konstruktion eller institusjon» (Hauge 2011: 137). Atle Kittang mener at kanon «dreier seg om ein grunntrang i oss til å skape eit skinn av orden og hierarki i ein mangfaldig, uordentlig og kaotisk samtidsituasjon» (Kittang 2008: 16). Eiliv Vinje definerer kanon som «ei fiksering av overlevert kunnskap eller traderte tekstar, ei fiksering som gjer krav på å vera norm for ettertida (eller kanskje betre: samtida)» (Vinje 2005: 77). Torill Steinfeld mener at kanon har «bidratt vesentlig til å befeste forestillinger om det norske «folkets sjel», samt til å forme et repertoar av påstander om hva som karakteriserer norsk kultur og spesielt norsk litteratur» (Steinfeld

2002: 451). Definisjonene gir innblikk i hva kanon *er*, men kanoniseringsprosessene er langt mer komplekse.

6.1.1 Læreplaner og statlig styring av kanon

Kanon er et pedagogisk redskap i skolen, som har endret seg i takt med utviklingen av læreplanene. Aasen og Nome definerer læreplaner som «politiske og ideologiske tekster som speiler endringer i samfunnet og samtidas måte å tenke om skole, læring, litteratur, språk og samfunn på» (Aasen og Nome 2005: 9). Vinje hevder at læreplanene har utviklet seg fra forsiktig styring til ingen styring av kanon (Vinje 2008: 73). Han viser til overgangen fra læreplanverket L97 til «Kunnskapsløftet» i 2006. Kittang mener at kanon tidligere (som i L97) hadde en danningsfunksjon, og at tekstene i skolen kunne bidra til å gjøre elevene til «gagns menneske» (Kittang 2008: 11). «Kunnskapsløftet» hadde ingen forfatterlister, noe som skapte debatt og reaksjoner. Vinje mener at reaksjonene kan bero på en misforståelse:

Når dei gamle norske læreplanane, *med* forfatterlister, blir erstatta av nye planar, *utan* forfatterlister, så betyr ikkje det at forfatarane skal vekk, bare at ein type fagplan blir erstatta av ein annan, og planar som inneheld både generelle mål og eksempel på konkret stoff blir erstatta av planar som nøyer seg med målformuleringer utan nærmare konkretisering (Vinje 2008: 73).

Utviklingen resulterte i en mer åpen læreplan, som gav lærerne frihet og ansvar i utvelgelsen av tekster. Likevel indikerer Vinje at læreplanene har en «taus» kanon og et innebygd krav om sentrale norske forfattere (Vinje 2008: 75). Han mener at kanon dreier seg om interesser, konflikt, kamp og overtaling. Kanon samler de verdifulle tekstene, men baksiden er at den innskrenker, reduserer og stenger det aller meste ute (Vinje 2008: 79–80). Kittang tar på sin side utgangspunkt i at litteratur og kanon har en grunnleggende motsetning: «Den store litteraturen er etter mitt syn stor nettopp fordi den er i stand til å rote hierarkia og systema til, setje den faste og greie orden i rørsle, stille brysame spørsmål ved fasitsvara. Kort sagt: Den motset seg grunnprinsippa bak vår trang til kanonisering» (Kittang 2008: 11). Kanon dreier seg om å skape orden og hierarki, slik han ser det. Selv om kanon er en evig prosess, er han klar på at den innebærer en grunnstamme av stabilitet «nettopp fordi den bygger seg opp kring litterære verk som *har* vaska seg i blodet til Tida, den store Frelsaren» (Kittang 2008: 17). Aasen og Nome mener at målet med å lage nye læreplaner må være «å skape et norskfag som er aktuelt og tidsmessig i legitimering, faglig innhold og utforming» (Aasen og Nome 2005: 10). Kanonbruken i skolen skal utvikle seg, og være tilpasset samfunn og samtid. Den nye læreplanen i norsk etter Fagfornyelsen i 2020 er også uten en uttalt kanon. Læreplanen vektlegger at elevene skal arbeide utforskende, blant annet gjennom kjerneelementene «Tekst

i kontekst» og «Kritisk tilnærming til tekst» (Utdanningsdirektoratet 2019).³⁴ Resultatet er nok en gang at lærerne får stor valgfrihet i utvelgelsen av tekster og forfattere.

Læreplanene er uttrykk for statlig og nasjonal styring av kanon. Andersen hevder at «Måske bliver det kulturelle felt pludselig viktigere for politikere, fordi det er lettere at udøve indflytelse på nationale, kulturelle institusjoner end på den globaliserede verdensøkonomi». Han mener at «Kunnskapsløftet» var uten kanon fordi elevene skulle bli kanonkritiske (P. T. Andersen 2011: 143–144). Andersens utsagn er interessant i lys av Vinjes påstand om at en «taus» kanon vedvarer selv om tekst- og forfatterlistene fjernes. «Kunnskapsløftet», og dessuten Fagfornyelsen i 2020, nevner verken forfattere eller tekster eksplisitt. Læreplanene er i tråd med et av norskfagets mål, nemlig å legge til rette for elevenes kritiske refleksjon, ikke minst rundt kanon. Den «tause» kanonen eksisterer likevel, og forestillingen om at enkelte forfattere er viktigere enn andre består. I nyere lærebøker i norsk er de fleste kanoniserte forfatterne, som Hamsun, viet stor plass selv om lærebokforfatterne har større valgfrihet enn tidligere.³⁵ I høyere utdanning har kanonens status endret seg, blitt redusert og oppdelt, blant annet på grunn av organisatoriske grep som modulisering av studieløpene, kortere studietid og opprettelse av nye studieprogrammer (P. T. Andersen 2011: 149). Andersen mener at kanon burde være en dynamisk kulturell arena. Kulturen blir dynamisk dersom skoler, universiteter, biblioteker, forlag, presse, forskere, biografer og litteraturhistorikere bidrar til permanent kanonisering og kanonkritikk (P. T. Andersen 2011: 150).

6.1.2 Litteraturkritikkens kanoniserende funksjon

Litteraturkritikken har kanoniserende egenskaper. Thon hevder at kritikkens kjerneområder er kritisk veiledning, verdisetting og domfellelse ut fra et normsystem, men at den alltid har en samfunnsmessig funksjon (Thon 2016a: 155). Videre slår han fast at: «Når en tekst får stor

³⁴ De resterende kjerneelementene i norskfaget etter Fagfornyelsen er «Muntlig kommunikasjon», «Skriftlig tekstskaiping», «Språket som system og mulighet» og «Språklig mangfold» (Utdanningsdirektoratet 2019).

³⁵ Et raskt blikk på et utvalg nyere (1980–) lærebøker i norsk viser Hamsun og *Markens grøde* sin plass i faget. Lærebøkene gir innsikt i betydningen av nobelpristildelingen. I *Fra saga til samtid* (1981) blir *Markens grøde* kalt et «forsvar for freden i verden». Forfatterne bruker nobelpristildelingen som et bevis på at Hamsun skapte «kunst som ruver, og nå for alvor også internasjonalt». De skriver om Hamsuns forhold til nazismen, men hevder apologetisk at «de fleste reserverer seg naturlig nok mot de ytterliggående meningene, men gleder seg desto mer over hans sjeldne skrivekunst» (Tvetervås mfl. 1981: 155–156). I *Litteraturhistorie for ungdomsskolen* (1991) innleder Steinfeld presentasjonen av *Markens grøde* med nobelpristildelingen: «Nobelprisen er den viktigste prisen en forfatter kan få. Får du den, er du i verdensklasse!» (Steinfeld 1991: 98). Forfatterne av *Fabel 8* (2016) introduserer Hamsun som «En av Norges mest kjente forfattere» (Drivflaadt mfl. 2016). I *Grip teksten Vg3* (2017) er Hamsun viet stor plass, både i omtale og i tekstutvalg. Nobelpristildelingen blir kort omtalt, men forfatterne inkluderer et utdrag fra *Markens grøde*, med tilhørende oppgaver (Dahl mfl. 2017: 385–386). I *Norsk for påbygging* (2017) er Hamsun også viet stor plass, men *Markens grøde* og nobelpristildelingen er interessant nok ikke nevnt (Furumo mfl. 2017).

betydning for leseren, skyldes dette at den estetiske verdi og den meningsskapende lesning setter tekstens mangfold av ikke-estetiske verdier i direkte kontakt med leserens erfaringsverden». Kritikken foregår i alle leddene av det litterære kretsløpet, og Thon hevder at den enkelte kritikeren samler opp i seg prestisjen og makten som kritikken som institusjon besitter (Thon 2016a: 156–157, 159). Kritikken har kanoniserende egenskaper fordi den forvalter og distribuerer kulturell kapital og prestisje. Jeg mener at kritikken, og resepsjonen som sådan, har bidratt til å kanonisere *Markens grøde* fordi den løpende diskusjonen omkring Hamsuns forfatterskap har bidratt til å sette ham på dagsorden. Lesere til ulike tider har lest romanen i lys av sine tidsspesifikke forutsetninger og forventninger, som følgelig har bidratt til å opprettholde Hamsuns aktualitet.

6.1.3 Kanon som uttrykk for nasjonal identitet

Kanon uttrykker nasjonal identitet, noe skolen også forvalter gjennom læreplanene. I Reform 94 skulle norskfaget være strukturert rundt kanoniserte tekster, og forvalte forestillinger om det norske som en felles kulturarv (Aasen og Nome 2005: 14). Kanon var et redskap for dannelsesformålet til faget. Litteraturhistorien er en annen viktig aktør i etableringen av den norske litterære kanon. Steinfeld hevder at skolelitteraturhistoriene har bidratt til å befeste forestillinger om den norske folkesjelen, samt til å karakterisere norsk litteratur. Hun mener at premisset for den nasjonale litteraturhistorieskrivingen er at den bygges på hjemlig grunn (Steinfeld 2002: 451, 464). Den norske litteraturhistorieskrivingen er interessert i å identifisere og dokumentere det spesielt *norske*. Det førte til en tendens om å skille mellom «hjemlig» og «fremmed» (Steinfeld 2002: 480). Andersen hevder på sin side at det er problematisk å definere en norsk litterær kanon, fordi det er problematisk å oppnå konsensus om en norsk identitet (P. T. Andersen 2011: 149).

Forholdet mellom kanon og nasjonal identitet er kjernen av «Hamsun-problemet». Hamsun er en del av den norske litterære kanon, men han handlet antinasjonalt. Én side av diskusjonen er praktisk-politisk, noe Sejersted og Vassenden belyser:

Skal/bør/kan vi nemne ei gate eller ein plass i hovudstaden vår etter nobelprisvinnaren Hamsun? Er tida inne for å reise eit storstilt monument over diktaren? Ja, seier somme, det er no på tide å gløyme plettane på det politiske rullebladet til Hamsun og heller fokusere på den store forfatterskapen! Nei, seier andre, vi kan aldri gløyme [...] (Sejersted og Vassenden 2009: 9–10).

Det er problematisk å avklare Hamsuns status som nasjonal eller antinasjonal. Som *forfatter* brukes Hamsun ofte som nasjonalsymbol, eksempelvis i skolen, som forvalter kollektive diskusjoner om kulturarv, tradisjon, moral- og verdispørsmål. Som *offentlig skikkelse* er Hamsun derimot kontroversiell, og det er uvisst om han noen gang får et monument i

hovedstaden. Hamsuns kanoniske status er utfordrende fordi det ikke er enighet omkring hans eventuelle rolle som nasjonalt embleme. Jeg har argumentert for at Hamsuns nobelpristildeling bidro til å kanonisere *Markens grøde* i Norge. Nobelprisen er en internasjonal og global pris, som styrker forfatterens omdømme i verden. Studien min har et nordisk og spesielt norsk perspektiv, men Hamsuns forfatterskap leses over hele verden. På den ene siden har nobelpristildelingen bidratt til å gi Hamsun et internasjonalt omdømme. På den andre siden er det ikke gitt at tildelingen har like stor innflytelse på resepsjonen i andre land. Ulike land representerer ulike lesegrupper og tolkningsfellesskap basert på sine respektive nasjonale referansepunkter. Flere av vurderingene, posisjonene og «resepsjonskjedene» i den norske og nordiske *Markens grøde*-resepsjonen er dermed spesifikt nasjonale. Selv om Hamsuns nazisme er omstridt over hele verden, blir hans politiske holdninger i første omgang forstått som et *nasjonalt* svik. I den norske resepsjonen er «Hamsun-problemet» et forhold som i stor grad er å forstå som en nasjonal problematikk.³⁶

6.1.4 Oppsummering

Kanon er et resepsjonsetetisk og litteratursosiologisk fenomen som oppstår, konstrueres og påvirkes av en rekke ulike faktorer, deriblant statlig styring og læreplaner, litteraturhistorier, anmelderi, kritikk – og litteraturpriser. Fellesnevneren for faktorene er at de forvalter et sett av kulturell kapital og prestisje. Ulike litteraturforskere fremsetter ulike kriterier for hva som kjennetegner kanonisk litteratur. Det er klart at den norske kanonen er i konstant bevegelse, og at det alltid vil være strid om den. Kanoniseringen av Hamsun er en kompleks prosess. I tillegg til de nevnte forholdene, har Nobelprisen hatt en betydelig rolle i etableringen av *Markens grøde* som et kanonisk verk.

6.2 Nobelpristildelingen i et kanonperspektiv

Kanon knytter seg til kulturarven så vel som til identiteten vår, og den representerer vårt kulturelle minne. Kanonisk litteratur er – ifølge våre forestillinger – mer verdifull enn annen litteratur. Den kanoniske litteraturen er i seg selv verdifull, men min oppfatning er at den også får verdi gjennom forhold som preger vår forståelse, og gjennom institusjoner som har kulturell definisjonsmakt. Nobelkomiteen og dens verdisystem er, som jeg har vist, én slik institusjon. Nobelpristildelingen har virket inn på Hamsuns kanoniseringsprosess fordi den distribuerer

³⁶ Den kritiske internasjonale resepsjonen diskrediterer ofte Hamsun som forfatter, men uten at det er tale om et *svik*. Se for eksempel Ferguson (1988) og Baumgartner (1998), samt Boasson (2015) sitt kapittel om «Hamsun-problemet».

kulturell kapital og prestisje. Nobelkomiteens viktigste vurderingskriterier er at nobelprisvinneren skal utmerke seg i en idealistisk retning, og være til menneskehetens beste. Komiteens vurdering av *Markens grøde* beror på at romanen er monumental, idealistisk, harmonisk og høyverdig.

Nobelprisen har en kulturell definisjonsmakt som gjør den betydningsfull i det litterære kretsløpet. Den kulturelle økonomien styres av kulturelle og symbolske transaksjoner, som nobelpristildelingen inngår i. I tråd med English forstår jeg Hamsuns nobelpristildeling som et høytidelig ritual og en form for gaveutveksling. Gjennom pristildelingen, seremonien, banketten, medaljen, pengepremien og talene distribuerer Nobelprisen kapital og prestisje til Hamsun. Nobelkomiteen har bidratt til å kanonisere Hamsun fordi Nobelprisens prestisje ble overført til Hamsun i form av anerkjennelse. Innflytelsen til prisen påvirkes av markedsmessige hensyn, samtidig som den drives av en reell entusiasme for og kjærlighet til litteraturen: «generosity, celebration, love, play, community, are as real a part of the cultural prize as are marketing strategy and self-promotion» (English 2005: 7). Nobelprisen har et komplekst sett av kanoniserende egenskaper, som inkluderer marketstrategier og «reklame», i tillegg til feiring og hyllest av nobelprisvinneren så vel som litteraturen som helhet.

Nobelprisen har innflytelse og spredningskraft, høye pengepremier og globale ambisjoner. Nobelprisen er en kanondannende instans på verdensbasis fordi de globale ambisjonene bidrar til prisvinnerens omdømme på tvers av landegrensener. Nobelkomiteens «judging habitus» forklarer vurderingspraksisen og de individuelle normene som former deres forståelse av nobelpriskandidatene, men viktigst for kanonspørsmålet er at komitemedlemmene selv har høy kulturell etos. Publikums tillit til Nobelprisen avhenger av prestisjen som komitemedlemmene forvalter, og dessuten deres vilje til å investere i prisen personlig. Min påstand er at Nobelprisens kanoniserende funksjon virker som en «belief by proxy», altså at vår forståelse av *Markens grøde* har blitt påvirket av Nobelkomiteen.

Nobelprisen har utvilsomt en kanoniserende funksjon, men Nobelkomiteens vurderingspraksis står i kontrast til flere rådende oppfatninger av hvordan kanon dannes, deriblant Blooms. Han mener at noen bestemte kriterier danner kanon, som dessuten er i tråd med Jauss' resepsjonsetetiske argumentasjon:

The answer, more often than not, has turned out to be strangeness, a mode of originality that either cannot be assimilated, or that so assimilates us that we cease to see it as strange. [...] When you read a canonical work for the first time you encounter a stranger, an uncanny startlement rather than a fulfillment of expectations (Bloom 1994: 3).

Bloom mener at kanoniske verk er originale, selsomme, representative og sublime. I likhet med Jauss, gir han uttrykk for at litteratur som utfordrer leserne og deres forventninger er av høyest

estetisk verdi. Nobelkomiteens vurderingskriterier og Blooms kanoniske kriterier står i kontrast til hverandre. Bloom legger avgjørende vekt på at det kanoniske verket skal ha en «strangeness». Metaforbruken til Bloom henspiller på at kanoniske verk *ikke* reproducerer forventninger, men fungerer på leserne som «the first time you encounter a stranger». Nobelkomiteen mente at *Markens grøde* skilte seg ut i Hamsuns forfatterskap, men ikke i den forstand at romanen var fremmed. Komiteen mente at romanen var et positivt brudd i Hamsuns forfatterskap fordi den var «sunn» og idealistisk, snarere enn modernistisk og samfunnskritisk. Kittangs argumentasjon er i tråd med Blooms. Han mener at moderniteteten brakte med seg en kanoniseringstrang og et behov for litterært hierarki (Kittang 2008: 15). Nobelprisen ble etablert på grunn av dette behovet. Kittang ser sammenhengen mellom Nobelprisens innflytelse og forfatterens omdømme, men han tar det ikke som en selvfølge at nobelprisvinnere blir kanonisert. Han mener at litteratur er kanonisk i kraft av sin slitestyrke, men at litteraturens slitestyrke ikke avhenger av hvilken idealistisk retning, eller verdier generelt, som kan leses ut av den (Kittang 2008: 18). Han mener at «stor» litteratur er stor fordi den bryter med hierarkier og stiller «brytende spørsmål ved fastsatt», ikke fordi den er utopisk, harmonisk og idealistisk (Kittang 2008: 11). Kittangs syn er at «stor litteratur» virker antiautoritært og nyskapende, som for øvrig er den samme argumentasjonen han bruker for å frikjenne Hamsuns litteratur for ideologisk smitte. De kanoniske kriteriene som Jauss, Bloom og Kittang fremsetter er tuftet på et krav om forventningsbrudd, og jeg mener at kravet står i kontrast til Nobelkomiteens vurderingsmønster. Kontrasten lar seg forklare ved at forventningsbrudd-kriteriet uttrykker en modernistisk estetikk, mens Nobelkomiteens kriteriesett uttrykker en *før*-modernistisk – i denne sammenhengen idealistisk – estetikk.

I nyere tid blir Nobelprisens kanoniserende funksjon utfordret fra flere hold. Englishs begrep om «prishysteriet» er én utfordring. Han mener at kulturen er mettet med priser:

Who can possibly keep up or keep track? The sense that the cultural universe has become supersaturated with prizes, that there are more cultural awards than our collective cultural achievements can possibly justify, is the great and recurring theme of price punditry (English 2005: 17).

Fremveksten av nye litteraturpriser gjør at den enkelte prisen synker i verdi. Dersom en pris mister sin kulturelle verdi, mister den også sin kanoniserende funksjon. Av litteraturprisene er Nobelprisen neppe den mest utsatte for å ta skade av det kulturelle «hysteriet», men ifølge et slikt resonnement vil prisens kanoniserende funksjon synke i takt med etableringen av nye priser. Skandalen i Svenska Akademien i 2018 – da ektemannen til akademimedlem Katarina Frostenson ble anklaget og senere dømt for seksuelle overgrep – har trolig virket enda mer negativt på Nobelprisens kulturelle definisjonsmakt. Nobelprisens samlede prestisje avhenger

av den kulturelle kapitalen til de enkelte akademimedlemmene. Skandalen gjorde at etosen til flere av medlemmene ble svekket. Publikums tillit til komiteens dømmekraft er avgjørende for at Nobelprisen skal forvalte prestisje og anerkjennelse. Uten publikums tillit, svekkes også prisens kanoniske egenskap.

6.3 *Markens grøde*-resepsjonen i et kanonperspektiv

Nobelprisens kanoniserende funksjon lar seg bekrefte i *Markens grøde*-resepsjonen fordi Nobelkomiteens vurdering har farget deler av den. Resepsjonsmaterialet viser at Nobelprisens innflytelse har hatt, og fremdeles har, en effekt. Hamsun er én av tretten forfattere som Erik Bjerck Hagen, Jon Haaberg, Jørgen Sejersted, Tone Selboe og Petter Aaslestad inkluderer i kanonprosjektet *Den norske litterære kanon 1700–1900*. De begrunner utvalget med følgende kriterium:

Utvalgskriteriet har vært de tretten forfatternes evne til å skyve så vel datidens som nåtidens forfattere i skyggen. Det vil si at de i sterk grad fortsatt *definerer* hva det vil si å skrive godt i Norge, og at de stort sett har styrket seg på at senere forfattere har forsøkt å overgå dem (Hagen, mfl. 2010: 7).

Ifølge redaktørene er Hamsun spesielt toneangivende for den norske litteraturen. De hevder at Hamsun, sammen med Ibsen, representerer «levende, dynamiske *virkningshistorier*». Hamsun og Ibsen skiller seg fra resten av utvalget fordi de stadig blir lest på nye måter, slik at de er også er i tydeligere endring enn de andre forfatterne (Hagen, mfl. 2010: 9). Resepsjonshistorien til *Markens grøde* underbygger en slik påstand. Hamsun *blir* stadig lest på nye måter, og forståelsen av ham endrer seg i takt med historien. Slik åpner resepsjonsestetikken for å svare på hvordan Hamsun og *Markens grøde* har blitt kanonisert.

Resepsjonsestetikken forklarer at verk som bryter med forventninger er av høyere estetisk verdi fordi de utfordrer den dominerende forventningshorisonten. Jauss mener at enkelte verk med tiden har reprodusert og naturalisert forventningshorisonten til leserne:

[T]heir beautiful form that has become self-evident, and their seemingly unquestionable "eternal meaning" bring them, according to an aesthetics of reception, dangerously close to the irresistibly convincing and enjoyable "culinary" art, so that it requires a special effort to read them "against the grain" (Jauss 1982: 25–26).

Hvis avstanden mellom leserens forventningshorisont og verket avtar, nærmer verket seg «the sphere of culinary and entertainment art». Metaforbruken, som henspiller på kokekunsten, innebærer at litteratur som nærmer seg den «kulinariske» sfæren risikerer å bli «lettfordøyelig». Jauss' kanon-tenkning beror på at de kanoniske verkene hadde høy estetisk verdi i *sin* samtid fordi de brøt med forventningene til leserne. De kanoniske verkene kan, i ettertiden, bli mer «kulinariske» fordi leserne glemmer at verkene i sin tid skapte reglene for «stor» litteratur, og

dermed ikke ser at de var nyskapende da de ble gitt ut. Ifølge Jauss vil også litteratur som ligner den store litteraturen bli oppfattet på en bestemt måte. Verk som vi oppfatter som kanoniske og som vi tenker at er gode, kan bli tatt lett på av ettertiden. De kanoniske verkene *i seg selv* endrer ikke verdi selv om de nærmer seg den «kulinariske» sfæren, men dersom verkene leses med ettertidens forventninger endres *vår forståelse* av dem.

Jauss og Bloom er enige om at påvirkning er avgjørende for estetisk domfellelse og resepsjon. Jauss viser hvordan resepsjonen av et verk stadig vokser fordi alle vurderinger er uløselig knyttet sammen til andre vurderinger i «resepsjonskjeder». Bloom viser hvordan verk blir kanoniske fordi de går i dialog med forgjengere og etterfølgere. Kanoniseringen er uløselig forbundet med påvirkningskraft, hvilket betyr at kanon etableres dersom verket kommuniserer med – og aller helst kritiserer – litteraturen rundt seg (Bloom 1994: 8). Ifølge Blooms *resonnement*, skal kanonisk litteratur bekrefte vår kulturelle angst, samtidig som den skaper form og sammenheng (Bloom 1994: 526–527). *Markens grøde* bekrefter Blooms kanoniske kriterier, noe som lar seg bevise i bredden av resepsjonen. At Hamsun er en kontroversiell forfatter har ikke innvirkning på hans kanoniske status, dersom Blooms kriterier legges til grunn.

I resepsjonsanalysene diskuterte jeg hvilke «resepsjonskjeder» som dominerer i *Markens grøde*-resepsjonen. En komparativ lesning av «kjedene» viser hvilke aktører og posisjoner som er de sentrale premissleverandørene i resepsjonen. Min oppfatning er at «resepsjonskjedene» i ulik grad og på ulik måte har bidratt til å danne forestillingen om *Markens grøde* som et kanonisk verk. Jeg har argumentert for at den idealisme-orienterte posisjonen er farget av Nobelkomiteens vurdering, og at den er utbredt i resepsjonen. Idealismen har blitt videreført i en «resepsjonskjede», som følgelig har bidratt til den kanoniske statusen til *Markens grøde* fordi Nobelprisen som sådan har en kanoniserende funksjon. Mest interessant for spørsmålet om kanon og resepsjon er imidlertid hvordan de øvrige «resepsjonskjedene» forstår romanen, og hvilket bilde de tegner av Hamsun. Skillene mellom posisjonene er flytende, og hver av dem har positive og negative nyanser. Forventningsbruddet er det avgjørende kanoniske kriteriet for Jauss, Bloom og Kittang. Basert på dette kriteriet, mener jeg at den kritiske resepsjonen, samt resepsjonen som åpner for nylesninger av *Markens grøde*, i stor grad bidrar til å opprettholde romanens kanoniske status. De viktigste «resepsjonskjedene», i tillegg til den idealisme-orienterte, er den «drømmeland»-orienterte og den Geissler-orienterte, samt posisjonen som argumenterer for at *Markens grøde* er en nyorientering i Hamsuns forfatterskap. Representantene for den «drømmeland»-orienterte posisjonen, i første rekke Larsen, Heiberg, Nettum og Hoel, har en kritisk forståelse av

virkelighetsoppfatningen i *Markens grøde*. Posisjonen står i kontrast til den idealistiske posisjonen som Nobelkomiteen fremmet. Representantene for den Geissler-orienterte posisjonen, i første rekke Kittang, Rottem og Haugan, avdekker disharmoniske aspekter ved romanen, og tydeliggjør Hamsuns tilstedeværelse i den. Andre kritikere, som Brynildsen, er også toneangivende i resepsjonen. I nyere tid har flere argumentert for nylesninger av *Markens grøde*, for eksempel Boasson og Wærp. «Hamsun-problemet» gjennomsyrrer nesten samtlige deler av resepsjonen, og i aller størst grad den seneste. *Markens grøde*-resepsjonen er et komplekst og mangfoldig system av vurderinger, holdninger og posisjoner. Bestemte kritikere, litteraturhistorikere og litteraturforskere har vært spesielt toneangivende, men selve *mangfoldet* i resepsjonen er avgjørende for å forstå romanens kanoniske status. De som opplever romanen som problematisk, og som diskuterer den på måter som berører samfunn- og menneskesyn, har bidratt til å gi den en kanonisk status fordi de har lest den i lys av nye perspektiver og tidsspesifikke forventninger. *Markens grøde* blir stadig lest på nytt, og har unngått å bli «kulinarisk» og «lettfordøyelig». Slikt sett er romanen i tråd med et annet av Blooms grunnleggende kanoniske kriterier: «unless it demands rereading, the work does not qualify» (Bloom 1994: 30–31). Resepsjonshistorien til romanen bekrefter at *litteraturbruken* danner kanon. *Markens grøde* er viet stor plass i litteraturhistoriene, den er gjenstand for anmelderi, skryt, nylesninger, kritikk og debatt i innland og utland. Romanen «*lever*» i beste velgående fordi den fremdeles blir lest, diskutert og kritisert, og «Hamsun-problemet» skal – paradoksalt nok – ha en del av æren for at den har unngått å bli «kulinarisk».

6.4 Hamsuns selvkanonisering i *Paa gjengrodde stier*

Hamsun er kjent for å ha deltatt aktivt i resepsjonen og kanoniseringen av sitt eget forfatterskap. Jeg leser en slik selvkanonisering i tråd med Jauss' prinsipper. Han hevder at: «A literary work [...] predisposes its audience to a very specific kind of reception by announcements, overt and covert signals, familiar characteristics, or implicit allusions» (Jauss 1982: 23). Et verk legger til rette for bestemte lesemåter gjennom henvisninger, signaler og tegn. Implisitte lesemåter kommer fra verk eller forfattere, men etableres også av kritikere og prisjuryer. At Hamsun kalte *Markens grøde* «en Bok til min norske Samtid» og «et Varsku til mit Slægtsledd» er et eksempel på hvordan romanen instruerer leserne. I forbindelse med *Sult*-resepsjonen hevder Vassenden at Hamsun evnet å dirigere, regissere og konstruere publikum og pressen. Hamsun var kanskje norsk litteraturs første fullblods mediestrateg, hevder han (Vassenden 2017: 413). Han skriver at Hamsun «deltok aktivt, både gjennom mer eller mindre strategiske forberedelser i forkant, gjennom korrespondanse underveis, gjennom deltakelse som debattant, og ikke minst ved [...]

å lansere en tenkemåte og noen begreper som kritikken selv ikke hadde klart å bringe til veie» (Vassenden 2016a: 98). Gjennom hele diktervirksomheten var Hamsun en aktør i resepsjonen av sitt eget forfatterskap. Han tok grep for å forsvare ettermålet sitt, og selvkanoniseringen er en del av Hamsuns kanoniseringsprosess fordi den bidro til hans status i ettertiden. I *Hamsuns strategier* viser Ståle Dingstad at Hamsuns grunnleggende strategiske grep er realisme, humor og kynisme. Jeg leser Hamsuns retorikk i tråd med Dingstads definisjon:

Strategiene kan man spore bakover i Hamsuns forfatterskap, [...] Begrepet strategi hører opprinnelig krigskunsten til og betyr da planleggingen av militære operasjoner, men det opptrer like ofte i andre sammenhenger og betegner da som nevnt, den fremgangsmåten man benytter for å nå et mål. En strategi dreier seg om å legge noen premisser for å nå et mål man har satt seg, vinne en krig, vinne et valg, vinne en opinion, etc. (Dingstad 2003: 172).

Jeg har argumentert for at Nobelpris-takketalen er en del av selvkanoniseringen. Den er bare ett av mange eksempler på fenomenet. Hamsuns kamp for å forsvare ettermålet sitt utarter seg for alvor i hans siste utgivelse, *Paa gjengrodde stier*, fra 1949. I selvbiografisk stil skildrer han perioden fra husarresten i 1945 til rettsaken tre år senere, inkludert oppholdet på psykiatrisk avdeling. Mange, inkludert meg selv, leser *Paa gjengrodde stier* som Hamsuns forklaringsforsøk (jf. Beyer 1952), snarere enn en optimal og vellykket legitimering av sin egen opptreden. Jeg skal diskutere hvordan *Paa gjengrodde stier* inngår i selvkanoniseringen, og undersøke hvilken betydning den har for kanoniseringen av Hamsun.

Hamsuns standpunkt er klart: «Jeg har Fred, mit Sind er rent og min Samvittighet fri» (Hamsun 1949: 24). Han hevder at han ikke var kjent med tyskernes redselsgjerninger: «Visste jeg om Mordene, Terroren, Torturen? Nei. Jeg saa det ymtet nys før jeg blev arrestert» (Hamsun 1949: 10). Hamsun hevder at arrestasjonen gjorde folk skeptiske til ham: «Det er ingen Tvil om at denne Ungguten kjendte mig. Han visste godt at jeg var Arrestant, og nu vilde han vise sin stolte Holdning overfor et saant Menneske paa Jorden» (Hamsun 1949: 14). «Ungguten» blir representativ for samtidens holdninger. Hamsun ble anklaget for å være medlem av Nasjonal Samling, noe han tar totalt avstand til:

Jeg har ikke vært medlem av NS. Jeg har prøvet på å forstå hva NS var for noe, jeg har prøvet å sette mig inn i det, men det ble ikke til noe. Men det kan godt være at jeg nå og da kan ha skrevet i NS' ånd. Jeg vet ikke, for jeg vet ikke hva NS' ånd er (Hamsun 1949: 148).

Hamsun ville at Norge skulle få «høy rang blant de germanske land i Europa»: «Jeg syntes det var en stor tanke for Norge, og jeg synes den dag i dag at det var en stor og god idé for Norge, vel verdt å kjempe og arbeide for: Norge, et selvstående og selvlysende land borti Europas utkant!» (Hamsun 1949: 152–153).

Hamsun hevder at han var frisk da han ble innlagt på psykiatrisk avdeling. Han underbygger påstanden ved å vise til forfatterskapet, og spiller åpenlyst på egen troverdighet:

Nogen vilde vel ha kunnet fortælle Dem at jeg var ikke helt ukjendt i Psykologiens Verden, at jeg gennem et meget langt Dikterliv har skapt flere Hundrede Skikkelser – skapt dem indvendig og utvendig som levende Mennesker, i hver sjælelig Tilstand og Nyanse, i Drøm og Handling (Hamsun 1949: 60–61).

Hamsun bruker sin egen psykologiske erfaring som argument for at han ikke er psykisk syk. Selv mener han at forfatterskapet beviser at han har en psykologisk kyndighet. Den endelige dommen er han også uenig med: «*Jeg var ikke og hadde ikke vært sindsyk, men jeg hadde varig svekkede Sjælsevner*» (Hamsun 1949: 64). Holdningen er dog gjennomgående ironisk: «Aa, mine varig svækkede Sjælsevner som gjør mig saa dum!» (Hamsun 1949: 183).

Hamsun fremstår melankolsk, og skildrer livet som urolig og dynamisk:

Men det er ikke det jeg prøver at grunde paa, derimot dette: at saa faa Ting varer længe. At selv Dynastier svikter. At endog det grandiose falder en Dag. Det skulde ikke være nogen Pessimisme i denne Tanke og Eftertanke, bare en Erkjendelse av hvor ustillestaaende, hvor dynamisk Livet er. Alt rører sig og er spillevende, op og ned og til alle Sider, naar det ene ramler reiser et andet sig, ruver en Stund i Verden og dør (Hamsun 1949: 23).

Bruken av metaforer som at «*Dynastier svikter*» og «*det grandiose falder*» henspiller på Hamsuns egen situasjon. Han tegner et bilde av seg selv som mektig og grandios, men indikerer at forfallet står for tur. Holdningen er fortsatt ironisk, og utsagnene uttrykker Hamsuns fremskrittsskepsis. Paradoksalt nok gir han uttrykk for at berømmelsen vil forsvinne:

Men det er jo faa Ting som varer længe, Tiden tar det, Tiden tar alt og alle. Jeg mister en Smule Navn i Verden, et Billede, en Byste, det vilde vel neppe ha blit en Rytterstaty. [...] Nu brukes jeg til Skremsel for Børn. Lat det være som det vil med det ogsaa. Om Hundrede Aar og kanskje mindre er Børnenes Navne sammen med mitt Navn glemt (Hamsun 1949: 24–25).

Hamsun skriver at han mister omdømme og brukes som skremsel for barn. Han tror dessuten at han vil glemmes. Sitatet er en gjenganger og en lakonisme i resepsjonen, og vitner om Hamsuns gjennomgående ironiske spill. På lignende vis hevder han: «*Det får så være hva alle disse allverdens øyne og hjerter nå vil belaste meg for. [...] Og om 100 år er alting glemt. Da er endog denne ærede rett glemt*» (Hamsun 1949: 154). I tillegg til å reflektere over sin egen fremtid, er retorikken et forsøk på å høste sympati og medlidenhet.

Hamsun gir uttrykk for en fremmedfølelse, som er spesielt til stede i omtalen av gamlehjemmet: «*Egentlig hører jeg ikke til her i Gamlehjemmet, jeg er en Uvedkommende, men de Gamle er vennlige og lar meg ikke merke det*» (Hamsun 1949: 36). Han finner trøst i naturen, og skildringene er Hamsun-typiske:

Naar jeg er lei mig selv og tom og ikke til noget, gaar jeg tilskogs. Det hjelpe ikke, men det gjør det heller ikke værre. Jeg hører ikke Suset i Skogen mere, men jeg ser naar Grenene duver, det er allerede noget at være glad for. Jeg har dette Sted for mig selv [...]. Her kan ingen komme paa mig bakfra og se det jeg gjør. Det er et Gode for en som ikke hører (Hamsun 1949: 128).

Sitatet er i tråd med Hamsuns ofte brukte argumentasjon, nemlig at kulturen og forvaltningen – som gamlehjemmet – er fiendtlig, mens naturen er vennlig. Skepsisen til fremskritt, og

modernitet er grunnlaget for hele Hamsuns samfunnskritikk, som han viderefører i *Paa gjengrodde stier*. Den avsluttende setningen er med rette velkjent, fordi den markerer slutten på Hamsuns diktning: «St. Hans 1948. I dag har Høiesteret dømt, og jeg ender min Skrivning» (Hamsun 1949: 185).

Hamsuns prosjekt er å legitimere handlingene sine og å sikre ettermælet sitt, men også å vende tilbake til de gjengrodde stiene i forfatterskapet. Øvrige medlemmer i Hamsun-familien var også skribenter. Jeg leser tekstene deres i lys av Hamsuns prosjekt i *Paa gjengrodde stier*, og de fronter dessuten den idealisme-orienterte posisjonen. Hamsuns sønn, Tore Hamsun, skrev biografien *Knut Hamsun – min far*. Biografien er forfattet under spesielle omstendigheter av en langt fra nøytral biograf, og vinklingen er unisont positiv. Ifølge Tore Hamsun er biografien skrevet med en sønns følelser overfor sin far. Han tegner et bilde av Hamsun som «kanskje er litt forskjellig fra det man før kjente» (T. Hamsun 1959: 294). Hamsun sa til sønnen at «Det siste som dør hos meg, Tore, det er hjernen». Strofen skal i tillegg ha vært noe av det siste Hamsun sa til sønnen før han døde (T. Hamsun 1959: 293). Det bekrefter Hamsuns holdning til sin egen fremtreden, og er ikke minst et retorisk grep som skal gjøre Hamsun viktig og sikre omdømmet hans. I det hele bidrar fremstillingen til å *idealisere* Hamsun som dikter. På lignende vis gir Marie Hamsuns portretter innsikt som få andre har tilgang til. Hun var Hamsuns kone, og i *Regnbuen*, som kom etter ektemannens død, oppsummerer hun livet med ham: «Men for mitt slørete blikk samler alle livets brokete farver seg som en regnbue over et eneste navn – Knut Hamsun» (M. Hamsun 1953: 7). Hun skriver at hun søkte ham i bøkene: «Det var en hemmelig pine for meg å lese *Markens Grøde*. For bare noen få måneder siden – hvor ville den ikke ha grepet meg med den dypeste glede. For det var så, at det var *ham* jeg søkte i hver nye bok» (M. Hamsun 1953: 286). Hun hevder at *Markens grøde* solgte godt i verden, og «dro de andre bøkene etter seg» (M. Hamsun 1953: 321). I *Under gullregnen* hevder hun at nobelpristildelingen utvidet Hamsuns leserkrets, og at Nørholm var Hamsuns eget Sellanraa (M. Hamsun 1959: 71). I resepsjonen plasserer Marie Hamsun seg som en idealist fordi hun forsøker å oversette det idealistiske universet i *Markens grøde* til virkeligheten og Hamsuns egen historie. Tore og Marie Hamsun skiller seg ut i resepsjonen fordi de skriver innad i familien. I forlengelsen av Nobelkomiteens vurdering bidrar de til å opprettholde det idealistiske bildet av Hamsun. De forsvarer Hamsuns verk og handlinger, ikke så ulikt måten han selv forsvarte seg på.

Paa gjengrodde stier knytter seg til den prinsipielle debatten om Hamsuns kanoniseringsprosess. Boken er en form for «vedlikeholdsarbeid» i Hamsuns kamp om sitt eget ettermæle. Han forsvarer og legitimerer handlingene sine, avfeier rykter, forteller *sin* versjon

og arbeider aktivt for å skape et godt bilde av seg selv før han dør. Slik inngår Hamsuns prosjekt – så vel som sønnen og konens – i kanoniseringsprosessen, men det er ikke nødvendigvis vellykket. Hamsun griper inn i den norske folkesjelen og kanontradisjonen ved å tematisere utholdenhet og den trassige viljen til å ikke la seg knekke. Fremstillingene gir indirekte uttrykk for Hamsuns holdninger til litteratur og samfunn, og hvilke verdier han selv mener at er viktige. Samtidig har *Paa gjengrodde stier* en tone av ironisk tilstedeværelse i en verden Hamsun føler seg hevet over.

6.5 Oppsummerende diskusjon og delkonklusjon

Hamsun er en kanonisert forfatter og *Markens grøde* er en kanonisert roman. Én forklaring på forholdet mellom nobelpristildelingen og kanoniseringen er litteratursosiologisk. Kanon etableres gjennom og påvirkes av læreplaner, nasjonal identitet, litteraturhistorier, kritikk, resepsjon og litteraturpriser. Nobelprisen er en kanoniserende faktor fordi den forvalter og distribuerer kulturell kapital og prestisje. Nobelkomiteen og dens medlemmer har høy kulturell etos, som styrker den samlede anerkjennelsen til prisen. Hamsuns nobelpristildeling var en kapitalutveksling, hvor Nobelprisens kulturelle prestisje ble overført til Hamsuns omdømme og ettermæle. Jeg argumenterer for at Nobelprisens prestisje har endret seg, og at den i nyere tid har mistet deler av sin kanoniserende funksjon. Det kulturelle «hysteriet» er én forklaring. 2018-skandalen i Svenska Akademien er en annen. Nobelpristildelingen til Hamsun mistet deler av sin innflytelse på *Markens grøde*-resepsjonen da «Hamsun-problemet» overskygget nærmest samtlige av de kjente lesemåtene.

Den resepsjonestetiske forklaringen på forholdet mellom nobelpristildelingen og kanoniseringen er delvis paradoksal, fordi Nobelkomiteens vurderingskriterier ikke stemmer overens med de kanoniske kriteriene som Jauss, Bloom og Kittang fremsetter. Den litterære kanonen er dynamisk, og i stadig endring. Også statusen til de kanoniserte nobelprisvinnerne endrer seg. På den ene siden beveger vi oss bort fra de eldre, kanoniserte verkene i tidsavstand. På den andre siden kan verkene gradvis bevege seg ut av vår litterære kanon fordi vår samtidige forventningshorisont utvikler seg. Likevel har Nobelprisen en kulturell definisjonsmakt som har bidratt til å kanonisere Hamsun og *Markens grøde*. Et verk risikerer å bli «kulinarisk» dersom avstanden mellom leserens forventningshorisont og verket avtar. «Kulinarisk» litteratur fungerer «lettfordøyelig» fordi den ikke møter motstand i resepsjonen. Jeg konkluderer med at *Markens grøde*-resepsjonen viser at romanen *ikke* har blitt «kulinarisk», fordi den stadig leses på nytt av lesere som forstår den i lys av sine tidsspesifikke forventninger. Hamsun instruerer leserne med en «implisitt lesemåte» i *Markens grøde*, og han deltok i kanoniseringen av sitt

eget forfatterskap. Selvkanoniseringen og forklaringsforsøkene – ikke minst i *Paa gjengrodde stier* – gir innsikt i Hamsuns liv og tankesett, men den gjennomgående ironiske undertonen har trolig vært ugunstig for Hamsuns ettermæle.

Markens grøde «lever» fordi den stadig leses, tolkes og diskuteres. På bakgrunn av de litteratursosiologiske og resepsjonsetetiske perspektivene, har kanonspørsmålet mitt en ambivalent konklusjon. Nobelkomiteen bidro til å kanonisere *Markens grøde* da de belønnet den for å være *idealistisk*. Medlemmene var ikke unisont enige, men vurderingen var positiv da de kalte romanen for idealistisk, oppbyggelig og harmonisk. Vurderingen vitner om at romanen reproduserte forventningene til flere av komited medlemmene. Resepsjonsetetisk sett vil verk som reproduserer forventninger risikere å bli oppfattet som «kulinariske», som kan gå på bekostning av den estetiske kvaliteten. Samtidig, med tanke på at Nobelkomiteen gav sin vurdering bare tre år etter utgivelsen av *Markens grøde*, leste de den ikke som allerede kanonisk. De vurderte romanen som en nyorientering i Hamsuns forfatterskap, hvilket understreker at den også hadde noe nytt ved seg. I komiteens vurdering er ikke «nytt» ensbetydende med «banebrytende» eller «fremmed». Det «nye» ved *Markens grøde*, relativt i Hamsuns forfatterskap, er trolig noe komiteen leste som formmessig konservatisme. I 1920 var Nobelkomiteen en konservativ smaksdommer, som vurderte *Markens grøde* i tråd med et etablert vurderingsmønster. Min påstand er at Nobelkomiteens vurderingspraksis ikke stemmer overens med flere av de kanoniske kriteriene som litteraturforskningen har fremsatt. Enkelte legger vekt på at kanonisk litteratur skal vekke en fremmedfølelse. Andre legger vekt på at kanon skapes av forventningsbrudd. Ifølge lesningen min er ikke Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* i tråd med disse kriteriene for kanonisk litteratur, men Nobelprisen har likevel hatt en sentral betydning for kanoniseringen og resepsjonen av *Markens grøde*.

Kapittel 7: Konklusjon

Året 2020 markerer 100-årsjubileet for Knut Hamsuns nobelpristildeling. Jubileet er imidlertid bare én av grunnene til at en studie av nobelpristildelingen og dens innflytelse er aktuell. Tidligere har Svenska Akademien avlyst nobelpristildelingen på grunn av verdenskriger og kriser, som i 1914, 1918 og 1940–1943. I 2018 ble nobelpristildelingen utsatt på grunn av interne opptøyer, skandaler, Me too og seksuelle overgrep. Nobelprisen og dens innflytelse har nådd sitt absolutte bunnpunkt de siste årene.

Lesere verden over har møtt Hamsuns forfatterskap på bakgrunn av utallige lesemåter og et spredt forståelsesgrunnlag. Min oppfatning er at en studie av Nobelprisen i lys av resepsjon og kanon bidrar til innsikt om hvordan Hamsun har blitt lest og forstått, og hvorfor litteraturen hans har blitt vurdert slik som den har. Svenska Akademiens nobelprisbegrunnelse dreier seg utelukkende om *Markens grøde*. Studiematerialet i prosjektet mitt er derfor den nordiske, spesielt den norske, resepsjonen og kanoniseringen av nobelprisromanen.

Innledningsvis stilte jeg spørsmålet: Hvilken betydning har Hamsuns nobelpristildeling hatt for resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde*? For å gi et helhetlig svar på problemstillingen har jeg strukturert oppgaven rundt bestemte forskningsspørsmål eller delmål. Først analyserte jeg Hamsuns nobelpristildeling og Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde*. Videre brukte jeg Nobelkomiteens vurdering som utgangspunkt for å analysere resepsjonen av *Markens grøde*. I resepsjonsanalysene diskuterte jeg hvordan romanen ble vurdert før og etter 1945, med hensikt om å finne ut hvordan resepsjonen stiller seg til Nobelkomiteens vurdering. I forlengelsen av resepsjonsanalysene studerte jeg nobelpristildelingen sin rolle for kanoniseringen av Hamsun og *Markens grøde*.

Oppgaven følger to parallelle og likestilte teoretiske linjer, henholdsvis Jauss' resepsjonestetikk og Englishs litteratursosiologiske studie av Nobelprisens prestisje. Det teoretiske utgangspunktet dekker og tar hensyn til alle delene av prosjektet, altså *Markens grøde*-resepsjonen, historisk kontekst, kulturell definisjonsmakt, kanon og spørsmål om Nobelprisen som institusjon. Perspektivene til Jauss og English utfyller hverandre fordi Jauss har et materialperspektiv med en historisk bevissthet, mens English har et tydelig begrep om definisjonsmakt. Resepsjonestetikken argumenterer for at resepsjonen er avgjørende for å forstå litteraturen, og litteratursosiologien belyser verdien av å lese nobelpristildelingen som en del av resepsjonen. Oppgaven bygger spesielt på Jauss' tenkning om hvordan forventningshorisonter preger mottakelsen av et verk og hvordan slike endres over tid, samt Englishs begreper om Nobelprisens kulturelle kapital og prestisje.

Hamsuns nobelpristildeling i 1920 var resultatet av en kompleks nominasjons- og vurderingsprosess innad i Nobelkomiteen. Komitemedlemmene var ikke unisont enige, men den endelige beslutningen var at Hamsun skulle tildeles prisen «for hans monumentala verk 'Markens grøde'». Tildelingen og begrunnelsen er atypisk i Nobelprisens historie, blant annet fordi vurderingen baserer seg på et enkeltverk, snarere enn forfatterskapet i sin helhet. Jeg har analysert Nobelkomiteens vurdering slik den kommer til uttrykk i flertallsuttalelsen, som ble ført i pennen av Harald Hjärne. Grunnlaget for vurderingen av *Markens grøde* var idealismen, forstått i tråd med en høyverdig, harmonisk, sunn, genial og monumental stil, komposisjon og fremstilling. Uttalelsen er i overenstemmelse med Nobelkomiteens tidstypiske vurderingsmønster. I tråd med Englishs perspektiv konkluderer jeg med at nobelpristildelingen er en symbolsk transaksjon fordi Nobelkomiteen forvalter og distribuerer kulturell kapital i form av prestisje. I tråd med resepsjonestetikken konkluderer jeg med at Nobelkomiteens vurdering har blitt videreført som én av flere «resepsjonskjeder» i *Markens grøde*-resepsjonen. Nobelkomiteens vurdering inngår i resepsjonens forventningshorisont.

Resepsjonen av *Markens grøde* er langstrakt, mangfoldig og kompleks. Analyse materialet mitt er et utvalg resepsjon fra dagspressen i 1917, litteraturhistoriene og litteraturforskningen. I analysene delte jeg resepsjonen inn i tidlig resepsjon (1917–1945) og senere resepsjon (1945–2019). Periodene markerer det viktige skiftet i resepsjonen da Hamsun for alvor trer fram som en politisk skikkelse mot midten av 1930-tallet. Alle vurderingene av *Markens grøde* forankrer seg i en forventningshorisont som er formet av kollektive normer og forventninger, samt individuelle erfaringer. Resepsjonens forventningshorisont er estetisk betinget fordi leserne vurderer *Markens grøde* basert på sine egne litterære erfaringer. Den er historisk betinget fordi lesningene av romanen videreføres gjennom generasjoner i «resepsjonskjeder». *Markens grøde*-resepsjonen forholder seg alltid, eksplisitt eller implisitt, til annen resepsjon. Den utvikler seg, vokser og ekspanderer i takt med historien. Utviklingen er en hovedgrunn til at analysene mine følger en kronologisk struktur. I resepsjonen har jeg funnet eksplisitte og implisitte koblinger til Nobelkomiteens vurdering, og det foreligger verdisyn, tolkningsgrunnlag og smaksdommer som samsvarer og bryter med hverandre. I analyse materialet mitt er Elsters vurdering fra 1924 det første resepsjonseksempellet som åpenbart er farget av Nobelkomiteens vurdering.

Hamsun fikk Nobelprisen tre år etter utgivelsen av *Markens grøde*. Likevel har jeg argumentert for at samtidsresepsjonen er relevant for problemstillingen, fordi den legger vekt på verdier som peker i retning av Nobelkomiteens vurdering. I samtidsresepsjonen isolerer jeg to posisjoner. Den ene er den idealistiske lesemåten, som argumenterer for at *Markens grøde*

har et harmonisk, sunt og aktuelt budskap. Den andre er lesningen av *Markens grøde* som et brudd med Hamsuns øvrige forfatterskap. Posisjonen har likevel nyanser: Noen leser romanen som en positiv nyorientering i forfatterskapet, andre mener at den skiller seg negativt ut fordi den mangler noen av Hamsuns litterære kvaliteter. Begge posisjonene er interessante i lys av Nobelkomiteens vurdering fordi idealismen var det avgjørende Nobelpris-kriteriet, og diskusjonen om enkeltverk kontra forfatterskap var sentral i nominasjonsprosessen.

Hos litteraturhistorikerne har jeg identifisert smaksdommene gjennom retorikken og ordvalgene, samt omfanget av presentasjonene. I den tidlige resepsjonen er ikke Hamsun, *Markens grøde* og nobelpristildelingen viet merkbar stor plass i litteraturhistorieutvalget mitt. Presentasjonene av *Markens grøde* er likevel farget av vurderinger som jeg konkluderer med at ligner Nobelkomiteens. Metaforbruken og ordlyden i vurderingene bekrefter en idealismeorientert posisjon. Jeg har også lest de senere litteraturhistorikerne i lys av Nobelkomiteens vurdering. Jeg har konkludert med at de fleste vurderingene er i overenstemmelse med komiteens vurdering, men at «Hamsun-problemet» er et avgjørende tolkningsgrunnlag som preger forventningshorisonten.

I *Markens grøde* legger Hamsun til rette for en «implisitt lese måte» som instruerer leserne. I den tidlige resepsjonen er store deler av litteraturforskningen positive til moralen, mens deler gjennomskuer og forkaster den. Hamsuns mulige didaktiske intensjon og implisitte budskap når fram til leserne, i positiv eller negativ forstand. Mange legger vekt på den didaktiske intensjonen. De kritiske vurderingene i den tidlige resepsjonen dreier seg også rundt bestemte posisjoner. En tendens er å lese *Markens grøde* som uttrykk for et «drømmeland», snarere enn et idealistisk univers. Posisjonen vurderer budskapet som paradoksalt, mislykket og feilslått, og er dermed motsatt Nobelkomiteens vurdering. Jeg har lest «drømmeland»-metaforen som en ironisk kritikk av den idealistiske lese måten, men jeg har også vist at flere inntar en lignende posisjon i positive vurderinger. Posisjonen problematiserer nyansene mellom det eskapistiske og det idealistiske. Den Geissler-orienterte lese måten er representert i begge resepsjonsperiodene. En tendens i resepsjonen generelt, og i den senere litteraturforskningen spesielt, er å lese Hamsun og *Markens grøde* i lys av «Hamsun-problemet». Sammenligningen av den tidlige og senere resepsjonen viser at Hamsuns oppførsel i krigsårene markerer et skifte i lesernes forståelsesgrunnlag.

Forholdet mellom Nobelprisen, resepsjon og kanon er triangulært. Jeg konkluderer med at Hamsuns nobelpristildeling har hatt en vesentlig betydning for resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde*. Englishs litteratursosiologiske perspektiv bekrefter en slik påstand fordi Nobelkomiteen distribuerer kulturell kapital i form av prestisje, anerkjennelse og

omdømme. Resepsjonestetikken bekrefter den samme påstanden fordi Nobelkomiteens vurdering har blitt videreført i en «resepsjonskjede». Nobelkomiteens vurderingskriterier står i kontrast til flere rådende oppfatninger av hvordan kanon dannes, men en idealisme-orientert posisjon er én av flere dominerende posisjoner som former forventningshorisonten. Selv om Nobelprisens innflytelse er sterk, konkluderer jeg med at innflytelsen har minsket i takt med resepsjonens utvikling. Én grunn er Hamsuns politiske standpunkter, som har overskygget Nobelkomiteens vurdering. En annen grunn er økningen i prisindustrien og det kulturelle «hysteriet». *Markens grøde* er en «levende» roman fordi den fremdeles blir lest og tolket, hyllet og kritisert. Jeg konkluderer med at romanen har unngått å bli «kulinarisk» og «lettfordøyelig», noe «Hamsun-problemet» og debattene rundt Hamsun skal ha litt av æren for. Resepsjonshistorien er tilsynelatende kaotisk, men den viser hvordan flere posisjoner og «resepsjonskjeder» har formet vår forståelse av *Markens grøde*. Studien av nobelpristildelingens betydning bidrar til innsikt i en slik resepsjons- og kanoniseringsprosess. Samtidig kan den synliggjøre noen aspekter ved litteraturen og kulturen som omkranser oss, og ikke minst ved vårt forhold til den.

Litteraturliste

- Aasen, Arne J. og Nome, Sture (2005) Forord, i Aasen, A. J. og Nome, S. (red.) *Det nye norskfaget*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS: side 9–21.
- Allén, Sture (2003) «-Fånga daggdroppen och spegla kosmos» Om nobelprisen i litteratur, *Gymnadenia* 2003, Sigrid Undset Selskapet: side 2–7.
- Andersen, Britt (2011) *Ubeheget ved det moderne. Kjønn og biopolitikk i Hamsuns kulturkritiske romaner*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Andersen, Per Thomas (2011) Kanon, litteraturhistorie og kulturpolitikk. Rapport fra Norge, i Svendsen, E. og Svane M. L. (red.) *Litterære livliner. Kanon – klassiker – litteraturbrug*. Danmark: Gyldendal: side 141–153.
- Andersen, Per Thomas (2012) *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Arntzen, Even (2019) *Hamsuns verden. Opprør, skapelse og sirkulasjon. Fra Ibsen til Knausgård*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Bakken, Jonas (2010) *Edda og litteraturhistorikernes skjulte kritikk*, i Furuseth, S., Thon, J. H. og Vassenden, E. (red.) *Kritiske portretter. Litterære tidsskrifter etter 1880*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag: side 169–177.
- Baumgartner, Walter (1998) *Den modernistiske Hamsun. Medrivende og frastøtende. Oversatt av Helge Vold*. Oslo: Gyldendal.
- Bergmo, Tonje og Nordenborg, Ragna (2011) *Vi drukner i litteraturpriser*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/kultur/vi-drukner-i-litteraturpriser-1.7887926> (Hentet: 27.09.2019).
- Beyer, Harald (1952) *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Blikrud, Liv (2005) Sigrid Undset. Litteraturprisen 1928, i Njølstad, O. (red.) *Norske nobelprisvinnere. Fra Bjørnson til Kydland*. Oslo: Universitetsforlaget: side 153–187.
- Bloom, Harold (1994) *The Western Canon. The Books and School of the Ages*. New York, San Diego, London: Harcourt Brace & Company.
- Boasson, Frode L. (2015) *Men Livet lever. Hamsuns vitalisme fra Pan til Ringen sluttet*. Doktoravhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Braatøy, Trygve (1929) *Livets sirkel. Bidrag til analyse av Knut Hamsuns diktning*. Oslo: Fabritius & Sønners forlag.
- Brynildsen, Aasmund (1973a) [1952] Svermeren og hans demon, i Brynildsen, A. *Svermeren og hans demon. Fire essays om Knut Hamsun 1952–1972*. Oslo: Dreyers Forlag: side 5–36.

- Brynildsen, Aasmund (1973b) [1972] *Markens grøde*, i Brynildsen, A. *Svermeren og hans demon. Fire essays om Knut Hamsun 1952–1972*. Oslo: Dreyers Forlag: side 70–103.
- Bull, Francis (1954) [1953] *Knut Hamsun på ny. Tale holdt på Det norske Studentersamfunds Knut Hamsun-aften i Universitetets Aula den 21. februar 1953*. Det norske Studentersamfund: Akademisk forlag.
- Bull, Francis (1968) *Knut Hamsun – Artikler 1889–1928*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Dahl, Berit Helene, Engelstad, Arne, Engelstad, Ingelin, Hellne-Halvorsen, Ellen Beate, Jemterud, Ivar, Torp, Arne og Zandjani, Cathrine (2017) *Grip teksten. Norsk Vg3. Studieforberevende utdanningsprogram*. Skien: H. Aschehoug & Co.
- Dahl, Willy (1984) *Norges litteratur. II: Tid og tekst 1884–1935*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Dingstad, Ståle (2003) *Hamsuns strategier. Realisme, humor, kynisme*. Trondheim: Gyldendal.
- Dingstad, Ståle (2017) I år er det 100 år siden *Markens Grøde* kom ut. Det er det ingen grunn til å feire, *Aftenposten*, 29.11.2017. Tilgjengelig fra:
<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/vEoM5/I-ar-er-det-100-ar-siden-Knut-Hamsuns-Markens-Grode-kom-ut-Det-er-det-ingen-grunn-til-a-feire--Stale-Dingstad>
 (Hentet: 05.08.2019).
- Drivflaadt, Elin, Fostås, Anne-Grete, Hjulstad, Kjartan, Horn, Helge, Johnsrud, Ellen Birgitte, Nitteberg, Maria og Ommundsen, Åse Marie (2016) *Fabel 8. Norsk for ungdomstrinnet*. Aschehoug.
- Dunham, Jeremy, Grant, Ian Hamilton og Watson, Sean (2011) *Idealism. The History of a Philosophy*. Montreal, Kingston, Ithaca: McGill-Queen's University Press.
- Elster, Kristian d.y. (1924) *Illustreret norsk litteraturhistorie. II. Fra Wergelandstiden til vore dage*. Kristiania: Gyldendalske Bokhandel:
- English, James Fitzgerald (2005) *The Economy of Prestige. Prizes, Awards and the Circulation of Cultural Value*. London: Harvard University Press.
- Escarpit, Robert (1971) [1958] *Litteratursosiologi*. Oslo: Reistad & Sønn.
- Espmark, Kjell (1986) *Det litterära Nobelpriset. Principer och värderingar bakom besluten*. Stockholm: Norstedts.
- Fangen, Ronald (1917) Knut Hamsuns nye bok, *Dagbladet*, 3.12.1917: side 4.
- Ferguson, Robert (1988) *Gåten Knut Hamsun. Oversatt av Nina Elisabeth Normann og Håvard Rem*. Oslo: Dreyers forlag.
- Fidjestøl, Bjarne, Kirkegaard, Peter, Aarnes, Sigurd Aa., Aarseth, Asbjørn., Longum, Leif og Stegane, Idar (1996) *Norsk litteratur i tusen år. Teksthistoriske linjer. 2. utgave*. Bergen/Oslo/Aalborg: Landslaget for norskundervisning/Cappelen Akademisk Forlag.

- Furumo, Marianne, Gjerde, Rune, Løvold, Hans Petter og Magnussen, Hanne (2017) *Norsk for påbygging*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Furuseth, Sissel (2016) Litteraturkritikkens retorikk, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 457–472.
- Grieg, Nordahl (1947) [1936] *Veien frem. Artikler i utvalg med Odd Hølaas*. Oslo: Gyldendal.
- Gullestad, Anders Marcussen (2018) Epikk, i Gullestad A. M., Hamm, C., Sejersted J. M., Tjønneland, E. og Vassenden, E. (red.) *Dei litterære sjangrane. Ei innføring*. Oslo: Det Norske Samlaget: side 27–82.
- Gustavsen, John (2009) Hamsun og samene, *Nordlit. Tidsskrift i litteratur og kultur* (25, høst): side 109–121.
- Hagen, Erik Bjerck, Haaberg, Jon, Sejersted, Jørgen Magnus, Selboe, Tone og Aaslestad, Petter (2019) Innledning, i Hagen, E. B., Haaberg, J., Sejersted, J. M., Selboe, T. og Aaslestad, P. (red.) *Den norske litterære kanon 1700–1900*. Oslo: H. Aschehoug & Co: side 7–11.
- Hamsun, Knut (1917a) *Markens grøde. Første del*. Kristiania og København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Hamsun, Knut (1917b) *Markens grøde. Anden del*. Kristiania og København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Hamsun, Knut (1920) Hamsuns takketale ved nobelmiddagen 1920. Tilgjengelig fra: <https://hamsunsenteret.no/no/knut-hamsun/nobelprisen/hamsuns-takketale-ved-nobelmiddagen> (Hentet: 01.02.2019).
Originalmanuskriptet er tilgjengelig i Nasjonalbibliotekets Håndskriftsamling: <https://www.nb.no/nbsok/nb/6e3495025782977c202c6c9c9cbaa1f792.%20nbdigital?lang=no#0>.
- Hamsun, Knut (1949) *Paa gjengrodde stier*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hamsun, Knut (1965) [1928] «Festina lente», i Bull, F. (red.) *Knut Hamsun. Artikler 1889–1928. I utvalg ved Francis Bull*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: side 141–148.
- Hamsun, Knut (1997a) [1916] Brev til Christian Kønig, 15. oktober 1916, i Næss, H. S. *Knut Hamsuns brev 1915–1924. Utgitt av Harald S. Næss*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: side 129–130.
- Hamsun, Knut (1997b) [1918] Brev til Thorvald Aadahl, 28. januar 1918, i Næss, H. S. *Knut Hamsuns brev 1915–1924. Utgitt av Harald S. Næss*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: side 205–206.

- Hamsun, Knut (1997c) [1920] Brev til Erik Axel Karlfeldt, 27. desember 1920, i Næss, H. S. *Knut Hamsuns brev 1915–1924. Utgitt av Harald S. Næss*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: side 337–338.
- Hamsun, Knut (1997d) [1920] Brev til Albert Engstrøm, 30 desember 1920, i Næss, H. S. *Knut Hamsuns brev 1915–1924. Utgitt av Harald S. Næss*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: side 340–341.
- Hamsun, Marie (1953) *Regnbuen*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Hamsun, Marie (1959) *Under gullregnen*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Hamsun, Tore (1952) *Knut Hamsun – Min far*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hansen, Anna Sofie (1980) *Hamsun og Publikum*. Danmark: Berlingske Forlag.
- Haugan, Jørgen (2004) *Solgudens fall. Knut Hamsun – en litterær biografi*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Haugen, Trond (2016a) Kritikerportrett av Fernanda Nissen, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 189.
- Haugen, Trond (2016b) Kritikerportrett av Einar Skavlan, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 265.
- Heiberg, Hans (1950) [1949] Knut Hamsun fyller nitti. 4. aug. 1949, i Heiberg, H. *Peilinger: artikler om nitten norske skribenter*. Oslo: W. Aschehoug & Co: side 51–55.
- Hjärne, Harald (2001) [1920] Utlåtande till Svenska Akademiens Nobelkommitté 1920, i Svensén, B. (red.) *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåtanen 1901–1950 utgivna av Bo Svensén. Del I. 1901–1920*. Stockholm: Norstedts: side 417–425.
- Hoel, Sigurd (1990) [1929] Knut Hamsun. Til 70-årsdagen 1929, i Nordahl, H. (red.) *Norske essayister. Sigurd Hoel, litterære essays*. Oslo: Dreyers Forlag: side 74–93.
- Jauss, Hans Robert (1982) *Toward an Aesthetic og Reception*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Johannesen, Georg (1975) *Om «Norges litteraturhistorie»*. *Fagkritisk pamflett*. Oslo: Novus.
- Jordheim, Helge (2015) Fortolkning, i Gamlund, E. og Säätelä, S. (red.) *Filosofi for humanister. HF-varianten av examen philosophicum*. Oslo: Universitetsforlaget: side 26–87.
- Jul-Larsen, Kristoffer (2016) Kritikerportrett av Charles Kent, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 274–275.

- Kent, Charles (1970) [1919] Et moderne læredigt, i Imerslund, K. (red.) *Norsk litteraturkritikk 1914–1945*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: side 90–98.
- Kittang, Atle (1996) *Luft, vind, ingenting. Hamsuns desillusjonsromanar frå Sult til Ringen Sluttet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kittang, Atle (2008) Om litterær kanonisering, i Sæterbakken, S. og Larsen J. K. (red.) *Norsk litterær kanon*. Oslo: Cappelen Damm: side 10–22.
- Landquist, John (1929) *Knut Hamsun. Hans levnad och verk*. Stockholm: Albert Bonniers Forlag.
- Langdal, Jon (2015) [1999] Hvordan trylle bort det ubehagelige?, *Morgenbladet*, 30.10.2015. Tilgjengelig fra: <https://morgenbladet.no/portal/2015/10/hvordan-trylle-bort-det-ubehagelige> (Hentet: 08.09.2019).
- Langdal, Jon (2018) Markens Grøde – en verdig jublant?, *Morgenbladet*, 05.09.2018. Tilgjengelig fra: <https://morgenbladet.no/portal/2018/09/markens-grode-en-verdig-jublant> (Hentet: 06.09.2019).
- Larsen, Alf (1964) [1933] Havets grøde, i Larsen, A. *I kunstens tjeneste. Essays*. Oslo: Dreyers forlag: side 102–112.
- Larsen, Aase K. Seglem (2008) *Takk for prisen! Retorikk og litteratursyn i de nordiske litterære nobelprisvinnernes bankettaler i perioden 1903–1974*. Masteroppgave i litteraturformidling. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Universitetet i Oslo.
- Lång, Helmer (1986) *Nobelprisen i litteratur 1901–1985*. Oslo: Den norske Bokklubben.
- Markussen, Bjarne (2011) Markens døde – Forbrytelse og straff i Knut Hamsuns *Markens Grøde, Edda*. *Nordisk tidsskrift for litteraturforskning*, 98 (02-2011).
- Moi, Toril (2006) *Ibsens modernisme*. Oslo: Pax Forlag.
- Nettum, Rolf Nyboe (1970) *Konflikt og visjon. Hovedtemaer i Knut Hamsuns forfatterskap 1890–1912*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Nettum, Rolf Nyboe (1980) Fantasiens grøde. Et aspekt ved Knut Hamsuns diktning, *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri*, 56. årgang. Stockholm: Letterstedtska Föreningen: side 89–96.
- Nissen, Fernanda (1917) Hamsuns nye bok. «Markens Grøde» I og II, *Social-Demokraten*, 12.12.1917: side 2–3.
- Nordmark, Dag (1994) Akademisk vanda och Hamsuns triumf. Om bakgrunden til Hamsuns Nobelpris 1920, i Knutsen, N. M. (red.) *Hamsun 1994. 8 foredrag fra Hamsun-dagene på Hamarøy*. Hamarøy: Hamsun-Selskapet: side 28–40.

- Nystad-Rusaanes, Ronald (2017) Markens Grøde. Fortsatt en advarsel til vår tid? *Aftenposten*, 08.12.2017. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/a2wLl4/Markens-grode-Fortsatt-en-advarsel-til-var-tid--Ronald-Nystad-Rusaanes> (Hentet: 25.07.2019).
- Petersson, Isak (2014) *Betydelsen av ett Nobelpris. Hur Boris Pasternaks Nobelpris i litteratur bidrog till at sprida hans författarskap*. D-uppsats. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation/Högskolan i Jönköping. Tilgjengelig fra: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A724133&dswid=2783> (Hentet: 30.07.2019).
- Pettrém, Marie T. og Schwencke, Morten (2019) Olga Tokarczuk og Peter Handke får Nobels litteraturpris. *Aftenposten*, 10.10.2019. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/kultur/i/70JB9v/olga-tokarczuk-og-peter-handke-faar-nobels-litteraturpris> (Hentet: 22.03.2020).
- Peyre, Henry, Río, Angel del, Waldinger, Ernst, Salinger, Herman, Roditi, E., Seidlin, O., Slochower, H., og Woodbridge, B.M. (1951) What's Wrong with the Nobel Prize?, i *Books Abroad*, Vol. 25 (3, sommer) Board of Regents at the University of Oklahoma Stable: side 213- 219.
- Rottem, Øystein (2002) *Hamsun og fantasiens triumf*. Trondheim: Gyldendal Norsk Forlag.
- Rottem, Øystein (2005) Knut Hamsun. Litteraturprisen 1920, i Njølstad, O. (red.) *Norske nobelprisvinnere. Fra Bjørnson til Kydland*. Oslo: Universitetsforlaget: side 53–81.
- Rottem, Øystein (2006) *Biografien om Knut Hamsun. Guddommelig galskap*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Schück, Henrik (2001) [1920] Särskildt yttrande, i Svensén, B. (red.) *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåtanden 1901-1950 utgivna av Bo Svensén. Del I. 1901-1920*. Stockholm: Norstedts: side 426–432.
- Sejersted, Jørgen Magnus (1999) Metode i litteraturforskningen? – en kritikk av kritikken av litteraturhistorieskrivingen, i *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* (2), Universitetsforlaget: side 125–139.
- Sejersted, Jørgen Magnus (2018) Sjangerlære i eit essensielt og eit historisk perspektiv, i Gullestad A. M., Hamm, C., Sejersted J. M., Tjønneland, E. og Vassenden, E. (red.) *Dei litterære sjangrane. Ei innføring*. Oslo: Det Norske Samlaget: side 9–26
- Sejersted, Jørgen Magnus og Vassenden, Eirik (2009) Vond og skjønn: Ein statue for Hamsun, i Sejersted, J. M. og Vassenden, E. (red.) *Norsk litterær årbok 2009*. Oslo: Det norske samlaget.

- Simonsen, Hanne Gram (2017) synkron forskning, i *Store norske leksikon*. Tilgjengelig fra: https://snl.no/synkron_forskning (Hentet 07.08.2019).
- Skavlan, Einar (1934) *Knut Hamsun. Annen utgave*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Stang, Edvard (1938) *Norges litteraturhistorie. Fra reformasjonstiden til våre dager*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Steinfeld, Torill (1991) *Litteraturhistorie for ungdomsskolen*. Aurskog: H. Aschehoug & Co.
- Steinfeld, Torill (2002) På hjemlig grunn. Norske skolelitteraturhistorier ca. 1900–1940, i Dahl, P. og Steinfeld, T. (red.) *Videnskap og National Opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskriving*. København: NORD – Nordisk Ministerråd: side 449–485.
- Svensén, Bo (2001) Inledning, i Svensén, B. (red.) *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåntanden 1901-1950 utgivna av Bo Svensén. Del I. 1901–1920*. Stockholm: Norstedts: side IX–XLIII.
- Svendsen, Erik (2011) Er den litterære kanon uttrykk for et nasjonalt verdifællesskap? i Svendsen, E. og Svane M. L. (red.) *Litterære livliner. Kanon – klassiker – litteraturbrug*. Danmark: Gyldendal: side 17–37.
- Synnes, Oddgeir (1997) «Godt, det er altså humbug...» *Ein resepsjonshistorisk gjennomgang av Knut Hamsuns Mysterier*. Hovedfagsoppgave. Bergen: Nordisk Institutt ved Universitetet i Bergen.
- Tegnér, Esaias (2001) [1908] Særskildt yttrande af herr Tegnér angående Nobelprisets utdelande år 1908, i Svensén, B. (red.) *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåntanden 1901–1950 utgivna av Bo Svensén. Del I. 1901–1920*. Stockholm: Norstedts: side 172–175.
- Thon, Jahn Holljen (2016a) Litteraturkritikk som institusjon, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 155–159.
- Thon, Jahn Holljen (2016b) Kritikerportrett av Ronald Fangen, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 236–237.
- Thon, Jahn Holljen (2016c) Kritikerportrett av Carl Joachim Hambro, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 262–263.
- Thon, Jahn Holljen (2016d) Kritikerportrett av Øystein Rottem, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 466.

- Thon, Jahn Holljen og Vassenden, Eirik (2016) Tegnet litteraturkritikk: satire og kritisk portrettkunst, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 138–154.
- Tveterås, Alf, Hanssen, Per Vogth og Nøklestad, Hans Olaf (1981) *Fra saga til samtid. Norsk litteraturhistorie for den videregående skole*. Oslo: Fabritius.
- Uppdal, Kristofer (1917) Knut Hamsun, *Den 17de Mai*, 19.12.1917: side 2.
- Uppdal, Kristofer (1965a) [1899] Knut Hamsun, i *Om dikting og diktarar. Litterære artiklar i utval med etterord ved Leif Mæhle*. Oslo: Det norske samlaget: side 57–59.
- Uppdal, Kristofer (1965b) [1924] Knut Hamsun 65 år, i *Om dikting og diktarar. Litterære artiklar i utval med etterord ved Leif Mæhle*. Oslo: Det norske samlaget: side 62–64.
- Utdanningsdirektoratet (2019) *Nye læreplaner – grunnskolen og gjennomgående fag vgo, Læreplan i norsk*. Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/om-faget/kjerneelementer> (Hentet: 19.05.2020).
- Vassenden, Eirik (2010) En Ildebrand i en Boglade. Modernisme og vitalisme i Hamsuns *Sult* og i *Sult*-resepsjonen, i *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* (2), Universitetsforlaget: side 101–115.
- Vassenden, Eirik (2016a) En varslet sensasjon. Den tidlige mottakelsen av Knut Hamsuns *Sult*, sommeren og høsten 1890, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 87–99.
- Vassenden, Eirik (2016b) Kritikerportrett av Kristofer Uppdal, i Furuseth, S., Thon, J. H., og Vassenden, E. (red.) *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*. Oslo: Universitetsforlaget: side 178–179.
- Vassenden, Eirik (2017) Da Knut Hamsun kom til Bergen, i Skjeldal, G. *Vestover. Bergens Tidende i 150 år*. Oslo: Cappelen Damm: side 403–412.
- Vinje, Eiliv (2005) Om kanon i litteraturundervisninga, i Nicolaysen B. K. og Aase, L. (red.) *Kulturmøte i tekstar. Litteraturdidaktiske perspektiv*. Oslo: Det Norske Samlaget: side 72–87.
- Winsnes, Andreas Hofgaard (1961) *Norges litteratur. Fra 1880-årene til første verdenskrig*, i Bull, F., Paasche, F., Winsnes, A. H. og Houm, P. *Norsk litteraturhistorie. Femte bind*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Wærp, Henning Howlid (2018) «*Hele livet en vandrer i naturen*». *Økokritiske lesninger i Knut Hamsuns forfatterskap*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Sammendrag

Masteroppgave i nordisk litteratur
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
Våren 2020

Student: Thomas Bastiansen

Veileder: Eirik Vassenden

Tittel: Nobels litteraturpris og mottakelsen av Knut Hamsuns *Markens grøde*

Undertittel: Analyser av Nobelprisens betydning for resepsjon og kanonisering

Masteroppgaven undersøker hvilken betydning Knut Hamsuns nobelpristildeling (1920) har hatt for resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde* (1917). Analyse materialet er tekstene som dokumenterer Hamsuns nobelpristildeling, samt utdrag fra den norske og nordiske *Markens grøde*-resepsjonen. Jeg følger to parallelle og likestilte teoretiske linjer, henholdsvis Jauss' resepsjonestetikk og Englishs litteratursosiologiske studie av Nobelprisens prestisje. Jeg støtter meg også til et utvalg forskning på kanoniseringsprosesser.

Fremgangsmåten består i å analysere tekstene med resepsjonsteoretiske, litteratursosiologiske, retoriske og institusjonskritiske tilnærminger. Først analyserer jeg Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde*, slik den kommer til uttrykk i komiteens flertallsuttalelse. Komiteen vurderte romanen som «monumental», med et sunt, oppbyggelig og *idealistisk* budskap. Videre bruker jeg Nobelkomiteens vurdering som utgangspunkt for å analysere den tidlige (1917–1945) og senere (1945–2019) resepsjonen av *Markens grøde*. Resepsjonseksemplene er hentet fra dagspressen i 1917, litteraturhistoriene og litteraturforskningen. Analysene undersøker hvordan resepsjonen stiller seg til Nobelkomiteens vurdering, og jeg identifiserer verdier, vurderinger og smaksdommer som samsvarer eller bryter med hverandre. I forlengelsen av resepsjonsanalysene studerer jeg nobelpristildelingen sin rolle for kanoniseringen av Hamsun og *Markens grøde*.

Jeg konkluderer med at Hamsuns nobelpristildeling har hatt en vesentlig betydning for resepsjonen og kanoniseringen av *Markens grøde*, og at forholdet mellom Nobelpris, resepsjon og kanon er triangulært. Den ene forklaringen er at Nobelkomiteen forvalter og distribuerer kulturell kapital i form av prestisje og anerkjennelse. Den andre forklaringen er at Nobelkomiteens vurdering har blitt videreført gjennom en «resepsjonskjede», i form av en idealisme-orientert posisjon i resepsjonen. Jeg konkluderer også med at Nobelkomiteens vurdering av *Markens grøde* har mistet deler av sin innflytelse i takt med historiens løp. Én grunn er at Hamsuns uttalte nazistiske sympatier overskygget nærmest samtlige lese måter i etterkant av andre verdenskrig. En annen grunn er et stadig økende kulturelt «hysteri».

Abstract

MA thesis in Nordic Literature
Department of Linguistic, Literary and Aesthetic Studies
University of Bergen
May 2020

Student: Thomas Bastiansen

Tutor: Eirik Vassenden

Title: The Nobel Prize in Literature and the reception of Knut Hamsun's *Growth of the Soil*

Subtitle: Analyses of The Nobel Prize's impact on reception and canonization

This MA thesis is a study on the influence of Knut Hamsun's Nobel Prize in Literature (1920). I seek to find out which impact Hamsun's award has had on the reception and canonization of *Growth of the Soil* (1917). I analyse several texts that document Hamsun's Nobel Prize, in addition to a selection of the Norwegian and Nordic reception of *Growth of the Soil*. The thesis follows two theoretical lines: Jauss' Aesthetic of Reception and English's study on The Nobel Prize and cultural prestige. The thesis is also making use of research on canonization processes.

The method in my thesis consists of analysing the texts with reception theoretical, sociological, rhetorical and institutional approaches. First, I analyse The Nobel Committee's review on *Growth of the Soil* through the Committee's public statement. The Committee considered the novel to be «monumental», with a healthy, edifying and *idealistic* message. Based on The Nobel Committee's review, I analyse the early (1917–1945) and later (1945–2019) reception of *Growth of the Soil*. The reception are collected from the daily press in 1917, the literary histories and the literary research. These analyses examine how the reception reviews *Growth of the Soil* compared to The Nobel Committee. I seek to identify values and meanings that correspond or contradict with each other. In extension of the analyses, I study Hamsun's Nobel Prize in a perspective of canon.

I conclude that Hamsun's Nobel Prize has had a significant influence on the reception and canonization of *Growth of the Soil*, and that the relationship between The Nobel Prize, reception and canon is triangular. One explanation is that The Nobel Committee manages and distributes cultural capital in the form of prestige and recognition. The other explanation is that The Committee's review has been continued in a «chain of reception», through an idealism-oriented position in the reception. I also conclude that The Nobel Prize has lost some of its impact on the *Growth of the Soil*–reception and the canonization during history. One reason is that Hamsun's Nazi sympathies overshadowed almost every way of reading Hamsun's works after World War II. Another reason is the growing cultural «frenzy».

Oppgavens profesjonsrelevans

Masteroppgaven om Hamsuns nobelpristildeling, resepsjon og kanonisering markerer slutten på min femårige lektorutdanning ved Universitetet i Bergen. Jeg skal kort redegjøre for profesjonsrelevansen til oppgaven, og peke på hvordan arbeidet med prosjektet har gitt meg kunnskaper som jeg kan bruke i yrkesutøvelsen min som lektor.

For det første er Hamsun en sentral skikkelse i norsk litteraturhistorie, og tekstene hans blir stadig lest og diskutert. Hamsun figurerer i dagens norskklasserom, ikke minst fordi lærerne velger Hamsun til undervisningen sin, og fordi lærebokforfatterne inkluderer litteraturen hans i tekstsamlingene. Jeg har tilegnet meg dybdekunnskap om hvordan Hamsun har blitt lest og forstått, som følgelig gjør meg bedre rustet til å formidle litteraturen hans til elevene.

For det andre setter norskfaget krav til lærernes evne til å vurdere og velge ut hvilke forfattere og tekster som elevene skal møte. I masteroppgaven har jeg undersøkt kanon og kanondanning, og ikke minst hvordan kanon forvaltes i skolen. Kanonstudien har gitt meg innsikt i hvilke forhold som preger slike utvelgelsesprosesser. Prosjektet har gjort meg mer bevisst på hvilke tekster jeg legger vekt på i undervisningen min, men den har også gjort meg i stand til å tenke kritisk omkring kanonens rolle i skole og samfunn.

For det tredje har masteroppgaven et resepsjonsetetisk utgangspunkt. Arbeidet med resepsjonsteorien har gitt meg større innsikt i forholdet mellom tekst og leser. Den har gjort meg mer bevisst på hvilke faktorer som preger elevenes, så vel som min egen, tekstforståelse. Tekstmaterialet som jeg har analysert består av et bredt utvalg sakprosa-tekster, som essays, anmeldelser, kritikktekster og litteraturhistorier. Arbeidet har gitt meg trening i å analysere en rekke ulike teksttyper med både litterære og retoriske tilnærminger

For det fjerde har arbeidsprosessen i seg selv en viktig profesjonsrelevans. En masteroppgave er et større, selvstendig akademisk arbeid med fordypning i et selvvalgt emne. I arbeidet med oppgaven har jeg orientert meg i store tekstmengder og kildematerialer, arbeidet analytisk og kritisk. Jeg har tolket, diskutert, argumentert og skrevet i et større akademisk format. Gjennom prosessen har jeg tilegnet meg metodiske ferdigheter, som på flere måter gjør meg til en mer kompetent lese- og skriveleer. Etter arbeidet med masteroppgaven stiller jeg bedre rustet til å veilede elevene i deres møter med litteratur og tekst.